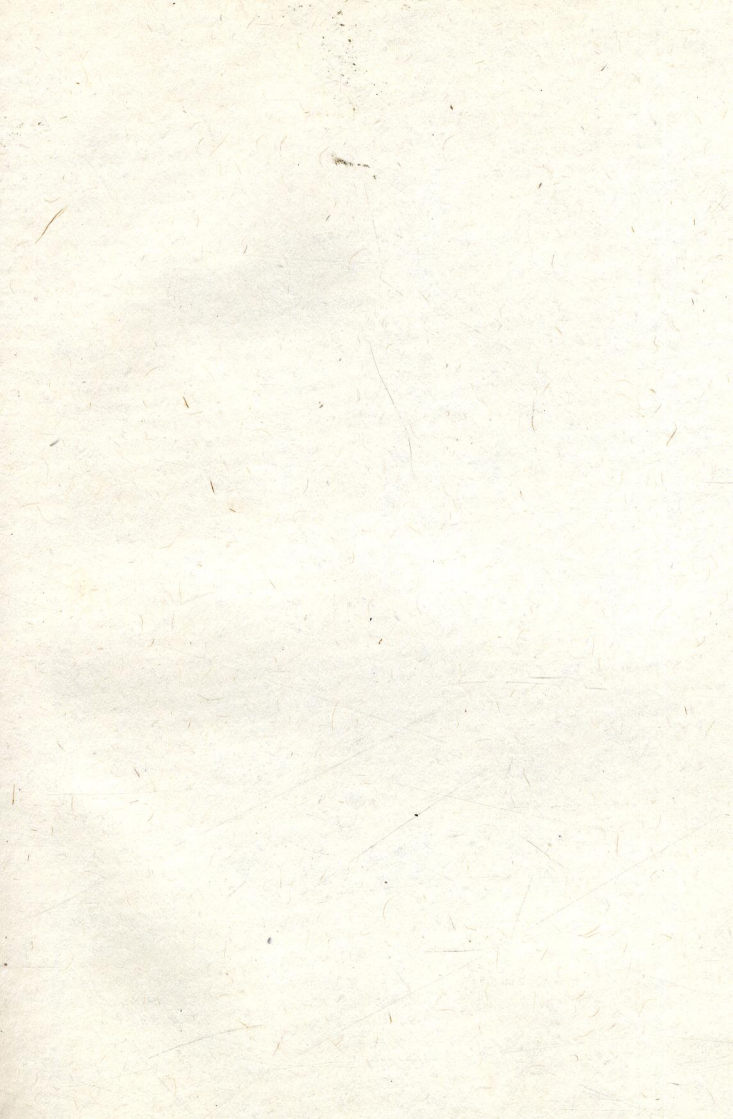

В. ВИННИЧЕНКО

ТВОРУ

XIV
ТОМ

КНИГОСПІЛКА

В. ВИННИЧЕНКО

Т В О Р И

Том XIV

Видання третє

КНИГОСПІЛКА

В. ВИННИЧЕНКО

ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ

МОЛОДА КРОВ
ПРИГВОДЖЕНІ

9445
Львів, Бібліотека
АН. УРСР

54024/

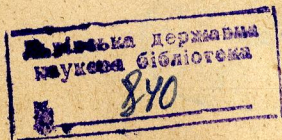
XIV

КНИГОСПІЛКА

5/2-94/5-6944
Бібліографічний опис цього
видання вміщено в „Літоп.
Укр. Друку“, „Картковому
реперт.“ та інших покажчи-
ках Укр. Книжк. Палати.

На замовлення Книгосцілки
виготовило до друку
і видрукувало
Кооперативне
Видавництво
„РУХ“

КИЇВ—1930.

МОЛОДА КРОВ

П'ЕСА
НА ЧОТИРИ ДІЇ

ДІЄВІ ОСОБИ:

Морочинська—поміщиця, удова.

Антось—студент
Гаврусь—гімназисч } її сини.

Степан Макарович
Макар Макарович } її брати.

Івга—наймичка у Морчинської,

Клим—її батько.

Микита—її дядько.

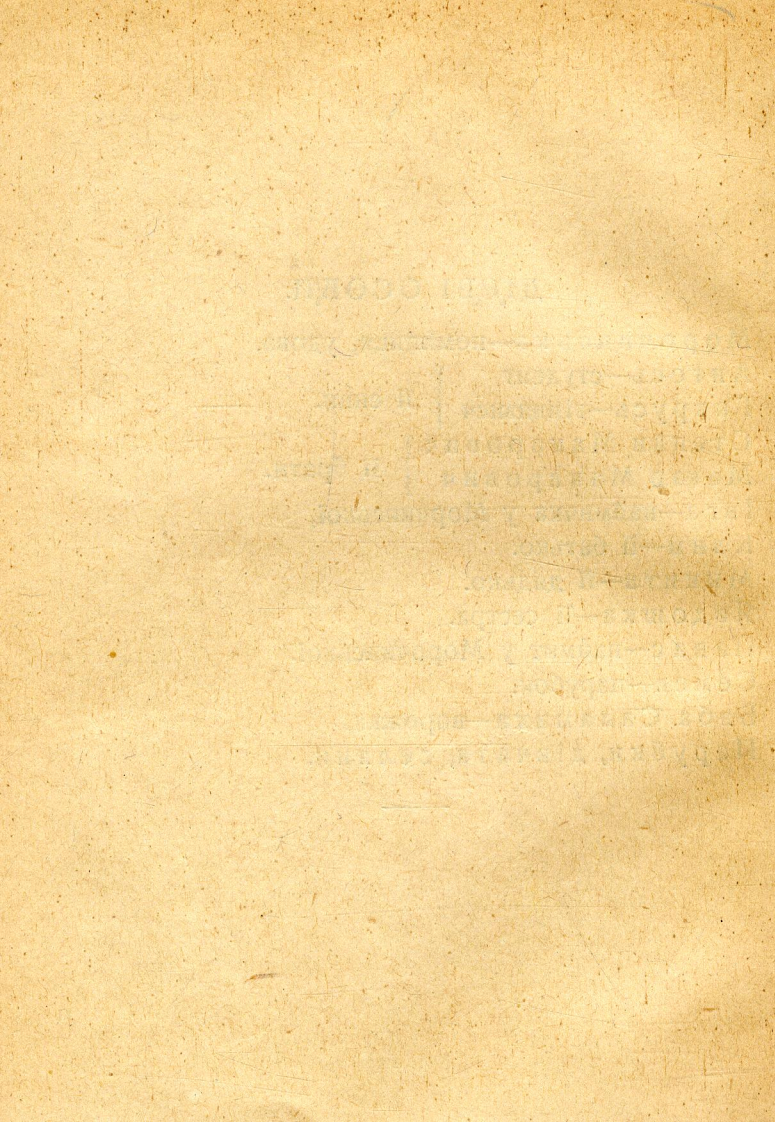
Явдошка—її сестра.

Панас—наймит у Морочинської.

Семен—парубок.

Баба Саламаха—ворожка.

Парубки, дівчата, селяни.

ДІЯ ПЕРША.

Ідальня старовинного дому. Двері в кухню, в вітальню й у сіни. Вікна в сад.

Стіл наготовлено до обіду. Коло столу й мисника швидко пореється Івга—гарненька дівчина в коротенькій спідничці, білій хустці і боса. Вона часом підбігає до вікна, вдивляється в його і знов біжить до столу.

Чується десь у покоях спів Антося. Івга причепуряється перед дзеркалом.

З вітальні входить Антося. Невеличкий, з піднятими плечима, запалими грудьми, рухи нервові. Побачивши Івгу, перестає співати, озиряється й підходить до неї. Івга засоромлюється й любовно позирає на нього.

Антося таємно. А мати де?

Івга. Там, у покоях.

Антося нервово, піднято потирає руки. Так. Зараз дядюшка приїжджає... Га? Ісю? Серденько б'ється. Хоче обнять.

Івга злякано, соромливо. Ой, паничу!.. Побачать.

Антося. Ну, то що? Ти—моя жінка. Чого там? І потім, Ісю, знов „паничу“? От яка ти, їй-богу! Ну швидше б приїжджав дядюшка. Яка тепер година? Дивиться на годинника. Мусить уже бути. Мабуть, поїзд запізнився. Знов хоче взяти за руку Івгу. Ну, Ісю, не треба бути такою боязкою. Хіба ж ми що?

Івга раптом закрива лице хусткою й плаче.

Антось. Ісю!! Чого ти? Що сталося?

Івга мовчить.

Антось. Ісю, ради бога, що таке!? Тебе хтось обидив? Ну, скажи ж!

Івга не віднімаючи хустки від лиця. Я сьогодні од-
ходжу от вас.

Антось. Отходиш? Чого? Що це має значить? Сьогодні? Та ж приїжджає дядюшка, доля наша рішиться. Ісю! Нічого не розумію.

Івга. Я не можу бути у вас... З мене все село сміється. Проходу нема.

Антось. Хто сміється? От маєш. Змішаний. Так чекай: сьогодні рішиться все, і ніхто сміятись не буде.

Івга сумно, безнадійно крутить головою. Нічого не рішиться. Пані ніколи не дадуть свого согласія.

Антось. Дасть, Ісю! Їй-богу, дасть, побачиш. Дядюшка їй об'яснить, мама дуже поважає дядюшку Макара.

Івга. І дядюшка не согласиться... Мужичка... Ой, та що там казати...

Антось. Чекай, Ісю: ти дядюшки Макара не знаєш, значить, помовчи за нього говорить. А я тобі кажу, ще не тільки согласиться, а вже согласився. Я ж тобі читав його листа. Пам'ятаєш, що він писав? „Лучче репана проста мужичка з чистим ясным серцем, ніж панянка з душею, як помийниця“. Ну, чого ж тобі більше? Чудачка. Дядюшка не такий чоловік. Він не дурно вчений. А вчені люди, Ісю, вже давно знають, що діло не в тому... Ех, чекай, от переїдемо по весіллі в город, побачиш сама. А як будеш учителькою...

Івга соромливо сміється. Ой, сядьте! Учителькою... Я й читати не вмію, а вони...

Антось. Все вмітимеш! Побачиш! За рік-два видержиш екзамен на вчительку. Ех, Ісю, переїдемо

в город, зараз тобі учителів, книжок. Так тобе обмундируємо, що через місяць сама себе не впізнаєш. А потім здаси екзамен, построїмо в нашому ж селі чудесну школу, ти за вчительку, я за вчителя. Хай тоді сміються з нас.

Івга. За які ж гроші ви построїте?

Антось. Як за які? За свої? Зараз же по весіллі мене виділяють. Жити ми будемо скромно... Ти подумай, Ісю, скільки ми зможемо добра зробити людям! Така, наприклад, ясна, хороша душа, як у тебе, і в темноті. Читать не вмієш. А скільки ж таких, як ти!

Івга. А хазяйнувати не будемо?

Антось. Е, бог з ним, з хазяйнуванням! Ми з дітлахою будемо хазяйнувати. Ну, одходиш, чині, говори швидше!

Івга тихо. Одходжу...

Антось. Усе ж таки не віриш? Ні?

Івга так само. А Кишинка? Сумно дивиться на нього.

Антось змішавшись. Ну, Кишинка... Що ж Кишинка?.. Ну, правда, винен. Та я ж усе таки трохи покрив свій гріх... А за жінку вона була непідходяща мені. Винен, правда, не криюсь. Ну, а тепер хочу загладити свою вину.

Івга. А з мене вже сміються, що я на Кишинчине місце стала. Звели з розуму дівчину, пустили славу, а тепер куди вона? Я не хочу так. Я піду краще додому...

Антось рішуче. Ну, що ж? Катай, справді, додому; так, може, дійсно краще. Правда, так краще! А я прямо, значить, до тебе зашлю сватів. Так-так, це краще! А то наймичка, у своєму домі. Правда. Молодчина Іська! Правильно, іди додому. Хай буде по всіх правилах. Коли хочеш іти?

Івга. Та не знаю, як там тато...

Антось. Правильно, іди! Бачитись ми можемо й так. Будеш виходити до мене в садок?

Івга соромливо. Не знаю.

З кухні входить Явдошка, дівчина років 14—15.

Антось весело. А, от і наша помішниця прийшла. Ну, як же там, Явдосю? Не бачили, не куриться дорога, не летить наш дядюшка-визволитель?

Явдошка. Ні, не видно ще.

Антось. А поїдете з нами, Явдосю, в город? Знаєш, Ісю, ми її теж на вчительки. Йй-богу! От, справді, чудесна ідея! Як же мені це в голову не прийшло. Ого! Такий інститут устроїмо, держись тільки! Правда, Явдосю? Хочете в город?

Явдошка говорить дуже швидко, дрібно й одноманітно. Атож, хочу. Я в городі ще не була. А, кажуть, там їздять на возах, що без коней. Ніби некапіжі такі, карети. Та не вйокають, як у людей, а гудуть у дудки такі. Та сила-сила їх! Та, мабуть, усе те брехня. Казав Семена Кривого брат.

Антось. Ні, правда. От побачите. Та що ж це нема їх з вокзалу? Може, що сталось? Пора б уже. Треба піти подивитись на дорогу. Заклопотано швидко виходить.

Івга як тільки зачинились за Антосем двері. А де тато? Чом же не йдуть? От, господи! Жду їх, жду, а вони собі сидять там.

Явдошка. Та там причепились до них дядько Микита. П'яні такі, що аж страх. І знов за землю свою добиваються. Чистий клопіт. Та грозяться панам розказать. От горенько.

Івга. Панам?

Явдошка. Атож! Розкажу, кричать, як ви панів під монастир хочете підвести. Підходить тим часом до столу, жадно огляда його, потім хутко хапа з нього на-

готовлену їжу і пхає собі за пазуху. Я трошечки, Ісю, трошечки. От ще цього. Та цього. А того можна? Я візьму, я небагато.

Івга сердито. Явдохо! Та ти сказала, чи що? А диви, хтось ввійде, що я казатиму? Забирайся собі геть! Пришелепувата! Годі ж, кажу! Чуєш? Явдохо! А диви!

Явдошка. Та я ж трішечки. От яка!

Івга прислухається до гомону в-сінях. От, здається, вже хтось і йде.

Входять Клим і Микита. Схожі один на одного, тільки Микита нижчий, добродушніший на вигляд; п'яний.

Клим до Микити. Ну, йди, йди, п'яного, йди! Побачимо. Неспокійно, злодійкувато озирається.

Микита ступає за поріг і вперто випро тується. Отже і ввійшов. Ну? Ввійшов і не боюсь.

Івга незадоволено. Та чого ви сюди? Дядьку Микито, а що вам треба? Не можна, пани зараз обідати будуть. От їй-богу! До Явдошки. Та чого ти ще тут? Іди звідци! Випиха Явдошку в кухню. Тату, заберіть дядька та йдіть собі. От, дивіться!

Микита. Ша, дівко! Ти знай, з ким говориш. Я тут, і, значить, так полагається. Поняла? Ти не думай, що високо вилетиш. Високо несешся, а низько сядеш.

Клим. Та годі, Микито, Ну, годі. Ну, чого ти? Хіба тут місце? Ну, випив і йди додому спати в соломку. Випив і йди собі, ляж, проспись.

Микита до Івги, так само. Ти думаєш, що когось обдуриш? Нет, я старий салдат, на похотительной службі салдатськую кров проливав.

Івга озираючись на двері в покої. Дядьку Микито! От, боже ж мій! Зараз пані ввійдуть. Тату! А, господи. Ну, навіщо ви їх сюди привели?

Микита. Я сам прийшов? Мене не треба во-

дять. За правду я в огонь і в... куда вгодно піду. Ти мене...

Клим. Микито, ходім, бог з ним, ходім собі помаленьку.

Микита не глянувши навіть на брата, до Івги. Пле-мінниця! Не задирай носа! Слиш? Я от—босяк, батько твій ограбував мене, ну, не задирай ще носа. Подожди трошки. Ти думаєш, много тямиш? А ти знаєш, скудова став челаек на світі? Га?

Івга. Ну, от уже тепер про обізяну почнуть. От боже ж мій! Дядьку, я вас прошу: ідіть собі. Я вам винесу чарку горілки, тільки...

Микита. Подожди. Чарка чаркою, то само собою, а от обізяна, то, скажем, тоже само собою. Челаек єсть од обізяни. Знаєш? Не, постой. Од обізяни, чи не од обізяни? Я от хочу пана спитати. Чи од обізяни, чи не? Как од обізяни, так... Грізно повертається до Кліма. Так как же ти смів забрать землю у рідного брата? Га? Давай січас свій вопрос! Я тебе тут питаю і давай свій вопрос!

Івга щоб злякати. Тшш! Пани йдуть, ідіть швидше!

Клим хапаючи Микиту за рукав. Пани йдуть, Микито, ходім, ходім!!

Микита. Ну, так що? Я й спитаю панів! Що мені пани? Я сам пан над панами! Челаек єсть од обізяни. І всьо. Весь вопрос. Я й спитаю пана: маєш ти право у рідного брата землю однімать? Ви думаете, я не знаю, що ви тут затіваєте? А, нам всьо звесно. Я на похторительній службі, как бил у... Я, брат, понімаю всякі артикуляції.

Клим рішуче. Ну, знаєш що, Микито? Ходім, я тобі щось скажу. Ходім до пана, хай пан нас розсудять. Ходім... Ні, ходім! Пан у конторі, ходім. Раз так, то ходім. У контору, пан у конторі. Ходім!

Микита. У канторі? А-а, ну, ходім у контору. Ти думаєш, я контори боюся? Я брат, землі не крав у брата рідного, я...

Клим. Ну, добре, добре. Іди. Обережно випихає його в сніи й зачиняє за собою двері.

У вікно в цей час зазирає кілька разів Пана с. Коли брати вийшли, він підходить знов до вікна. Стиха гукає.

— Івго! Івго!

Івга підбігає. Ой, чого тебе тут носить? Сховайся, а то як побачать...

Панас. Та вже можна, чи ще не пора? Надокучило сидіти в куцах, хай воно сказиться.

Івга. Можна. Іди, хтось іде! Хутко відходить.

Панас ховається.

З вітальні поспішно, щось поправляючи на собі, входить Морочинська, з добрим, невиразним лицем жінка, й здивовано озирається по хаті.

Морочинська. Питає. А де ж вони?

Івга. Хто, пані!

Морочинська. Та... Хто ж тут оце балакав?

Івга. Та то заходив прикажчик. Питався пана.

Морочинська. А я вже думала, що то наші приїхали з вокзалу. Що ж це їх так довгенько нема; ще, хай хранить господь милосердний, що трапилося в дорозі. В саду чується виття собаки. Ох, боже мій! Знов той собака. Схвильовано хапається за серце і тяжко дихає. Що ж це таке, царице небесна?! Доки ж це буде? Що ж воно таке? Та дивились хлопці в куцах? Не може ж бути, щоб не можна було найти її! Біжи, скажи Панасові, щоб... чи кому там, щоб пошукали. Та пильно. Собака знов вие. От-от... Морочинська в тривозі й злякано озирається по хаті. Та що ж це, господи, таке? Біжи, Ісю, скажи хлопцям...

Івга. Та шукали, пані. Кажуть, що то не собака виє.

Морочинська з захованою тривогою. Як то не собака? А що ж то може бути? Як то не собака, я питаю! Оце мені подобається. Ну, що ж то може бути, говори.

Івга. А я знаю?

Морочинська. Як то не знаєш? Що ж то може вити вдень? Собака виє. Ні, це щось просто неможливе! Поклич мені сюди Панаса...

Івга підходить до вікна й гукає: Панасе!.. Панасе!..

Голос Панаса з саду:

— А гов!.. А що там?

Івга. Іди, пані кличуть. Та ногами, хутко!

Панас у вікно, скидаючи шапку. Пані мене кликали?

Морочинська. Панасе, що ж це таке? За чим же ви там дивитесь? Що то за біда така, що ви не можете вигнать якогось пса з саду? Пошукай та вижени мені зараз.

Панас. Та я, пані, оце саме й шукаю в саду того проклятого собаку. Та коли ж нема ніде тварюки. Прямо аж страх бере, що воно таке, ей-бо, пані, щоб я з цього місця не зійшов: чую—виє, біжу на те місце—нема. Нема, як крізь землю провалилось. А в мене ж під носом вило, он там, у кущах. Мара якась! Нечиста сила, чи що?

Морочинська махаючи на нього рукою. А що ти говориш! Чи то ж можна таке верзти! А чи ти з розумом?

Панас. А що ви думаєте, пані? А чи не вив так само собака, чи хто його там зна, коло Самокиша, як мало статись з ним оте нещастя? Вило от так самісінько, як оце у нас тепер. Ей-бо, пані.

Морочинська злякано, христячись. А що ти кажеш! А, що ти говориш, хай бог боронить! Сказався ти, чи що? Іди собі. Таке наговорить. Дуже занепокоєна іде в покої.

Панас закусує губу й підморгує Івзі. Злякалась таки! Ще вити, чи годі? Раптом затуля кулаком рота й приглушено регоче. От дурна стара, хай тобі западеться! А за бабою ще не хоче посилати?

Івга. Стидається синів.

Панас. Покличе. Та ще вить, чи буде? Буде мабуть?

Івга. Буде, буде. Ввечорі приходь до нас.

Панас. Так десятка ж! Чуєш?

Івга. Та добре. Тікай, щось іде.

Панас зникає за вікном.

Входить Клим.

Клим. Озирається й шепотом питає:—А що, як там?

Івга. Ай, тату! Ну, чого вам? От, їй же богу, які люди...

Клим. Тшш! Рощитуєшся?

Івга. Та рощитуюсь, сказала ж вам.

Клим. Ну, то добре. Добре. Главне, щоб по закону! Раз буде діло по закону—нічого не бійся. І боже тебе борони там щось так. Знаєш, паничі... вони там уміють... хусточку чи сережки. І той—і пропало... А як по закону...

Івга. А тату, як мені це вже остогидло. Ідять у контору та берить рощот. Я ж слухаюсь вас, одходжу, чого ж вам ще? Ідять, а то дядько Микита знов прибіжать.

Клим. Не прибіжить. А ти слухай, що батько говорить. Батько поганого не навчить. По закону кажу, то главне. Раз єсть закон—ніхто тобі нічого. А то буде так, як із Калинкою. Що з того, що він хату їй поставив?..

Входить Степан Макарович. Худий, випрямлений добродій з жовтим, недужим лицем.

Степан Макарович. Побачивши Кліма, незадоволено й строго питає: А що треба? Чого сюди прийшов? Що за безпорядок?

Клим низько, угодливо вклоняючись. До вашої милости, паночку. Маю маленький клопіт до вас, панунцю...

Степан Макарович. А порядок знаєш? Чи вчити треба? Чи, може, з своїми порядками прийшов? Ви тепер поставали розумні. Сказано раз—контора. Від другої до п'ятої в конторі. Геть звідци!

Клим ще угодливіше вклоняючись і посміхаючись. Ей, куди вже нам, паночку, з своїми порядками. Та чи й знайдеться у всьому світі така голова, щоб ваші порядки перемудрила. А я до вас нащот дочки своєї, от її... Хочу взяти її од вас.

Ст. Мак. трохи пильніше. Івгу? Рощот? Схаменувшись. Ну, це все одно,—в контору. Од двох до трьох.

Клим. У бачите, паночку, почали вже люди верзти всяку чепухерію по селі нащот моєї дочки і, звинить, вашого племінника, панича, значить, Антося. Так я, виходить...

Ст. Мак. Приходь у контору. Раптом приходячи в гнів. У контору, говориться вам, мурляки! „Антося, Антося“... А ти нащо так свою дочку виховав, що вона заводить всякі штуки з паничами? „Антося“. Знать не знаю. У контору! Я вас навчу... Мазепня чортова. Помирать буде, а порядок... „Антося, Антося“.

Втискується Микита.

Ст. Мак. люто. А тобі ще чого?! Чого треба? Микита сердешно. Ваше благородіє! Я босяк, я розумію... Ваше благородіє, позвольте ваш вопрос. Клим хоче його випхнути. Пойди вон! Ти! Ваше благородіє! Позвольте ваш вопрос...

Ст. Мак. хутко іде до дверей у сіни. А чортової душі мужичня!.. Панасе! Юхиме!

Клим. Микито! Ходім, пан гніваються... Ходім, братіку, бог з ними, он пан, бач, серчають...

Микита. Ваше благородіє! З чого став чоловік? Позвольте ваш вопрос.

Ст. Мак. рішуче й мовчки бере Микиту за плече й випає з хати. За ним і Клима. До Івги. За рощотом у контору. Чуєш?

Івга. Чую, пане.

Ст. Мак. А щодо Антося... Що там у вас, нарешті, з тим Антосем? Що? Женитись хоче? У тебе є розум у голові, чи нема? Ну? Чого мовчиш? Може, дитина буде? Що?

Івга соромливо затуляючи рукавом лице. Ой, що ви, пане!

Ст. Мак. Ну, так чого ж женитись? Він тебе обманив? Було щонебудь? Га?

Івга. Ой, що ви!!

Ст. Мак. Ну, так якого ж біса вам треба зрештою? Навіщо женитись?

Івга. А я знаю? Хіба то я? Панич хотять...

Ст. Мак. Панич твій ідіот, а по-твоєму, по-мужицькому, йолоп. Розумієш? Так ти йому й скажи. Панича твого треба женить різкою!

Чути грохит екіпажа.

Ст. Мак. Хтось під'їхав? З вокзалу, мабуть. Хутко виходить.

Гомін голосів.

З вітальні входить Гаврусь, хлопець год 17, в гімназичній блузі, яку хвилюючись обсмикує. У руках йому папір, з якого він поспішно читає. Бачить Івгу, до неї:

— Івго! Слухай, Івго. Соромиться. Я от написав вірші... на зустріч дядюшки та... той... не знаю... Чорт його зна, якось не...

Івга поглядаючи весь час на двері, неуважно. Ага, ага. Хороші вийшли?

Гаврусь. Та от не знаю. Ану, послухай, як воно виходить, чи добре з боку. Автору, знаєш, самому непомітно. От ти послухай. Ще більше хвилюючись, читає:

„Привіт тобі, бурлаче рідний,

Ти мир і спокій нам несеш.

Мир і спокій — це нащот того, що дядюшка умовить маму погодитись на ваш шлюб... Розумієш? Нічого, правда?

Івга. Атож... дуже гарно...

Гаврусь читає:

„Ти мир і спокій нам несеш...

Нехай обнімуться багатий з бідним.

І восхвалять, що ти живеш.

Ти — ангел кроткий, справедливий...

Привіт тобі ми всі речем...

Івга. Ричим? А чого ж ми ричим?

Гаврусь. Та не „ричим“, а речем. Це по-слав'янськи. Для рифми. Чекай! Ідуть, здається? Слухай, Івго, а коли читать, як ти гадаєш? Як сядемо обідати, чи тепер же, зразу? Га?

Івга. Ой, паниченьку, не знаю. А дуже страшно ваші дядюшка Макар?

Гаврусь. Що? Ні... мабуть, зразу, як ввійде. Так краще. Обсмикує блюзу.

Антось вбігає до Івги. Ідуть. Нічого, все буде добре, ти не бійся. Огляда її, поправляє на голові хустку, хвилюється. Нічого, чудесно... Дядюшер трохи з дороги стомлений і сердитий... Та це нічого... Зараз будуть... А-а, Гаврусь! Вірші, мабуть? Ну, катай! Коли написав?

Гаврусь не розуміючи й не чуючи його. Га? Не мішай, Антосю. Шепоче про себе, заклада руку за пояс, прийма пози.

Антось. Ну, нічого, читай, читай. Держись, Ісю. Ідуть! Підбадьорююче підморгує їй, одходить убік. Входять Морочинська і Макар Макарович—згорблений, нестарий, нервовий.

Макар Макарович. Прямо варварство! Люди культурні, двадцятий вік... О, і тут повно мух. Запам'ятай: мухи—це рознощики мікробів. В Америці премії дають за знищення мух, а вам можна дати за добрий розплід.

Гаврусь. як тільки входить Макар Макарович, виступа наперед, чепуриться, прокашлюється й вичікує відповідної хвилини.

Антось. Нічого, дядюшка, ми вас од мух сховаємо!

Мак. Мак. А від мікробів сховаш? „Мух“! Бричку дали таку, що всі нерви вимотала. Кучер—ідіот. Сонце пече. Тут мухи. Голова як не трісне...

Гаврусь виступивши трохи наперед, хоче читать. Дядюшка!

Мак. Мак. А, здоров, здоров! Виробляють тут собі всякі дурниці, а ти їдь, їх розбороняй.

Морочинська до Івги. Чи там обід уже готовий?

Івга. Готовий, пані.

Морочинська. Ну, то мабуть можна давати, Сідай, Макарку, попоїси, то й пройде...

Мак. Мак. Може маєш які порошки од голови? Пошукай но...

Морочинська. Ех, ви, городяни! Проїхав три з половиною верстви та й розкис уже... Ну-ну, не буду, не буду. Фенацетину дасть?

Мак. Мак. Давай, що є.

Морочинська виходить.

Гаврусь прокашлявшись. Дядюшка!.. Привіт тобі, бурлаче рідний!

Антось. Почекай, Гаврюшка! Дядюшка, от моя наречена... Хвилюється й не може далі говорити.

Ма к. Ма к. коротко оглядає Івгу. Умгу... А де ж Степан Макарович дівся?

Івга хутко виходить у кухню.

Анто сь. Покликали чогось у контору. Так ви, дядюшка...

Ма к. Ма к. А ти все лайдачиш? На службу не хочеш? Для чого ж університетські лави протирав? Учителювать? І то не погане діло. Побачимо, побачимо, не хвилюйся. Наперед дай оддихати від вашої азятчини. А читать хоч уміє твоя наречена? Мордочка у неї нічого, та що за мордочкою? Коли й серце таке, як мордочка, то ще не біда. А нерви як? Панські?

Анто сь. Серцем вона, дядюшка, власне і взяла мене. Страшно щира дівчина, чиста, соромлива.

Ма к. Ма к. Одно слово — ангел. Так і знав. Тільки ти не так голосно розхвалюй, у мене аж у вухах дзвенить от ваших голосів. Ви тут так кричите всі, наче ми в полі жнемо. Ну, де ж її той фенацетин? Брудно... Мухи скрізь... І некультурні люди... Учителем хочеш бути. Навчиш... А на обід, розуміється, борщ і свинина. Як з'їси, так і замреш, як... мумія год на сто.

Морочинська входячи з шклянкою води і порошком у руках, до Макара Макаровича. Ось єсть; зараз будеш приймать, чи по обіді?

Ма к. Ма к. Куди там по обіді! Давай зараз... Бере порошок і випиває, дивиться на шклянку. Брудна, розуміється. А дворянство береже. Це фенацетин?

Морочинська. Фенацетин. Гаврусю! А ти ж чого там стоїш такий похмурий? Біжи, поклич Степана Макаровича. Хутенько. Гаврусь не рушиться. Сідай, Макарку. Сьогодні у нас борщ деревенський із свининою... Мабуть, давненько вже не їв, скучив?

Мак. Мак. А, скучив, скучив, що й казати. Тільки ти наперед попа поклич, хочу висповідатись. Ну, та що робитимеш? Будем обідати. А у вас тут, меж усобиці? Га? Антосю обигаєте?

Морочинська. Його обидиш! Сідай, сідай, серце... От сюди...

Мак. Мак. сідаючи. А що, сестро, як ти гадаєш? От я тобі маленьку загадку дам. Що краще: чи дегенератка-інститутка „благородної“ дворянської крові, чи здорова духом і тілом дівчина з народу? Ану, розгадай. А я тим часом „свининки“ собі покладу. Ну?

Морочинська. Так. Я так і знала. Чуло моє серце, що не дурно ти їдеш. Значить, ти вже за адвоката у племінничка? Ну, давайте краще обідати. А того, Антосю, не буде. Хоч ти тут усіх дядьків своїх склич, хоч ріжте мене живою, а того не буде. Помру я, тоді хоч усі побратайтесь з мужичкою. А я—дворянка і за стіл з мужичкою не сяду. А ту наречену сьогодні ж відправлю додому. Вона того й пішла сюди служити. Батько має до сотні десятин землі, а дітей у найми віддає... Знаємо, чого їй хочеться.

Антось. Ви не маєте, мамо, ніякого права так говорити на дівчину...

Морочинська. А, дай мені спокій з своїми правами. Надавалися вже тих правів мужикам, годі...

Мак. Мак. Один мій приятель усе просить мене, щоб я йому дав рекомендації до своїх родичів поміщиків робити у їх розкопки могил—вишукує там усяку старовину. Чи не могла б ти часом дозволити йому приїхати до тебе? Йому б і копати не треба було, старовина з тебе так і випирає з усіх боків.

Морочинська раптом починає плакати. Не бачились два роки. Приїхав,—кричить, не привітався, сердиться. Мухи йому. Тепер мужичку якусь...

Мак. Мак. ніяково, дратуючись. Ну от, жіночі аргументи... Сльози... Чого, спитатися? Ну, чого? Маєш?

Морочинська. Сьогодні ж її вижену! до Антося. Можеш туди ходити до неї. Ти на ці штуки майстер...

Антось. Мамаша, позвольте вам сказати...

Морочинська. Я вже знаю, до чого воно йдеться, знаю. Не дурно ж той собака вие день і ніч. Ой, бачу, що не дурно!..

Мак, Мак. дуже зацікавлено. А, так у вас тут є собаки астрологи, що долю віщують? Йй-богу пошлю сюди приятеля свого, він тут чудесні старовинні штуки може одкопати.

Морочинська. Смійтеся, смійтеся, вчені. Бачили ми вже таких розумних. До Антося. А ти ще молодий з матері сміятись. Чом ти не сміявся, як я тебе виходжувала, як слабкий був? Тоді: „мамо“? Входить Степан Макарович. Засапаний, говорить роздратовано.

— Мужичва подла! Ніяк не привчу до якоїсь системи, до дисципліни. Порядок—то їх лютий ворог. Х-ху! До Морочинської. Дав роцот Климові. Івга одходить.

Морочинська вражено. Яка Івга?

Степ. Мак. Та яка ж? Наша...

Морочинська. Та як? Сьогодні? Зараз?

Степ. Мак. Сьогодні, зараз.

Антось. Бачите, мамо: трошки помилились? А дівчину образили... Так раз-у-раз... Е, що говорить! Входить Івга, одягнена. Потупивши очі, підходить до Морочинської, уклоняється.

Івга тихо говорить. Простіть, пані. Тато велить додому йти. Я вже йду. Там за мене покищо Пріська буде.

Морочинська. Та чого ж так зразу? Чого тобі? Що тобі такого зробили тут? Обидив хто?

Івга. Ні, спасибі, не обидили...

Морочинська. Ну, так чого ж ти?

Івга мовчить, уклоняється всім, тихо говорить „прощайте“ й виходить.

Антось різко підводиться. „Чого, чого“! Образили дівчину та й „чого“.

Морочинська, видно, трохи змішана, стискує плечима.

Ст. Мак. Ну, чого там, обідать! Знов на десять минут пізніше обідаємо. Сідай, Антоне. Годі. А ти, Гаврусь?

Гаврусь увесь час намірявся сказати вірші; тепер рішуче підходить до Макара Макаровича, починає. Дядюшка! Позвольте вам принести наш привіт. Мене папір і хоче читать.

Мак. Мак. Що це? Вірші, може, не дай бог?

Морочинська. А, Гаврусю, дай но спокій із своїми віршами, найшов час! Сідай краще обідать.

Гаврусь обурено. Ну, це, мамо, некультурно... і просто не... цивілізовано!! Повертається й швидко виходить з хати.

Морочинська до Макара Макаровича. От тобі ваша культура! Гарно? До Антося. Сідай обідать, годі там.

Антось. Не хочу!

Круто повертається й теж виходить.

ЗАВІСА.

Д І Я Д Р У Г А.

На задньому плані — хата й подвір'я Кліма. Передній кін — вулиця. Тин, ворота, перелаз.

Вечір.

Біля воріт стоять: Івга, Панас, Явдошка й Семен, спокійний, добродушний, навіть флегматичний парубок. Усі часто подивляються в один бік, когось ждучи.

Панас Семенові. Та боже тебе борони говорить, що я казав. Чуеш? Ато проженуть враз, гляди!

Семен крутячи головою. Ну, сторія. Якже ти тепер, Панасе? Га?

Панас. Я? Ого! Я знайду собі раду. Правда, Ісю? Підморгує. Та що! Та ти знаєш, що він вигадує? Скажу, Івго, страшно кортить, Знаєш, що він примудровує? „Як поженимось, каже, так я тебе вчителькою заделаю“. Ну? Од душі регоче.

Семен здивовано. Та бре?

Панас. Щоб я пропав? От так учителька буде, ге-ге-ге. Ісько, а чого вчитимеш, га?

Івга. Та тихо, сказився, чи що?

Панас. Нема нікого. Та, каже, спродаю землю, а на ті гроші настрою шкіл та й будемо учить дітей. Та не тільки дітей, а й усяких, і старих. Он куди наша Іська пішла! А що?

Семен. Хороший чоловік, видно.

Панас. Хто? Антось? Дурак і все. Я б, маючи

його часть... та я б такого настроїв, що держись. Уся земля на весь в'їзд була б моя. „Хороший“! Жирує, стерво, не зна, куди гроші дівають. Ну, скажи на милость, бере дівку та за книжки й на учительку заделувать. Сказитись треба.

Семен. Е, не скажи, брат. Я он як служив у інжинера, дак бачив тих баришеньок з образуванням. Очирувательні дівчата. Єсть такі, що й за нашого брата стоять, верно.

Панас. Е, стоять... А ти, Івго, знаєш що: таки прибав трохи. Побий мене бог, мало! Ти ж сама подумай...

Івга раптом дратуючись. Е, Панасе, іди ти к чортам собачим! Знаєш? Хочеш діло робить, то роби. А чого крутиш? „Мало“...

Панас. Та хто крутить? Сама ти крутиш, стерво! Диви! Хто казав, що двісті рублів до весілля і двісті по весіллі? Хто? Ще й перекривляється. От візьму та й докажу твоєму розумнику, яка ти чесна, і будеш знать. Кривиться! Не кривилась, як бігала до мене в стайню. Двесті рублей давай! От і все! Подумаєш, яка дешева. І собакою їй вий, і того дурня підговорюй, і... Вона потім буде собі паньою жити, а ти... Не согласен.

Івга. Не согласен, не треба. Можеш іти до його доказувать, боюсь я тебе. Іди хоч зараз. Іди.

Панас Та й піду.

Івга. То йди, чого ж стоїш? Іди... Тільки знай, що завтра ж з економії полетиш. Чи повірить він тобі, а полетить — полетиш, серце. Він йому повірить! Дурний ти, і дурний піп тебе христин.

Панас. Та ти вмієш чоловіка обійти. Звесна.

Івга. Та вмію чи ні,—то мій клопіт, а ти не крути.

Якийсь час усі мовчать.

Панас примушено сміючись. Ну, дурненька! Я пожартував. Хай буде так. Не серчай...

Івга. Та мені чого серчать? Про мене! Тільки ж...

Явдошка яка весь час прудко подивляється на всіх, наче жадно ловить кожне слово, до Панаса скоромовкою. А ти чого хвалився коло церкви, що схочеш, то можеш вивернути Івгу, як рукавицю? Га?

Панас. А тебе не б'ють, не дригай ногами. Знаєш зась?

Явдошка. Овва!

Івга. Цить, Явдохо. Хай собі говорить. До Семена. Так ти, Семене, не дуже ж, чуєш? А злегенька. Мовляв, так і так, не можна наших дівчат зводити. Ні битись, ні сваритись, а так...

Семен добродушно. Я понімаю: полякати. Це як я служив у інжинера... Так він, сукин кот, знаєте, унадився за своєю горнишною, служанкою, виходить. Прямо біда! А вона там з другим любилася. Дак попросила мене: „Зделай, каже, пожалуста, йому щонебудь, щоб одчепився“. Дак я що? Зачим битись? Я взяв ще одного парнишку та й засіли в сінях. Там, значить, де він мусить до неї йти. Ну, як тільки він до її дверей, а ми — хить! — та й накрили його моїм сіряком. Та січас один за ноги, другий за руки, обкрутили, та й понесли. Легенький був. І такий хороший собі чоловік, ласкавий. Ну, понесли. Винесли. Винесли на гору, — крута така там була гора! — та й витрусили з сіряка вниз. Покотився, сукин син, з гори, як гарбуз... Добродушно сміється. Єй-ей! З тої пори ніколи вже не чіплявся. Биться не нада, зачим?

Івга. Е, ні, і так не треба! Ви йому тільки так, словами... От, мовляв, що славу пускає на дівчину. Дівчина чесна, хтось би посватав, так тепер уже не може. От так якось...

Семен. Я понімаю: пристидить. Зачим строго? Панич — хороший чоловік, тут що не кажи. І простого народу не цурається, допомгти коли, так пер-

вий чоловік. З хлопцями співати ходить, чого більше? Биться з таким чоловіком — гріх просто. Я по-городському з ним поговорю, по-благородному. Ти вже не бійся, жив між ними, то вже знаю, як і що сказати. Наслухався. Поговорю так, що...

З хати виходить Клим, гукає:

— Івго?

Івга. Чого? Зараз.

Клим підходячи. А, це хлопці... Балакаєте? А, то балакайте, балакайте. Драстуйте.

Панас. Драстуйте, дядьку Климе. Ось дочку вашу сватаєм, ха-ха-ха!

Клим. Хе-хе-хе! Ну, що ж, сватайте з богом, сватайте. Аби, мовляв, той... сваталось. До Івги. Не було ще?

Івга. Та ні, ще. Сидить собі в хаті, чого ходите. От ще, їй-богу, наче з маленькою!

Клим. Мовчи, дурна. Ти проживи з моє, та й сердься. З „маленькою“! Щастя — як птиця, випустив — не піймаєш. Лови його в десять рук.

Панас поважно. А що ж, дядько Клим правду кажуть.

Клим. А так! Ти поживи на світі. Що ти знаєш? Так, думаєш, воно тобі й сяде на плечі? Еге ж! Розум у тебе, дівко, жіночий. Що ти знаєш? Миски, кочерги... От ти собі тільки те й думаєш, як націлуватися з ним, якби в садок вибігти до нього. А що з того буде, те тобі й не в голові. А все село знає. „Панич, панич“... А панич що? Панич паничем. А коли по закону, так і панич тобі рівний. Закон усіх рівняє. Зв'яжи законом, і не рубати сокирою. А так! От ти за горнишну була, а поступай по закону, будеш з панами ручкаться. І нікого не бійся. А хто проти закону йде, той байстрюків водить, як от та сама Килинка, що бігала до панича. От воно як!

Івга. Ой, тату, аж у печінках мені сидять ваші балачки. Чула вже сто раз. Ідїть у хату, бо прийде, а ви тут. Як треба буде — Явдошка скаже вам. Ідїть.

Клим. Та йду, йду. А хлопці ж уже... той... Уже говорила з хлопцями?

Панас. Уже, дядьку! Всю машинерію знаємо. Не бійтеся, могорич будете ставити!

Клим. А, ну, то боже поможи. Я піду таки. Ти ж, Явдошю, нікуди не забігай. За тобою не дивись, то так і завієшся. Коло Ісі будь...

Явдошка. Та добре вже, добре.

Клим. „Добре, добре“! Учені... Бурмочачи щось, іде в хату.

Панас. А його щось немає. Може, мамаша не пустила?

Івга. Прийде. Слухай, Явдошко, а баба Саламаха казала, що ждатиме в себе чи в невістки?

Явдошка скоромовкою. У себе. Казала: „Як тільки постукаєте в віконце, так і піду“. Вже буде ждати. Може, збігати ще?

Івга. Ні, побіжиш, як він прийде. Ще, може, справді стара Морочинська не схоче ворожити.

Панас. От же дурна, хай тобі лихо! А ще пані! Собака вие, а вона молебствія править та за ворожкою посилає.

Семен. Боїться. Бува, що й справді нечиста сила вие. От тут недавно.

Явдошка. Баба Саламаха каже, що вона сама вичитувала одну жінку: відьма на неї кинулась собакою. Так три дні лизала жінка денце помийниці. І помоглося.

Семен. От тут недавно один чоловік...

Явдошка. А в Волосяній відьма перекинулась у жабу, та як учепилась одній дівці в шию, так і досі не може одірвать. Кров смокче.

Семен. І то буває. От тут один чоловік...

Явдошка. Баба Саламаха казала, що треба тій дівці розрізати жилу...

Семен. Тю! Та дай же сказати! Ну, й язикате!

Явдошка хапаючись. Треба розрізати жилу, напустить у глечик крові. А тою кров'ю та поливають ту жабу. Так вона захлинеється та й одпаде. Тепер кажи ти!

Семен. Та я кажу, що тут один чоловік...

Івга. Ану, помовчіть трохи: щось ніби співає.

Прислухаються. Чути спів Антоса. Слів не розібрати.

Івга. Тікайте! Ідіть собі десь далі. Явдошко, ходім у хату.

Панас. А коли ж нам приходиться?

Івга. Так, трошки згодом. Ви десь тут поблизу сядьте, тільки щоб вас не видно було. А Явдошка потім прибіжить і скаже вам.

Семен. Може б, ще хлопців та дівчат узять? При людях воно лучче.

Івга. Беріть. Та не треба тільки гостро. Чуеш, Семене? Це ж не парубок...

Семен. Та зачим гостро? От чудачка! Я понімаю, ти мене вже, брат, не вчи, як по-їхньому балакати... Конешно, що не парубок...

Івга. Ну, то йдіть швидше, щоб не помітив.

Панас і Семен прудко одходять убік по вулиці і зникають. Івга та Явдошка, прилухаючись до Антосового співу, йдуть до хати.

Клим виходячи. А що? Йде?

Івга й Явдошка разом. Ай, тату! Сидіть бо там! — Іде, тікайте в хату!

Всі ховаються. Явдошка й Івга визирають з-за дверей. Спів стає чутніше.

Антось помалу підходить і стиха співає:

„Журба моя, журба, журба проклятая,
Ти ж мене засушила з білих ніг звалила“.

Кашляє. Припиняє ходу, озирається й трохи голосніше співа.

„А я тій журбі та не піддаюся,
Піду до корчомки, горілки нап'юся“.

Знов кашляє.

Явдошка, вибігаючи з хати, боязко озирається й підбігає до воріт.

Антось радісно. Добри вечер! А де Іся?

Явдошка. Тш! Тато вдома. Не пускають.

Антось. Та ну?! От такої... Та хоч на хвилинку, може, можна? Якнебудь, крадькома. Покличте, Явдосю. Ви ж моя союзниця вірна. Га? Скажіть—на хвилиночку; діло єсть невеличке, але важне.

Явдошка. А ви обіщали хустку й сережки, та все не приносите!

Антось. Ах, правда! Забув, знов забув! Ну, що ти скажеш! Простіть, союзниця хороша, така в мене голова тепер, що геть усе забуваю. Клопоту мені тепер багато. Ну, більше не забуду. От вам присягаюсь, що завтра вже принесу. Покличте, не сердьтесь. Скажіть—на одну хвилиночку. Ми тут тихенько, так що тато не почують. Як миші будемо. Пошелестимо трошки і розійдемося. Га?

Явдошка. Добре, я покличу. Тільки глядіть, щоб завтра вже не забули...

Антось. Ні за що не забуду! Слово! От спасибі, союзниця.

Явдошка. Та сховайтеся за тин, щоб тато, бува, не побачили.

Антось. Сховаюсь, сховаюсь, куди хочете сховаюсь. Ось тут, добре? Присядає за тином.

Явдошка. Добре. Та тихо сидіть. Біжить у хату.

Івга виходить із хати й нерішуче, щохвилини озираючись, наближається до воріт.

Антось підводячись. Ну, слава богу! Добрий вечір!

Івга тихо, соромливо. Добрий вечір!

Антось. Перелазь сюди! Швидше!

Івга злякано. Ой, не можна, що ви! Тато так і пасуть мене очима. Зараз же кинуться шукати.

Антось. Ех, яке, їй-богу, свинство! Ну, що ж, має рацію, що боїться, має. Ну, нічого, недовго вже. Сьогодні-завтра рішиться. Дядя Макар таки свого дійде. Я прийшов тобі сказати, що завтра має бути у нас уже серйозна балачка. Так або так. Наша візьме, тут нема що. Сумно тільки, що таке діло приходить з такою мукою добиваться... Ну, та нічого. Не треба про це говорити, все буде добре. Правда, моя чиста? Правда, моя невинна дівчинко? Га?

Івга. А чи правда ж, що дядюшка Макар Макарович стоять за нас?

Антось. Та розуміється, правда! Бог з тобою, що ж я тебе обманюю, чи що? Ах, не віриш ти мені...

Івга. Та я вірю, тільки мені дивно: чого б їм стояти за мене? Ви — панич, можете взяти за себе багачку, панянку. А я що?

Антось. Знаєш, Ісю, що мені сказав дядюшка Макар у той же день, як приїхав і як побачив тебе? Ми з ним осталися сами в хаті. Він узяв мене за руку, поцілував і сказав: „Ну, хлопче! Мати тобі дорікає, що ти береш мужичку й убогу. А я тобі скажу, що ти береш великий скарб. Я трошки людей знаю і скажу тобі, що це золота дівчина, у неї лице світиться“. Так і сказав „світиться“. Ну? Ну, моя світла, що ти на це? Ех, Ісю, Ісю! Колись, як ми з тобою трошки поживем, як познайомишся ти з нашим панським життям, як трошки навчишся розбиратися у всьому, ти сама побачиш, що нема нічого дивного в тому, що всякий чесний, розумний чоловік буде старатися, як каже дядюшка Макар, налити в свої жили нової,

молодої крові. А в тебе чиста, молода, незаймана кров! От через що і я, і дядюшка Макар не хочемо панянки, а хочемо нашу милу мужичку, нашу Іську маленьку. Розумієш тепер?

Івга ніжно. Розумію...

Антось. А може б ти все таки трошки посиділа зо мною в садку? Га? Так скучив за тобою. Хочеться посидіти близьенько коло тебе, а тут усе видно, люди ходять. Ходім?

Івга. Ой, не можу ж я, любий мій! Хіба ж я не рада сама? Серце крається, та що я вдію? Он тато грозилися, що як побачать мене з вами, то одішлють до дядька в Немазане. А я ж там пропаду без вас.

Антось. Та не „вас“, а „тебе“. Ну, скажи „тебе“.

Івга дуже засоромлено. Я не смію...

Антось зворушено. „Я не смію“. Як мило ти це сказала! Ну, хіба ж може сказати так панна? Ні, чекай, ти тепер ще не можеш зрозуміти. Ти знаєш, Ісю, я тепер таким себе дужим почуваю, що... Ну, нічого, хай так. Потім ти все узнаєш... Колись...

Клим виходячи з хати. Івго!

Антось поспішно присідає.

Івга одходячи від тину, м'яко. Що, тату?

Клим. А що ти там робиш? Чого тобі там треба?

Івга. Та я виглядаю Меланку, мала зайти до мене та чогось немає...

Клим. „Меланку“... Знаю, яку ти Меланку виглядаєш. Я тобі покажу Меланок. З паничами водитись... Зараз мені в хату.

Івга. О, „з паничами“!

Клим. У хату! У хату! А йому й ноги поперебиваю, як буде лазити тут. Знаємо вже його шту-

ки. Як хоче тебе бачити, хай старостів засилає, а байстрят плодить—хай з другими плодить. „Меланку“...

Обое заходять у хату.

Антось помалу підводиться й обережно визирає. Якийсь час задумливо й сумно стоїть біля тину, потім придивляється до хати й нерішуче кашляє. Злякавшись свого кашлю, хутко присідає. Знову визирає й кашляє.

Явдошка вибіга з хати, підбігає до тину, шепоче. Тихо, бо тато чують. Посидьте трохи, вони саме лягають спати.

Антось. Явдосю, союзнице мила! Ради бога, скажіть, що на одну ще хвилину, я чогось не сказав. Скажу й піду. Хусточку й сережки завтра.

Явдошка. Тшш!! Біжить у хату.

Івга поспішно прямує до тину. Ідіть додому швидше! Не можна, не можна!

Антось. Ісю, та почекай же! Що ж це таке, справді! Хіба ж я...

Івга. Ну, що ж я зроблю, горенько мое! Припадає до тину й гірко плаче.

Антось у розпущі. Ах ти боже мій! Ну, годі рибко, ну, годі. Я піду собі, це нічого. Ну, що тут такого, що не побачимось кілька днів? Нічого. Прощай, я піду собі, а ти йди в хату... Іди, моя хороша.

Івга кризь сльози. Пождіть трошки. Боязко прислухається до хати, потім раптом повертається, обніма Антосю й починає палко цілувати, примовляючи: Голубчику мій, люблю ж я вас. Тяжко мені.

Антось. Ну, нічого, нічого, рибко, все буде добре... Ще трошки, ще кілька днів.

Івга плаче ще гірше.

Антось тривожно. Ісю, Ісю, та чого ж ти? Га? Що таке? Ісю! Чого плачеш?

Івга. Сказали тато, щоб завтра їхала до дядька. Плаче.

Антось якийсь мент мовчить. Знаєш що, Ісю? Хоч це й дуже мені противно, гидко, та нічого не зробиш... Я согласен покликати до матері бабу Саламаху. Хай поворожить. Коли не послухає дядька, то може хоч Саламаха її налякає. Що ж робити? Ну, хочеш? Ісю!

Івга. Як хочете.

Антось. Тільки ти вже скажи татові, нехай почекає. Чуєш? А як і це не допоможе... що ж, треба без благословення вінчатись. Скажи й це татові. Ну, як?

Івга. Не знаю, ви рішайте... Явдошко! Чекайте, я на хвилинку: скажу, щоб стерегла. Іде до хати.

Явдошка вискакує.

Обидві про щось шепечуться. Явдошка хитає головою й біжить за хату, а Івга вертається до Антося.

Івга. Я послала Явдошку по бабу Саламаху. Як хочете, то говоріть із нею сами. Я їй нічого не казала. А тільки вона й сама знає, бо вже натякала мені. Ви, може, сердитесь, що я послала Явдошку? То я зараз верну її.

Антось. Ні, нічого, нічого. Добре зробила. Все одно. Навіть краще, зразу поговорю. Тільки я все ж таки думаю, що мати послуха дядька Макара. Мусить послухати. Ну, а на той случай, як не послуха, треба бабу Саламаху мати про запас. Правда? Добре. Хай так. А вона далеко живе?

Івга. Та де! Ось зараз за нами хата, через тин. Мабуть, уже десь іде. Ану, тихо!.. Прислухається. Ну, так і є. Іде вже. Тільки ви, паничу, не смійтеся з баби. Вона дуже цього не любить.

Антось. Ні-ні. А справді, вона. Швидко як!

Івга. Е, вона баба проворна.

Виходить баба Саламаха. Сувора й понура з виду. Висока.

Івга. От і баба. Добровечір бабцю!

Антось. Добрий вечір, бабо! А швиденько ходите. Як здоров'ячко, бабо?

Саламаха. У кого думка швидка, в того й ноги швидко ходять. Добрий вечір! Чого бабу кликали? Біду розводити? Розведем. Казала мала. Можна, все можна. Чи заворожить, чи приворожить, баба все може. Казала мала. Собака вие? Знаю. Так щоб не вила?

Антось. Ні, бабцю, тут одного собаки мало. Треба трошки більше. Собака собакою, а треба якось так, щоб от нам побратись можна було, щоб мати моя не боронила. Га? Можете?

Саламаха. А чому ні? Чому б баба не могла?

Антось. Тільки вже нікому про це ні слова. Добре?—щоб ні одна душа не знала. І ти, Ісю, скажи Явдосі, щоб не гомоніла. Добре?

Івга. Ой, та чого вона мала б говорити комусь? Та ніколи!

Антось. Так я вас, бабо, сповістю, коли треба буде прийти. Я ще маю з матір'ю поговорити. Хто знає, може не погодиться. Добре так?

Саламаха. Авжеж добре.

Антось. Тільки глядіть, щоб ворожили вже так...

Саламаха. А ви бабу не вчіть. Краще покладіть бабі на руку монету, щоб бабі в голові ясніше стало. Та швидше, а то он парубки вже сунуть. Не добре, як побачать мене з вами.

Антось сміючись, вийма гроші, дає Саламасі. Ну, хай буде ясніше. Аби тільки на добре пішло.

Саламаха. Буде добре. На щедрю землю щедрі й дощі падають. Так приходьте сказати. Прощайте!

Антось. Щасливо. Завтра, може, вже й прийду до вас.

Саламаха. Добре. Зникає.

Чути весь час спів, що більше й більше наближається.

Антось. Парубки, Ісю, йдуть. Може б ми заховались десь? Га? Ходім у садок?

Івга. А що нам парубки? Хіба ми що робимо? У садку не годиться, а тут нічого. Знають же все одно, що ми... Соромливо замовкає.

Антось слуха її неуважно, бо прислухається до співу. Ех, поспівав би з ними. Ходімо до них? Ні-ні, я так... Так вони сюди йдуть. Ану, слухай, що співають... А-а, люблю цю... Неголосно підтягує. Хороша пісня, правда? Як поженимося та будем учителювати, випишем нот і такий хор заведемо, що куди там всяким операм. Знаєш, що таке опера?

Івга. Ідуть уже. Мені соромно все ж таки, що будуть бачити нас.

Антось. Ага! Любовно й ніжно перекирвляє. А „мені соромно“. А я казав! А тепер пізно тікати.

З'являються парубки й дівчата... Чуються голоса:

— А, добрий вечір!

Антось і Івга. Добрий вечір!

Парубки не в сивих шапках, чумарках і широких штанах, а в картузах, піджаках і вузьких штанах. Дівчата—в спідницях, кохточках, у хустках. Деякі босі.

Попереду Семен,

Голос із юрби. Та кому й добрий вечір, а кому й не дуже. Сміх.

Антось. Ловку пісню співали. А де ж це Микита, що не видно? Хто сьогодні виводить?

Голос. Кого потягнуть за хвіст, той сьогодні й виводить. Сміх і чудні погляди та перешіптування.

Антось. Хто то у вас такий гострий обзивається? Може, закуримо? У кого, кажуть, люлька й табачок, тому й празничок.

Семен поважно. Ето, положить, і правда. Ну, буває однак і так, що й без табачка повсігда празничок.

Голос. Та ще, не дай бог, як не простого, а панського роду, так зовсім рай.

Антось уважно приглядається до парубків. І то правда.

Семен. Та що правда, то правда. А от чи правда то, братця, що на нашу вулицю дуже вже часто почали заскакувати непідходящі звірі. Га?

Голоси. А правда! Лапки б цим звірям трохи погладить!

Семен. Та інших дівчат з пуття, сволочі, збивають. От що! А як говориш до їх, так удають, ніби не про їх мова. Табачок, братця, розкурюють,

Антось вражено. Та це ви, може, про мене?!

Семен. Та про кого, то це вам краще знати. Ми по камназіях не обучались, кзаментів не здавали. Може й про вас.

Антось. Та чекайте, Семене, що за нісенітниця, що ви якусь комедію тут завели? У чому річ? Говоріть прямо, не стройте дурака. Ну?

Семен. Нехай дурака строять дураки, а ми з дураками не знаємось. В юрбі сміх. А на злодію, видно, й шапка горить? Ну, тільки тепер не та пора, щоб давать наших дівчат на глум... Стидно вам, Антон Григорович, що ви такими ділами занімаєтесь. Я щитав вас за порадошного чоловіка, а ви, звиніть, как последняя сволоч і мерзалець поступаєте.

Антось. Та що таке? Сказився ти, чи що? Нічого не розумію?

Івга. Семене! Та що ти городиш? Схаменись! От, їй-богу, Семене! Годі!

Семен. Стидно, Антон Григорович! Я щитав вас за очирвательного господіна, а ви просто падлец і більше нічого. Девушка, може, жениха б собі знайшла, а ви її ославили, шлюхою зделали. На неї тепер ні один порадошний кавалер дивитись не хоче. Що вона тепер? Самая последная! А ще...

Антось скипівши. Мовчати! Як ти смієш таке говорити?! Яке ти маєш право?! Що це таке?! Та я тебе за такі слова... Мерзавець ти сам... Дуже хвилюється, труситься весь, наліза на Семена, розмахує руками.

Семен починає серйозно сердитись. Ну, руками не махати! Язиком мели, що хоч, а руками волі не давати. Бо я теж махну так, що й юшкою умиєшся тут.

Івга. Семене!... Семене! Іди сюди, я щось скажу. Семене!

Семен. Пошла вон! Знаю сам. Не вчи! До Антося. А що, може неправду сказав? Га? Чому не женитесь, як слід, по закону? По правилу? Га?

Антось до Івги. Прощай, Ісю. Завтра прийду. Круто повертається й іде додому.

Семен. Ага, не спонравилось? Мерзальці! Знаємо вас!

Голоси навздогін Антосеві. Тю-у-у!! Тю-тю-у-у!!
Держи його! Ач, погнав як.

Івга страшенно обурена.

Семен до неї добродушно й спокійно. Ну, а що? Ловко, правда? Так і не всякий студент потрапить поговорити.

Івга. Сволоч ти последняя іменно, от що я тобі скажу! Чув? Попрохай дурня...

Семен здивовано. Та ти що? Здуріла? Чого ж ти сердишся?

Івга. Сам ти дурій! За що ти вилаяв чоловіка? Та ти мені, може, все життя спортив. „Чого сердишся!“

Семен. Тю! Та ти ж сама просила, щоб поговорив. Ну, я поговорив. Хіба я його бив чи лаяв? Дурна ти сама, нічого не розумієш, а лаєшся. Що він розсердився? Так вони повсігда, як так поговорять, то сердяться. Розуміє!

Івга. А, що з дурнем балакаты! Пішов к чорту!
Повертається і йде в хату,

Семен непорозуміло розводить руками. От туди
к лихій годині!

У юрбі сміх. Чути:

— Не потрапив, Семене?

— От так одчистив по-панському!

— Обідили женишка?

— Ну, ходім далі! Заводь пісні. Ходім! Чого
там!.

Заводять пісню і з нею йдуть далі, сміючись, гомонячи.

ЗАВІСА.

Д І Я Т Р Е Т Я.

*Вітальня у Морочинських. Скляні двері на веранду в сад.
Двері в покої Морочинської й у сіни.
Над вечір.*

За столом сидять Макар Макарович, Степан Макарович і Морочинська.

Морочинська жалібно. А, так-так, я у всьому винна, я! Валіть усе на мене, валіть на жінчину, вона все винесе... Плаче.

Ма к. Ма к. нервуючись. Тільки не плакати! Тільки не плакати! Ради бога! Не ти винна, а та твоя дворянська кров, яку ви так бороните. Ти, я, він, покійник Григорій, дід, баба, всі ми винні... „Дворянська кров, дворянська кров...“ От іменно через те, що дворянська кров, то й треба її змішати з чистою, молододою кров'ю...

За вікном голосно співає півень.

Ма к. Ма к. зупиняється, робить страждаюче лице, слуха півня й говорить далі. Ну, подивись ти на Антося, подивись простим, а не дворянським оком. Які будуть у нього діти? Які, я тебе питаю? Чи добре ж для дворянства, що воно буде плодить таких нащадків? Я тобі виясняю, як...

Знов співає півень.

Ма к. Ма к. плачучим голосом. Лено! Я ж тебе прохав забрати цього півня звідси. Він мені витягнув усі нерви своїм криком...

Морочинська. Та якя його заберу? Ловили хлопці.

Півень співає.

Ма к. Ма к. люто хапає з столу попільничку, біжить на веранду й кидає на півня, кричачи: А киш, киш, ти проклята душа!!

Морочинська. Макарку, Макарку! Та куди ж ти попільничку закидаєш? Оце, боже мій! То закинув чорнильницю на свиню, що хрюкала йому, тепер попільничку. Усі речі порозкидає.

Ма к. Ма к. вертаючись. Це свинство, Лено! Я тебе прошу, а ти наче... Я не можу, розумієш ти, я не можу виносити ваших варварських ідилій, цих півнів, мух, гавкоту собак, хрюкання свиней, ваших криків. Я від вашої сільської „тишини“ скоро збожеволію. „Нерви, нерви“! Нерви нервами.

Півень співає.

Макар Макарович безсило сідає й мовчить.

Ст. Мат. Ну, чого ти, Лено, справді не' велиш піймати того півня?

Морочинська з одчаєм. Ну, господи боже мій! Наче я... Ловили хлопці... Та як ти його піймаєш, як він біжить у сад?!

Ма к. Ма к. Ну, добре. Завтра я виїжджаю, скінчимо нашу розмову.

Морочинська. Через півня виїжджає.

Ма к. Ма к. Через варварство! Розумієш? Через варварство! Я приїхав, щоб урятувати наш рід, а бачу, що він гине, гине через глупоту й неуцтво. Говорю тобі останній раз, наш рід треба рятувати: він гине. Ти розумієш своєю дворянською головою, що це значить? Я теж дворянин, але не варвар! Варвар боїться змішати свою кров, а люди двадцятого віку повинні знати, що цей страх—погибель для них.

Під час розмови в саду з'являються Антось і баба Саламаха. Антось іде на веранду, обережно придивляється.

Потім вертається, хова Саламаху в кущі, в сам іде в другий бік.

Мак. Мак. Та хоч ти подумай, що йому не дев'ятнадцять літ, а двадцять п'ять, що ти собі думаєш, що ти собі думаєш? Він же мужчина.

Морочинська. Боже милосердний! Та хто йому боронить? Хіба я йому слово сказала, як він із Килинкою водився?

Мак. Мак. Ну от, на це вона згодна!

Ст. Мак. встаючи. І погано робила, що не казала! Погано. Коли хочеш знати мою думку, то погано. От у цьому й є вся біда! Розпуста нас губить! Так-так! Ні закон, ні совість,—ніщо нас не здержує. Дисципліни, порядку у нас немає. „Килинка“... Коли так, то хай іде вінчатись!.. Тягне до мужички? На, сукин син, на тобі мужичку, покуштуй. Але не смій розпутничати! Не смій! Ми сами даємо приклад беззаконія, безпорядку, а хочемо, щоб був закон і порядок. Ти сама що казала про Килинку? А тепер інше? Ні. Хай іде вінчатись. Не хоче пошукати собі жінку з свого кола, не треба. Але не розпутничай. Хай вінчається, коли так!

Морочинська кротно. Того не буде.

Ст. Мак. Буде! Або закон, або нічого.

Морочинська. Поки я жива, закону з мужичкою не буде.

Ст. Мак. Буде!

Півень співає.

Мак. Мак. Ні, це щось неможливе! Та хоч ви, ради бога, не кричіть так. Чути й так добре. Лено!

Морочинська. Убийте мене, а тоді вінчайте з моєю служанкою.

Макар Макарович затуляє вуха пальцями, але зараз же пускає руки й безнадійно, знесилено сідає знов.

Ст. Мак. Чого ж ти хочеш? Щоб він розпусту тут розводив? Так?

Морочинська. А ти чого хочеш? Щоб мужичва залізла в нашу хату?

Ст. Мак. Я хочу, щоб не було беззаконія!

Морочинська. Так ти тоді, може, всіх родичів їхніх збереш, сватів пошлеш, п'янство тут розведеш? Це ж усе по їхньому закону.

Ст. Мак. Все що по закону, все зроблю. Коли інакше не можна.

Мак. Мак. тихо, з стражданням. Чекайте трохи. Послухай, Лено, я не буду більше про це говорити. Я тобі скажу декілька слів, ти вислухай уважно і дай свою відповідь. І завтра я їду. Я більше не можу. Так от послухай. Скільки літ я займаюсь наукою? Двадцять з чимсь. Так?.. Я тебе питаю: так?

Морочинська з непорозумінням. Ну, так...

Мак. Мак. Ти хоч трошки віриш у науку? Ти ж усе таки дворянка, в інституті колись училась. Віриш ти, що наука щось таки та знає, чи ні?

Морочинська. Ну?

Мак. Мак. Ні, ти не нукай, а говори прямо.

Морочинська. Ну, вірю, та що з того, коли...

Мак. Мак. Ні, ти підожди. Чудесно. Ти віриш у науку. Добре. Тепер я тобі скажу так: я двадцять літ займаюсь наукою, я люблю Антосю і бажаю йому всього доброго. Значить, щиро говорю те, що думаю. І от, моя мила, коли ти віриш науці, коли бажаєш добра своєму родові, то подумай над моїми словами. Хай Антось жениться з цією дівчиною! Ні до хазяйства, ні до служби в його нема охоти, не силуй його, хай робить те, що до душі йому. Так краще буде. Дівчина чудесна: здорова, розумна, з прекрасним серцем, любить Антосю, якого тобі ще дідька треба?

Морочинська. Та яке прекрасне серце? Що

ти мені говориш? Та це таке лукаве створіння' таке ледаче, брехливе...

Мак. Мак. Еге, Лено, не годиться так, не годиться: ти не хочеш мати її за невістку й порочиш. Дівчина...

Морочинська. Та одчепись ти, хто її порочить?! Маєте собі! Я ж її знаю краще, у мене служила, а не в тебе...

Мак. Мак. Ні, Лено, тут я вже тобі не повірю. Я все ж таки трошки людей умію пізнавати: з таким лицем, як у неї, не може бути погана душа. Тут уже ти собі як знаєш, а я тобі не повірю, в тобі, без твоєї волі говорить просто досада на неї, а не правда... Так-так, сестро.

Морочинська. Ну, що ти з ним будеш говорити? Та я тобі скажу, наприклад, такий факт з цією самою прекрасною душею. Посилаю я її якось...

Мак. Мак. Лено, я знаю, вона тобі не подобається, але повір мені, вона хороша людина. Повір, що я не дурно прожив стільки на світі й бачив людей. Ти краще подумай над моїми словами, навіть не над моїми, а над наукою, я тобі вже викладав усі міркування, подумай пильно, а потім скажеш свою рішучу думку. Зараз не рішай, подумай, ми собі підем погуляємо, а ти подумай... А тоді скажеш. Більше ж говорити нема сенсу. І від того, як ти рішиш, буде залежати, коли я поїду од вас. Ну, ходім, Степане, а ти думай. Думай, Лено, розважно й серйозно. І пам'ятай, що ти віриш у науку. Ходім.

Брати виходять на веранду... Співає півень. Видно, як Макар Макарович шукає у себе по кишенях і чимсь кида в куці туди, де сховалась Саламаха. Потім обое ходять по веранді. Морочинська якийсь час сидить непорушно, далі глибоко зідхає, рішуче, не згоджуючись, крутить головою, підводиться й іде до себе.

Антось й Гаврусь, прокрадаючись, входять у вітальню.

Антось. Ходять там... От якраз найшли місце, де ходити. Що ж його робить тепер? Ще як почне баба кашлять там... Треба сказати, що прийшла. Іде до дверей у покої, стука. Мамо! Це я... На хвилинку.

Морочинська в дверях. Чого ще? Ні! Чуеш? Ні! От вам уся моя відповідь.

Антось. Та що таке? Чого „ні“? Там баба Саламаха прийшла... Вона сидить у кущах, а дядьки ходять по веранді. Що робити?..

Морочинська. От, матінки! Та нащо ж ти її туди привів? Ну, що ж тепер буде, як вони її знайдуть? Макар проходу не дасть. Ти не казав, часом, йому нічого?

Антось. Ну, що ви? Я ж обіщав вам... Як тільки їх прогнати з веранди? От задача... Хм! Чекай! Гаврику! Знаєш що? Іди до них і читай дядюшці Макару вірші. Їй-богу! Він зараз же втече, Гаврику!

Гаврусь ображено. А, Антосю, годі тобі дурні свої жарти показувать.

Антось. Та які жарти?! Їй-богу, голубчику, серйозно! Які тут жарти?! Тут...

Морочинська до Гавруся. Правда, сину, піди почитай, може вони підуть собі десь далі...

Гаврусь. Ну, мамо! Це вже... Я не знаю...

За дверима в снін чути голосну розмову. Двері розчиняються і входять Микита й Клим.

Микита п'яний. Утоплю!.. Утоплю і знать не знаю... Ти мене втопив, ну, й я ж тебе... Пані, до вашої милости...

Морочинська. Чого вам треба? Чого лізете сюди?

Микита. Пані! Я понімаю. Позвольте вам із'яснить.

На гомін входять Степан Макарович і Макар Макарович.

Ст. Мак. Що таке? Чого вам?

Клим. Просто нещастя, паночку!

Микита до нього. Мовчать!.. Ваше благородіє!.. До Антося. Паничу, золоте серце! Позвольте вам із'яснить. От мій брат. Ето не брат, а, звиніть, гад. От смотріть: він прибіг за мною. Ти чого? Ти маєш діло до панів? Ну, говори своє діло; а ну, говори, з каким ділом ти прийшов, как свиня, сюди в покої!

Макар Макарович щось питає у Морочинської. Та відповідає.

Клим. Прийшов сюди, що ти, п'яний дурак, безпокоїш панів. Ходім додому.

Микита з страшною зневагою. Пошов вон, свиня!

Мак. Мак. підходячи до них. Так ідіть же ближче в хату. Прошу сісти. Сідайте, будь ласка, і говоріть своє діло. Прошу.

Всі здивовані. Степан Макарович мовчить, але не перечить.

Морочинська. Ще чого не було! Оце так!..

Мак. Мак. Лено, позволь хоч мені не бути варваром. Ввічливість не такий уже великий порок. Прошу, прошу, сідайте, будь ласка...

Клим. Та спасибі, паночку; ми й так... Микито, ходім, тобі кажу!

Микита. Покорніше балдарим, ваше благородіє! Ми сідають не можем. Я понімаю, що должен стоять во хрунт перед господами. Ну, тільки ж йому, етому гаду, я не подарую... Ваше благородіє! От пан знають, я—салдат, я царю служив. А етот гад утопив мене. Та йому не з панами сидіть, а з сибіряками. Пані! Пані! Позвольте вам із'яснить. Паничу, золоте серце, не довіряйтеся цьому гаду, он хоче вас обманить. Он свою дочку, мою, звиніть, племінницю, хоче за вас заміж оддять. От це мурло! А вона, ехиди, замість того...

Антось. А ви б знаєте що зробили б, дядюшка Микито? Пішли б краще виспались. Правда!

Клим що весь час іронічно, з жалем до Микити посміхався. Істине слово!

Микита. Паничу, золоте серце!

Ст. Мак. до Микити. А ви... А ти... Розсердившись, рішуче. А ти звідки знаєш, що тут обман?

Клим зідхнувши. От іменно!

Микита. Паночку! Все село знає...

Клим. Усе село знає, що я не позволяю своїй дочці того, що вони позволяють своїм.

Микита. Брешеш, гад! Смиреник!

Ст. Мак. Ну, йдіть собі. Іди Микито, проспись. Сидно так. З братом треба в злагоді жить.

Микита. Ваше благородіє! Позвольте ваш вопрос. А как нада тому...

Антось беручи його за плечі, злегка підштовхуючи до дверей. Ну, може підем уже, дядюшка Микито? Годі, ходіте... Беріть, дядьку Климе, ведіть.

Микита. Паничу! Ну, будете ж ви... Ну, глядіть... Зникає в двері.

Клим Просю прощення. Звиніть на милость. Що скажете? Виходить.

Морочинська. От вам родичі! Хороші? Виходить до себе.

Мак. Мак. задумливо і змішано ходить по хаті. Та-ак.. Розуміється, це небажане явище, але... А в нас що робиться?

Антось понуро. У двадцять раз гірше!

Гаврус нерішуче наближається до Макара Макаровича.

Ст. Мак. Чи гірше, чи ні, але культурніше у кожнім разі.

Антось кида поглядом у сад і згадує про бабу Саламаху. А може б ви, дядюшка, пройшли б тепер на конюшню,—здається, пригнали жеребців.

Мак. Мак. А, які тепер жеребці! Досить з мене півнів та вас.

Гаврусь підходить. Дядю!

Мак. Мак. злякано. Почекай, почекай, Гаврусь. Потім, ради бога... Прочитаєш потім. Справді, Степане, може б ти показав мені жеребців? Ходім... Поспішно іде в сіни. За ним Степан Макарович.

Гаврусь обижено. Я нічого не збирався читать. Я хотів тільки спитать...

Мак. Мак. Потім, голубчику, потім. Ходім Степане. Виходять.

Антось задоволено. Ну, молодчина Гаврусь! Спасибі. Бачиш, я казав!

Гаврусь сердито. А, йти к чортам! Я зовсім не хотів йому нічого читать. А ще культурний чоловік, учений! Дуже треба... „Потім!“ Зовсім ніколи не буду читати, коли так.

Антось. Е, Гаврику, чого там обижатись? Плюнь. Тут ось який клопіт... І потім, ця неприємна комбінація з тою бабою. Не рад, що ув'язався. Ах, усе якось так... Ну, нічого, якось буде... Слухай, Гаврику, поможи ще трохи... Ти постережи в сінях, а я проведу бабу до мами. Добре?

Гаврусь. Я не хочу піддержувати всякі забобони! Це—свинство, Антосю, що ти користуєшся...

Антось роздратовано. А, Гаврику, дай хоч ти мені спокій! Ти розсердився на дядька, а зо мною знов принципіяльні балачки заводити хочеш. Я ж тобі вже говорив, ну й годі про це. Поможі краще. Постережи, щоб не прийшли... Постережеш? Баба недовго. Я їй казав. Раз-два і кінець. Сам знаю, голубчику, що свинство і гидко, та що робить, як нема нічого іншого. Ну?

Гаврусь. Та недовго, а то можуть вернутись...

Антось. Добре, добре. Одна минута. Ну, йди, а я за бабою...

Гаврусь виходить у сніи.

Антось вибіга на веранду й гукає. Бабо... Бабо...

Баба Саламаха виходить з кущів і йде за Антосем у вітальню.

Антось. Почекайте трохи, я покличу пані. Стукає в двері. Мамо! Мамо!

Морочинська в дверях. А чого? А, привів таки... Добрий вечір, бабо!.. А де ж дядьки, Антосю?

Саламаха низко вклоняється.

Антось. Пішли в стайню. Ви швидше там, бабо, бо тут... Ви ж наготовили все, мамо, що казали баба?

Морочинська. Та наготовила, хай простить мене бог... То ходімте, бабо...

Саламаха. Як іти, то йти... Обидві виходять.

Морочинська вертаючись, у дверях. Сину! Ти ж постережеш?

Антось. Постережу, постережу, не бійтесь. Можете сміло, не пущу нікого. Як і буде хтось тут зо мною балакати, не бійтесь. Тільки не довго!

Морочинська. Ну, гляди. Заходить до себе.

Антось задумливо ходить по хаті, незадоволено часом покручуючи головою й посміхаючись.

Гаврусь зазираючи в двері. Уже пішла?

Антось. Уже-уже. Ти ж, Гаврику, гляди. Неприємно тобі, га? Гидкий я тобі, правда? Свинство роблю й тебе до цього прилучаю... Ну, нічого. Не хочеться, Гаврику, з мамою сваритись. Може баба просто налякає, і все піде мирно. Я ж не можу маму переробить: раз вона вірить у це, то що ж тут зробиш. Правда? Ну, так нехай забобон її на

користь принаймні буде. Так мені здається, га? Свинство, я знаю... Хоч би вже швидше, щоб не пійматись. А то дядько Макар так розлютиться на мене, що пропаде все... Стережи, Гаврику, пильно... Іди дивись, а то...

Гаврусь. Нічого: я чув, що вони пройшли в стайню. Шукай гавкав.

Антось. А, ну, то добре...

Гаврусь. А цікаво подивитись, Антосю, що вона там робить... га?

Антось. Та бог з ними, нехай собі... Щонебудь з водою. Тшш!.. Наче йдуть? Чути нервовий голос Макара Макаровича. Так і є: ідуть! Що ж робить? Сюди, здається. Слухай. Так і є... Гаврику, ти старайся, щоб...

Мак. Мак. держачись обома руками за серце, хутко бігає в вітальню. Шукає очима, до Антося. Де мати?

Антось. Мама вийшла... в кухню. А що таке? Щось сталося? Що з вами, дядю? Чого ви такий блідий?

Мак. Мак. безсило сідає. Ну-ну! Це, дійсно, по-сліднє слово культурного хазяйства! Дякую.

Степан Макарович, увійшовши слідом, весь час блідо посміхається.

Антось до Степана Макаровича. Що там сталося, дядю?

Ст. Мак. Та нічого особливого. Ми приходили повз будку Шукаю. Ну, він загарчав, а Макар трохи не вмлїв. І з серцем у нього щось...

Мак. Мак. обурено схоплюючись. Це у тебе загаркав так?! О, дякую, дякую за таке гарчання!.. Здоровенна собарлюка вистрибує на тебе, трохи не хапа за горло, рязка, як з гармати, і він... „загарчав“! Ну, сільська ідилія. І це—культурне хазяйство. Б'є себе пальцем по лобі. Та це, голубчику,

те саме варварство! Для якого чорта, я тебе питаю, тобі собаки? Для чого? Од кого? Од злодіїв? Та ніколи ще ні одна собака не втримала злодія! Ні одна! Це азіятчина. Це... тільки родичів одгонить і нерви їм псувать. Тільки. Єдина користь із них. Правду тобі говорю. Фу, серце так б'ється, що... Антосю, голубе, поклич матір, хай дасть мені валер'янових капель. Ні, годі. Завтра їду. Чекай, я сам піду до неї. Встає, хоче йти.

Антось клопотливо. Ні-ні, дядюшка, ви вже сидіть, я сам принесу все, що хочете. Я зараз... Гаврику... Ну, нічого, я сам... Так вам валер'янових капель? Добре, добре. Може ще чого? Гаврику... Тільки мами десь немає, пішла...

Ст. Мак. Та ходім до мене, я тобі дам, у мене, здається, повинні бути. Може брому? То в аптечці єсть багато...

Мак. Мак. Усе одно, щонебудь, таке серцебієння, що....

Встає Антось і Гаврик дуже старанно допомагають йому.

Макар Макарович і Степан Макарович виходять.

Антось біжить до дверей в покої Морочинської. Ну, тепер швидше бабу випровадить. Гаврику, голубе, стережи!.. Мамо... Мамо! Це я... Виходьте, бабо... Ідіть швидше... Дядьки...

Морочинська з бабою Саламахою виходить сумна й задумлива.

Баба Саламаха. Так-так, пані... Що знала, те сказала, а тепер сами думайте. Що баба знала, те сказала, а ви хоч плюньте на те. Атож. Прощавайте, пані, треба йти, мабуть... Кудюю йти, паничу?

Антось виводячи на веранду. Сюдою, бабо, сюдою... Щось питає її дорогою, баба відповідає й виходить.

Антось вертаючись до матері. Ну, що, мамо? Як? Морочинська виходячи з задуми. Та що? Дур-

ниці, розуміється, хто може тому вірити, що плеще якась там баба?.. Так просто мені інтересно було послухать, як то вони там гадають. Нічого не сказала, щось пошепотіла, подивилась у воду... Дурне все... Біляву дівчину якусь. Ну, правда, дещо й угадала... Так що то! Раптом бере Антосю за руку й ласкаво притягає до себе. Сину мій, я ж не зла тобі хочу, коли противлюся... Яка вона тобі пара? „Білява, каже, собака... чи той, тьху, хай, тобі! —білява дівчина, каже, вирятуює вас від того, що віщує собака“. А то ж, сину, і в науці відомо, що собаки часто виють перед нещастям. Правда ж, сину? Я от недавно ще читала один роман, так там прямо так і говорилося про це, та забула, як саме. Треба буде розшукати ту книжку... Як ти думаєш, сину?

Антось. Та... хто його зна!.. Наука, може, й не дуже... Але, єсть деякі вчені, які серйозно займаються гаданням. В Англії, наприклад, багато людей вірить. Єсть щось таке, чого наука ще не може знати...

Морочинська. О-о, я ж це саме вам і кажу! А вам смішки. Ой, сину, а ти знаєш, що оця Саламаха сказала мені таке, чого ні одна душа на світі не зна. А вона вгадала. Як? А, от то тож бо й є!.. „Білява дівчина“... Так-так, ніби все сходиться... Хто його зна... Що ж, якби не такі негарні люди були її батьки... А то ж такі неприємні, особливо той батько її. А де ж, сину, дядьки пішли? Вона мене так приголомшила, ця баба, що я вже й не слухала, хто тут і як... Пішли кудись?

Антось. У дядька Макара серце щось там. Шукай налякав... Так Степан Макарович йому брому чи що... Та от вони, здається, йдуть. Хотіли до вас, та я не пустив.

Мак. Мак. входячи. Ні, голубе, годі, буде з мене,

погостив, набрався всяких сільських радощів, треба рушати в дорогу. Бог з вами, з вашими Шукаями, свинями, нареченими... Я поїду до себе, у свій кабінет: там мене, принаймні, ніхто за ногу не вхопить... Зробить—нічого не зробив. І бачу, що й не зроблю, хоч би тут усіх авторитетів науки привів. Авторитет тут інший. Тут вірять у дворянську кров, у відьму, в пристрій, а науці нема чого робить. Дратується. Якого чорта тільки я, йолоп, поїхав, спитатися? Не знав, із ким матиму діло? Здається, тисячу негрів міг би вже переконати й навчити за цей час, а от її ніхто не переконає. От вона, я вже бачу, сидить там, немов на муку вийшла. По лиці бачу, що рішила ні за які скарби не мішати своєї чудесної крові з мужичою. А, хай вам... я не знаю що! Ідіть ви собі! Завтра вдосвіта давайте коней, і геть-геть звідци. Годі. Рішайте, як знаєте, я вже не можу, мені це коштує занадто багато. Он серце так і ходить... Ху!.. Ну, Лено, в останній раз тебе питаю, тільки відповідай, ради бога, без сліз і без трагедій:—згоджуєшся ти влити в наш рід молододі мужичої крові, чи хочеш, щоб Антосьові діти були такі, як, наприклад, я, з такою чисто дворянською кров'ю? Хочеш?

Морочинська тихо, сумно. Хочу...

Всі здивовані.

Мак. Мак. Чекай, на що ти... Чого ти хочеш? Щоб женився Антон, чи щоб не женився на мужичці?

Морочинська глибоко зі드хаючи. Хай жениться... Хочу...

Мак. Мак. Чекай, я нічого не розумію. Це ти знов свої комедії, чи серйозно.

Морочинська. Серйозно, Макаре... Хай бере її. Що ж робити? Проти долі не підеш. Значить,

так судилось. Аби було добре... Може, й справді
ваша наука правду говорить...

Макар Макарович так здивований, що не може нічого
сказати.

Ст. Мак. рівно. Так ти це твердо рішила?

Морочинська. Ну, а що ж мені робити? Рішила... Подумала та й рішила...

Антось. Мамуню, ви зробили... Од усеї душі
вам спасибі... Мамо... Ну, добре... Мамо!.. Обнімає й
цілує.

Мак. Мак. зворушено, сердешно, урочисто. Ну, Лено,
дозволь же мені сказати... Ти знаєш, що луччої
нагороди за всі довгі роки своєї наукової діяль-
ности я не мав, як сьогодні, як у цю минуту.
Я бачу, що наука все ж таки щось може, Ну, ве-
лике тобі, сестро, спасибі і за Антося, і за себе, і
за науку. Дуже розчулений, обнімає сестру й гаряче цілує.
Спасибі, спасибі. Прощаю тобі твоїх мух, півнів,
собак, усе... Ти піддержала свій рід і дворянство!

Морочинська. От тільки одно мені... Сте-
пане, ти вже не сердься. Що ж робити, може,
справді, так добре буде. От тільки, щоб не було
ніякого весілля. Повінчатись та й годі. А то ж, я
знаю, вони зараз—щоб пить, щоб сватів, гульню...
І коли б ще не такі неприємні люди... Коли б хоч
проста бідна мужича сім'я, а то ці багатії, я не
виношу їх. А ще й Клим,—там просто така п'явка,
такий павук...

Мак. Мак. Ну, що там! Не з ним Антон жи-
тиме.

Морочинська. Та як не з ним? Зараз же, я
знаю, йому захочеться показатись перед усім се-
лом, що от, мовляв, з панами роднюся. Коли бід-
ний простий мужик,—якось іначе, лучче... вони й
люди кращі, ніж ці багаті.

Мак. Мак. Ну, Лено, що ж робити? Не можемо ж ми його роззорить, щоб він тобі на втіху став бідним. Як є, так уже й буде...

Антось. Нічого, мамо, я ж із ним, справді, не житиму.

Морочинська. Та яка сім'я, такі й діти! Та Івга... Ой, не лежить моє серце до неї, не лежить...

Мак. Мак. Е, Лено, це ти вже... тее... це не правда... Про батька не буду говорити: не знаю; а про дівчину скажу, що прекрасна дівчина; лице таке, що можна за одне лице повірить їй у всьому. Хороше лице! Вір мені... Лено, я все ж таки на жіночих лицах трошки знаюся. Колись... хе-хе.

Морочинська. Та вже, що робить. От тільки з цим весіллям. Чує моє серце, що вони будуть стоять на тому, щоб було. У них же то й не шлюб, як нема весілля. Вінчання, так то так. А головне—то їхні всякі штуки.

Мак. Мак. весело. Ну, а як і так, то що там такого? Нехай собі! Навпаки, я люблю. Пам'ятаю, гімназистом страшенно любив ці їхні штуки, як ти кажеш. Народні обряди,—чого ж, нехай. Каравай там, гілля, чи як то в них називається? Потім співають. Наші селяни знаменито співають на весіллях. От це буде дійсна сільська ідилія. Я радий! Принаймні не дурно поїхав на село.

Морочинська з мукою. А сусіди? А сусіди що говоритимуть?

Мак. Мак. Які сусіди?

Морочинська. Та які ж,—наші, поміщики... Та нас же засміють. Та після того нас нікуди не пустять...

Мак. Мак. Е, найшла чим журитись! Дурниці, ніхто нічого не буде... Е, тепер не ті часи. Ну, що тут такого? Він же не буде все одно з ними

жить. Переїде в город. Е, це не має значення. Як ти, Степане, на це? З обрядами, чи без?

Степ. Мак. хмуро. Я за те, щоб було все так, як повинно бути, чи то обряд, чи як інакше. Раз вступиш у цю среду, то й приймай її так, як вона є. Раз, кажу, вступиш.

Антось. Цілком згоджуюсь! Все приймаю! Все! Мамо, не бійтесь, усе буде чудесно! Бачить Гавруся, що входить у вітальню. Урра, Гаврусю! Пиши оду в честь мене, згода! Наука перемогла! І в честь дядюшки Макара!

Мак. Мак. Ну, в честь науки я готов слухати оди. Єсть у тебе, Гаврику? Читай!

Гаврусю непорозуміло дивиться на всіх, сконфужений спільною увагою. Я не розумію... Наука?

Антось. Наука, наука! Обіймає його й шепоче щось на вухо.

Гаврусю посміхається.

ЗАВІСА.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Декорація третьої дії. Крізь разчинені двері веранди видно в саду довгий стіл, заставлений наїдками й напитками, Коло столу в різних п'яних позах сидять селяни обох полів і всякого віку. Вони одягнені по-празничовому, обнімаються, співають, голосно, до крику, балакають. Оддалік чути музику й тоніт ніг. За столом сидять родичі й приятелі Івги та сама Івга. Вона сидить рівно, прибрана по-городському, але незграбно. Перед нею книжка, в яку вона дивиться, відповідаючи нехотя на розмови.

А н т о с ь, розкудовчений, з розгубленими очима, розмовляє, видно, сам не чуючи себе. Часом дивиться на Івгу, і так стоїть якийсь мент, немов не вірячи собі. Тоді стрипується й щось голосно говорить, безглуздо сміючись.

Макар Макарович під натиском Микити, який весь час обнімає його й лізе цілуватись. Лице у Макара Макаровича змучене, він щохвилини озирається, ніби ждучи помічі; щось говорить і часами затуля вуха пальцями.

Степан Макарович, Клим і ще кілька дядьків балакають. Степан Макарович оглядається на Макара Макаровича й Морочинську.

Морочинська серед бабів, які теж обнімають її, щось зо всіх боків кричать їй у вуха. Вона, нарешті, не витримує, підводиться й іде до покоїв. Щось каже до Степана Макаровича.

Макар Макарович, побачивши, що Морочинська і Степан Макарович ідуть, теж визволяється від Микити й спішить за ними.

Гаврусь стоїть перед чоловічком у дяківській одежі й деклямує.

С т. М а к. Ну, Лено! Не можна ж так. Ну, треба ж... Вернись... Чуєш?

Морочинська в одчаю. Не можу. Убийте мене,

не можу більше. До Степана Макаровича. Усе ти! Я тобі цього ніколи не забуду! Ніколи!

Ст. Мак. обурено. Я! От це мені подобається. Я такий же винний, як той стілець. Треба було поменше слухать учених братів! А тепер пізно. Іди до них...

Мак. Мак. піднімаючи руки догори. Я, значить, винен? А? О, боже! Ні, знаєте, з мене доволі... Я зараз їду. Годі! Дайте мені коней, дайте зараз же!

Ст. Мак. Макаре, не хвилюйся й не кричи. Буде з нас цього трьохденного крику от тих „родичів“.

Мак. Мак. І я кричу ще? Я?! Боги мої! Та в мене від вашого крику, од вашого варварства вуха вже позакладало й ще... Та ти розумієш, що я гіршого пекла не можу собі уявити, як це ваше вісілля, як ваша тиша сільська...

Ст. Мак. А хто винен? Хто? Хто хтів ідилії, народніх обрядів, поезії, караваїв? Хто? Хто молоду кров уливать хотів? Тепер бачиш, що то за кров? Бачиш?

Морочинська плачучи. Боже мій, боже мій!

Мак. Мак. Я не міг собі уявити, що тут може бути таке... Не міг... Я не знав, що це не селянин, а кулак, що він... що... Я думав, просто чесна сільська собі сім'я... А ти от знав і ти повинен був...

Морочинська. А хто ж дочку розхвалював? Хто? „Прекрасна дівчина“... От тобі й пре-расна. Боже мій, боже мій, що ж це сталося з нами?! Та я вся горю соромом, я не можу більш, не можу. З служанкою, з наймитами. „Свахо, свашко“. Ой, господи! От дожила! От дякую, брати мої милі, от дожилась до слави, знайшла синові жінку, а собі невісточку. Ридає.

Мак. Мак. Давайте мені коней, я вас молю:

ради всього, коней, бо я за свою голову не ручаюся.

Ст. Мак. Макаре! Ну, годі. Не будь же дитиною. Не допоможеш цим. Треба щось інше думати...

Мак. Мак. Нічого не хочу думати, дайте мені спокій! І коней!

Ст. Мак. Макаре, ну, хоч до вечора. Ходім до них, а то все одно найдуть скрізь. Не сховаєшся. Ходім. До вечора... Лено!

Морочинська. Я не можу, робіть зо мною, що хочете: я не маю більше сил бачить її. Ви подивіться на неї: в корсеті, з книжкою, читати не вміє, зараз же в пани. От чого вона хотіла! А старий? Уже в хазяйство лізе! Родич, давай йому й те і се... Що ж це таке?! Як кошмар якийсь, як одуріли ми всі.

На веранду хутко входить Антось. Не звертаючи уваги на матір і дядьків, з півбожевільним виглядом прямує в сіни.

Морочинська. Антосю!.. Антосю!..

Антось зупиняючись, неуважно Ну, що?

Морочинська. Чого ти, дитино, так ходиш?

Антось. Та я тут... Я зараз... Нічого, я зараз...

Виходить.

Морочинська до Макара Макаровича. Полюбуйся, братіку... Навчив хлопця.

Мак. Мак. люто. Лено!! Коли ти мені скажеш ще слово, я... Давайте мені коней, я вам кажу! Ну, я пішки йду! Я...

За Антосем з саду біжить Клим, кричить.

Клим. Зятю!.. Зятеньку!!

Ст. Мак. Тесть біжить! Ходімо в сад!

Морочинська. Все одно! Погубили хлопця, погубили...

Ст. Мак. Ну, Лено, будь же...

Клим убігаючи в вітальню. Антон Григорович! Зятю! А, сватоньки! Ви ж чого тут поховались? А-а, не

годиться, не годиться... Ах, боже наш, боже наш!.. Надокучили вже вам... Ох, і в мене робота стоїть. Сідає поруч Морочинського. Ну, хвалить бога, що достигли закона, а робота якось... Будемо й робить тепер, будемо й спочивать. Та чого ви стоїте, сватоньку? Присядьте, наморилися ж. Садіться от тут... Посувається. Та ще й тепло, хвалить господу милосердного... А славні у вас, свате, от ті гніді коники, що купили у Нухима. Я вже дивився на них... Хе-хе-хе! Ви б, сватоньку, мені їх уступили.

З саду біжить Микита з пляшкою в руці.

Ст. Мак. Ну, про хазяйство ми, може, другим часом поговоримо... А, тепер, може, й до гостей. Ми зайшли сюди, щоб поговорить. От брат хоче їхати так...

Клим. А куди їхать? Хіба у нас недобре? Вам же, говорите, нравиться у нас?

Микита вбігаючи. Климе, сукин син! Ступай сюди!.. А-а! Ваше благородіє, сватоньку... Позвольте ваш вопрос. Как, на примерах, п'ють господа, генерали? Румкою чи стаканом? Я стверждаю, що стаканом. А как генерали стаканом, так і я стаканом! І всі стаканом должны пить. Упольні!

Клим. Микито!..

Микита. Сватоньку! Ви простіть мене, сукиного сина, що я свиня, мужик, надокучив вам. Верно... Ну, када ж п'яний. П'яний і більш нічого. Бере стілець, сідає. Хоче налити. Ну, вип'ємо ж ще за наше здоров'я...

Клим. Ти б, Микито, пішов, там угощався, надворі, у нас тут... розговори...

Морочинська встає. Ходім, мабуть, усі до гостей.

Клим охоче. Та й то правда. До кумпанії, значить.

Микита випиває. Рад стараться!.. Встає, обнімає Макара Макаровича. Господин, позвольте вас поблагодарить...

Мак. Мак. з мукою. Та нема за що... Обережно визволяється.

Микита. Нет, дозвольте вам із'яснить... я — мужик, свиня, но как, скажем на примерах, ви — мой сват, родитель, на примерах, так я вже не свиня. Верно я говорю? Я — салдат, а ви — учоний господін, но... І я то понімаю. Дозвольте ваш вопрос. От ви вчора сказали, що правда, що че-лаек став од обізяни. А я от несогласний! Нікогда! Не може того быть. Значить, генерал і я — усьо одно? Га? Позвольте ваш вопрос.

Мак. Мак. Ходіте, може, в сад, нас кличуть...

Микита. Я ето понімаю. Как кличуть, так і підем. І в сад підем, і в солому підем, і схочем... на войну підем... Я на війні не був, ето правда. Ну, генералов бачив от так... От так вони стояли, а от так я... От так...

Мак. Мак. А он там, здається, вас кличуть? Га? Ви підіть, а мені тут одну річ...

Микита. А, добре, добре... Можна, можна... Іде в сад.

Макар Макарович сам ходить по вітальні, непорозуміло стискує плечима, стає, прислухається до гвалту в саду і знов ходить. Виймає з кишені порошок і приймає.

Ст. Мак. озирається, шукає когось очима, потім іде в покої. Ти не підеш туди? Невже не видержиш до кінця?

Мак. Мак. помалу, з посмішкою. Усе ж таки я можу винести з цього всього одно дуже втішне для тебе... спостереження. Ти нарікав на них, що в них нема чуття законности. То неправда, Степане. Неправда. Я бачу, що воно єсть. І ти мусиш бачити.

Ст. Мак. Законність? При чому тут законність? Не розумію, яке має...

Мак. Мак. А ти дивись, як вони зразу пронялись тим, що вони наші родичі, законні! Га? Ні, серйозно! Вони це щиро! Вони вірять, що цілком рідні нам стали. Ще три дні тому назад вони були тільки мужики, а ми — пани. І щиро, щиро цілком. А на другий день, як закон нас зв'язав, уже родичі... Це дуже цікаво з наукового навіть погляду. Як ти гадаєш? Га? Ти мусиш бути задоволеним. Я дуже.

Ст. Мак. Я б тобі радив покинути іронію, нам не до сміху тепер...

Мак. Мак. А чому не до сміху? Он родичі як веселяться...

Ст. Мак. понуро. Ходім краще туди, а то ще скандал учиниться. Я чув уже, як хтось із них казав, що ми ними гнушаємось і тікаємо... Ходім...

Мак. Мак. Ну, гнушання нема, а... не так уже весело, як їм. То правда... Ну, ходім. Чекай, я ще один порошок брому прийму, тоді, може, лекше буде веселитись по-демократичному... Ковтає порошок і запиває. Ну, тепер гайда. Радив би й тобі прийняти.

Степан Макарович хмуро й безнадійно махає рукою. У саду гомін побільшується. Морочинська вже отовплена бабами. Макара Макаровича і Степана Макаровича зараз же обсідають дядьки. Микита з чаркою в руці обнімає Макара Макаровича, той кротно й без руху стоїть.

У покої ідуть Івга й Панас.

Івга з книжкою в руках, як дерев'яна, трохи шкандибаючи от тісних черевиків; сукня лежить настовбурчено. Але вигляд у Івги поважний, гордовитий; вона трохи п'яненька, але це й сприяє занадтій горделивості.

Панас п'яний. Ні, не втечеш, пані! Регоче. Я, брат, і в покоях знайду. Ну, бариня, кажи последнее слово... Последне і кінець, не желаю далі...

Івга. Та чого ти причепився до мене? Ти хочеш, щоб сьогодні ж полетів із економії? Ти договоришся...

Панас. Ой, боюсь, ой, рятуйте, налякала... Та дурна: я за ті гроші, що ти дала, тепер сам на пана заделаюсь. Ти мені дай ще сто, і я сам тебе покину, начорта ти мені здалась. І даси! От лусну я на цьому місці, як не даси! Що? Ач сто бісів її мамі, зробили її панею, а вона й кирпич гне! Викладай січас сто рублів, бо скличу всіх і об'явлю, яка ти чесна була.

Івга. Та що ти, сказився? Що ти мені тут?! А дивіться... Дурак! Пошов вон! Свиня! З ким ти говориш? Ти знаєш, що я законна жона твого пана?! Мерзалець! От січас пожаліюсь, і полетиш звідци, як пух. Пошов вон з комнат, дурак!

Панас. Ой, Івго, не задирай носа, бо одіб'ють...

Івга. Хто одіб'є? Ти? Гляди, щоб вам не по-одбивали. Я вам тепер покажу! Ви недостойні сидіти тут, а не то що. Розкомарує тут... Усіх вижену зараз! Назбігалися. На дурничку нажлукатись усі хороші, а як плели на мене й підкопувались, так те забули. Чекайте ви мені, мурляки, я вам тепер покажу. Чого тобі тут треба? Чого вилупив очі? Чого, мужик, заліз сюди? Пошов вон січас. А то покличу слуг і в шию виженуть. Геть к бісовому батькові!!

Панас. Ой, Івго, не дуже, бо покличу свідків.

Івга. Плювать я хотіла тепер на тебе й на твоїх свідків паршивих! Хоч весь мир клич. Сама скажу й не боюсь. Я тепер законна жона свого мужа, мурляко. А муж мій — то твій пан. А ти — мій слуга. І не смій мені тут патякати. „Сто рублей“. Та я тобі такі сто рублів покажу, що й своїх не впізнаєш. Які тобі сто рублів? За віщо?

Панас. За те саме, що й ти дала. Щоб мовчав, що ти моєю полюбовницею була. Забула?

Івга. Брешеш ти, свиня, нічого я тобі не давала. А як будеш наклепи плести на мене, так я тебе в Сибіряку зашлю. Як ти смієш такі слова на чесну жону свого пана говорить? Га? Хто ти єсть? Мужик, наймит. Пошов зцюдова, дурак!

Панас. Ну-ну, скоро в пани перебралася! Навчилася. Гляди тільки, щоб не каялась... Іде.

Івга. Іди, іди... Ач, мурляки! Я вам покажу!

Панас. Жаль мені тільки Антоса, що порадошний чоловік та з такою стервою собі світ зав'язав. Говори: даси?

Івга. Я тобі говорю: пішов вон!

Панас. Ой, гляди, зараз усім об'явлю. Не пожалію. Лучче так дай.

Івга. Пошов вон, не боюсь я тебе!

Панас. Н-ну! гляди ж!! Рішуче виходить.

Івга сама; схвильовано але вперто й гордо ходить по хаті, часом з тривогою позираючи в сад. Панаса не видно. Івга сідає й розгорта книжку.

Антось із тим же розгубленим, нерівним виразом на лиці, з'являється з сіней. Побачивши Івгу, нервово стрипується. А, супруга! Що робиш тут? З книжкою? Читаєш? Молодчина, скоро навчилася. Може, й учителькою можеш бути? А, я й забув, ти в учительки не хочеш... Так-так... Ну, читай так...

Івга. А ти, якби був порадошний муж, обороняв би мене... Тут он усяка дрань обижає мене... Якесь мурло, хамло, приходить сюди й кидає на мене болотом. Що я, полюбовниця твоя якась, чи що?

Антось. Ні-ні! Ти не полюбовниця, ні! Ти, твоя правда, моя законна жона. Але тільки тебе, здається, трудно обидить. Га? Ні, ти мені скажи,

як ти могла так... Ні, нічого вже не говори. Не треба... Читай...

Івга ображено одвертається й дивиться в книжку.

Антось підходить. Інтересна книжка? Га? Хто ж тебе навчив так держати? Батенько твій, мабуть? Чи догори ногами цікавіше?.. Фу, що ж це, господи, таке діється? Це та Іся, що... Нічого не розумію... Як же ти могла... Ні-ні, не треба... Годі, все знаю. Але що ж це таке? Раптом вириває з рук книжку, шпурляє її в кут і кричить. Не смій! Скинь зараз же корсет і все це. На кухню забирайся! Падлюка! Уб'ю!!

Івга схоплюється, верескливим голосом, злісно. Та ти чого на мене кричиш? Чого кидаєшся книжками? Га? Я тобі не наймичка! Закон брав за мною. Який! Учителькою... Гадюкою сичить на мене, що вчителькою йому не хочу бути. Не бачила щастя! Я в батька краще жила, як твої вчительки. Для того за тебе такого пішла, щоб у злиднях жити?

Антось хапає себе за голову й помалу виходить у сад.

Морочинська йде йому на зустріч, щось питає, Антось одніма руки з лица, дивиться якийсь мент і, нічого не одповівши, йде далі, зникає.

Івга розлютовано бігає по вітальні. Помітивши Морочинську, сіда й притуля хустинку до лица.

Морочинська входячи. Ну, що тут у вас знов? Що тут було?

Івга плачучи. Що я, наймичка якась, чи що? Кричить на мене. Взяла книжку, щоб обмахуватись, бо душно, а він вирвав і он шпурнув... Трохи мене не бив... Усе за те, що я не хочу в учительки йти, а хочу хазяйством зацікавитись... Наче я наймичка яка... Закон брали, не з вулиці прийшла... По закону...

Морочинська тяжко зідхаючи. Ну, нічого... Він випив трохи, ніколи не п'є, кинулось у го-

лову. Та й ти трохи винна... Мабуть, ти раніше була з ним не така, як тепер... Ну, йому й неприємно. Ну, нічого, привикнешся...

Івга. Яка ж я була? Яка була, така й є. Сам бачив. Я не просилася, сам ходив та просив, на колінах стояв, любов показував. Коли б була любов, не став би такий за два дні, яка б я не була... А то наче наймичка...

Морочинська. Та годі тобі вже! Усі знаємо, що не наймичка...

Івга. А чого ж він? Що я йому зробила... Як повінчались, так і...

Морочинська. Ну, годі, буде... Іди до гостей, негарно тут самій сидіти. Іди, Івго, іди. Та може б, другі черевики наділа, ці, мабуть, на тебе трохи тіснуваті? Ходити трудно...

Івга. Ні, вони мені якраз по нозі...

Морочинська. Ну, як знаєш... Глибоко зідхає. З сіней входить Макар Макарович, за ним Гаврусь із папером у руці.

Мак. Мак. до Гавруся. Звичайно, звичайно... Слухай, Лено, ти мені вибач, але молю тебе: скажи, щоб мені дали коней...

Морочинська. Ти таки хочеш їхати? Наробив та й тікаєш? Спасибі, братіку, все життя тобі буду дякувати. Влив нам молодогої крови. Спасибі...

Мак. Мак. Лено!! Я тебе прошу рахуватися з моїми нервами. Вони у мене не з дроту!

Гаврусь. Дядюшка! Ви ж обіщали мені...

Мак. Мак. Лено!.. Чуєш? Дай мені коней...

Гаврусь образившись. Ну, що ж!.. Тільки це не культурно і...

Мак. Мак. сказано до нього. Та ти мені даси спокій?! Варвари ви! Забирайся геть із своїми віршами! Мучителі ви мої!! О, будь проклят той день,

коли моя ідіотська голова рішила їхати сюди!.. Твої вірші паршиві, паскудні, безграмотні. Чуєш ти? Нікчемні, нездалі... Тобі не поетом бути, а соску смоктать. Варвари!..

Хоче бігти, але бачить, що в саду щось діється: усі збилися до купи й починають кричати. Потім з юрби виринається Антось, держави за руку Івгу і тягнувши її до покоїв. За ними спішає Степан Макарович, котрий умовляє в чомусь, Клим, Панас, Семен і інші. Всі п'яно кричать, розпитують одно одного, махають руками.

Мак. Мак. Що там?.. Що сталось ще?.. Ну... от скандал... Тільки цього не хапало...

Морочинська. Господи! Що там? Ой, боже мій!

Антось тягнувши Івгу на веранді. Ні, ходім!.. Ходім до матері. Я тобі покажу. Прилюдно покажу... А, дядюшка Макар!.. Ви, здається, хотіли бачить весільні народні звичаї? Ось я вам зараз покажу один. Іди! Шарпає Івгу.

Івга. Та що ти мене шарпаєш? Пустити мене!.. Тату!!

Антось. Прошу, прошу і тата, прошу дуже! Панасе, де ти?

Панас. Ось тут!

Ст. Мак. Антоне! Чуєш, Антоне? Годі, не треба... Пустити, заспокойся...

Антось Дядю, я спокійний, я тільки по закону буду... Мамо, не бійтесь. Я нічого страшного робить не буду... Панасе, іди сюди! Стій, ти!

Клим проштовхуючись наперед, виринає Івгу. А це... а це... зась!! Зась, кажу! Какое маєте право знушаться? Га?

Антось скаженіючи. А ти... Одійди мені... Одійди, кажу, а то... Ти, поганець проклятий! Ти мені розбив усе, що я... Я тебе уб'ю!! Іменно, гад. У-у!! Замахується.

Клим одхилияючись. Гвалт!! Рятуйте, убивають!!
Ст. Мак. Та тихо, чого кричите? Антоне, годі, говорю! Розійдіться, чого...

Морочинська вся дрижить весь час... Антосю, сину мій... Не треба... Сину!.. хапа його за руки.

Антось дивлячись на неї божевільними очима, приходить трохи до себе. Нічого, мамо, нічого... Зараз... Чекайте... Панасе. Я тільки хочу... Панасе, скажи прилюдно: була вона, ось ця дівка, твоєю полюбовницею? Говори сміливо!

Панас голосно. Була. Ось свідки...

Івга люто. Ах ти ж босяк, злодій! Брешеш ти!

Антось шарпаючи її. Мовчи! Твоє слово потім. До Панаса. Дала вона тобі сто рублів, щоб ти мовчав? Говори!

Панас. Дала! Ось свідки можуть...

Івга. Коли? Коли я дала тобі, щоб тобі так дихати дало! Ой, боже мій, що ж вони зо мною роблять?! За що ж вони з мене знущаються?!

Антось до Івги. Це все, що ти можеш сказати? Все? Ну, а тепер... забирай свого подлого батька і... геть звідци!! Щоб нога твоя ніколи не показувалась на поріг цього дому! Геть! Пошла!

Клим береться в боки, майже спокійно. А підождіть но трохи, паничику. Не дуже женіть. Позвольте вас спитаться: как ето так пошли вон? Хто ми вам такі, що пошли вон? Га? Ви челаек образований, ви должны понімать, що нема такого права, щоб пошли вон на свою жону. Ето беззаконіє! Вона по закону шлюб брала. Це вам не наймичка, що не схотів, та й пошла вон! Пожалуйте в суд, по закону, а не так. До Степана Макаровича. Пане, ви челаек законний, що ето таке делается? Как так? Це всякий сукин син прийде, скаже

щось, і сейчас пошла вон? Коли хоче, щоб ми пішли, пожалуйте на стіл десять тисяч карбованців! Пожалуйте! А тоді й пошла вон. До Панаса. А тебе, прохвост, я судом буду. Ти можеш доказати свої слова? Можеш? Ти закон знаєш? Знаєш, що по закону за такі слова? З ким ти в іграшки зайшов?

Панас. Та я... А що ж... Конешно, що можу... Тільки ж як... Вона не зо мною одним, а все село знає...

Івга. Брешеш, падлюка!!

Клим. І все село в суд потяну! Ти мені по закону докажи...

Антось безсиліє, весь в'яне й тупо дивиться навкруги. Та-ак...

Ст. Мак. Ну, годі, Климє... Потім поговоримо про все... Тепер розійдімось. Прошу всіх вийти до саду... Прошу, прошу... Буде все по закону, як хочете...

Клим. Тепер не кріпацтво, тепер усе по закону, іменно. Доказати треба. А нет — пожалуйте гроші. Дівчину ославили, та й пошла? Нет, я не позволю беззаконія! Не на того напали.

Мак. Мак. підходячи до Антося, бере його за руку й тягне за собою. Ходім, Антосю, ходімо звідци... Лено, Степане, скажи, щоб дали коней, ми їдемо в город...

Клим. Як же це так? Позвольте! А жона как же?

Мак. Мак. Одійдїть, чоловіче. Ви своє зробили, зробили по закону, тепер ми будемо робить теж по закону. Жону візьміть туди, звідки вона прийшла, а сами забирайтесь...

Клим. Нет, так не буде... Я судом...

Мак. Мак. не витримує свого спокою і скаженіє. А кажу, що буде, чуєш ти?! Геть усі! Кидається з кулаками на Кліма, дрижить весь, тяжко дихає. Гості поспішно, задом висуваяться на ганок.

Клим одсуваючись. Не маєте права! Я судом... Панє! Глядїть...

Ст. Мак. Макаре! Макаре, не треба, негарно...
Одтяга його.

Гості в саду,—видко, як махають руками, шукають свої
шапки, як палко балакають, збившись у купки.

Морочинська весь час плаче.

Макар Макарович хапається обома руками за серце
і злякано слуха. Потім обережно сідає, заплющивши очі.

Степан Макарович ходить по хаті рівними, твердими
кроками.

ЗАВІСА ТИХО ПАДАЄ.

ПРИГВОЖДЕНІ

П'ЕСА
НА ЧОТИРИ ДІЇ

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

500 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

ДІЄВІ ОСОБИ:

Тимофій Наумович Лобкович — професор.

Устина Марківна — його жінка.

Родіон — їхній син.

Настасія	}	дочки їхні.
Ольга		
Ліма		

Євген Михайлович Вовчанський —
чоловік Настасії.

Борис Борисович Шелудько —
чоловік Ольги, інженер.

Микола Іванович Голубець —
приват-доцент.

Олексій Захарович Гордий — журналіст.

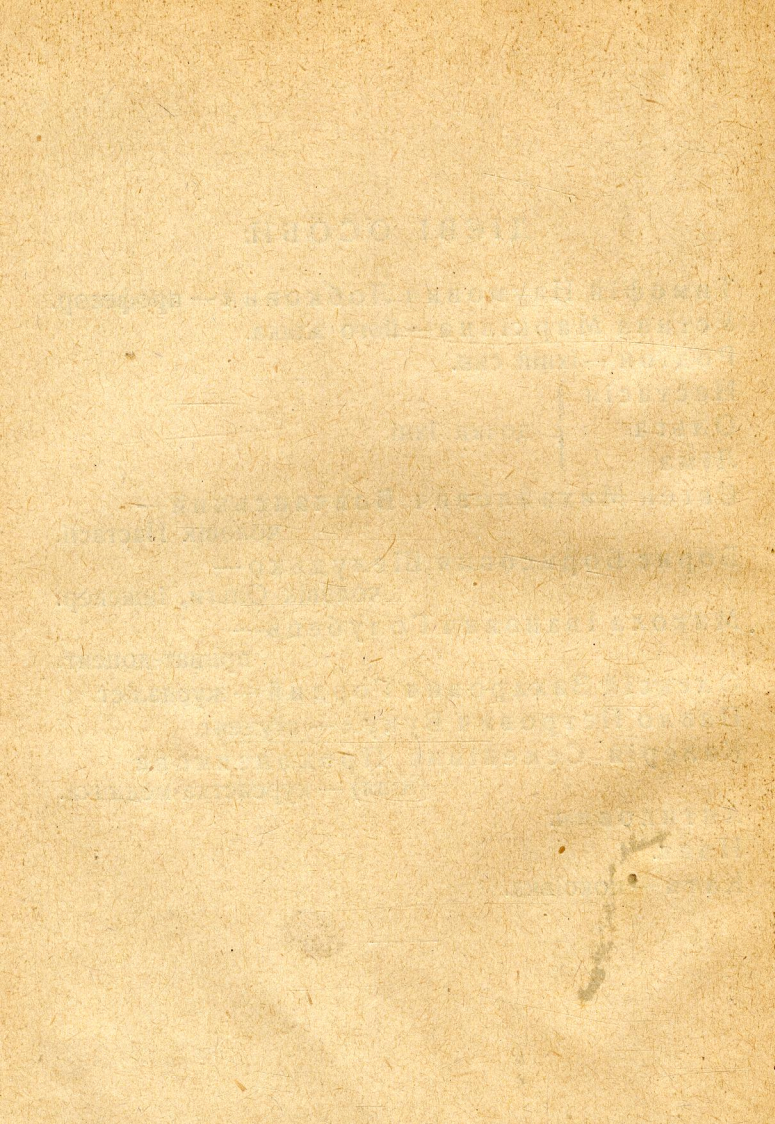
Павло Петрович Вукул — студент.

Калерія Семенівна Прокопенкова
(Кіля) — курсистка-медичка.

Антипович.

Няня.

Катя — покоївка.

ДІЯ ПЕРША.

Вітальня Лобковичів. Обставлена гарно, зі строгим смаком. Рояль. Багато квіток. Куточок під пальмами.

Двері: ліворуч—у покої, просто—в передпокій, праворуч—до кабінету Лобковича.

На сцені нема нікого. З кабінету виходять Лобкович, а з передпокою Антипович.

Лобкович—високий, широкий у плечах, горбиться. Обличчя з буйними рисами; сивувата, неширока борода; чоло високе з зализами. Виріз лиця переважно непорушно-серйозний, не хмарний, але немов би задумливий. Посміхається рідко. Дивиться ніби з-під лоба і вбік од того, з ким балака. Має довгий, гарний сюртук. Любить ходити по хаті-заклавши руки за спину й серйозно мугикаючи якусь мело, дію. Антипович—невеличкий, с круглим добрим обличчям, довгими вусами й сивою щетиною на щоках.

Лобкович ходить і мугикає зі стисненими губами. Витяга з бокової кишені плескувату пляшечку з шкляною затичкою, яка є також і чаркою, налива в неї коньяку й випиває. Ховає усе з непорушно-серйозним, задумливим лицем.

Антипович журливо дивиться; крутить головою. Потім озирається й зазирає в двері ліворуч.

Лобкович. Ну, докладуй. Як?

Антипович. Та погано, Тимофій Наумович. Стривожили його сьогодні.

Лобкович. Хто?

Антипович. Та все ж Настасія Тимофіївна. А, боже, боже! Поїхала ж оце викрадати.

Лобкович. Поїхала?

Антипович. Атож. На поміч пана Вукула взяла, та й поїхала.

Лобкович. Якого це Вукула?

Антипович. Та студента отого великого. Та той, що повсїгди з Ольою Тимофіївною. Гімнастик.

Лобкович. А, цей? Полюбовник її? Ну? Так Настя його на поміч?

Антипович. Атож. На случай, як доведеться з Євгеном Михайловичем борюкатись. Цей же гімнастик,—студент, значить,—бугая може звалити, не то що такого хирлявого, як Євген Михайлович. А, боже, боже! Хоч би дитину не вразили, хай бог милує. Дитина ж чим винна? Як цуценя, якесь, прости господи, викрадають одно в одного.

Лобкович. А Родіона ж чим тривожать?

Антипович. Та все ж те саме: „Що це, каже, Антиповичу, у нас у сім'ї все два табори: мати, Ольга, Настасія та батько, Ліма, Марія і я. Гадав, каже, от приїду з заслання, спочину вдома. А дома—каторга. Два місяці живу та все воюю“.

Лобкович. Ну, це... А суперечки сьогодні не було?

Антипович робить таємну міну, шепоче. З Устиною Марківною голосна балачка була. За Ліму Тимофіївну заступився.

Лобкович. Знов шепочеш? Говори по-людськи.

Антипович зразу підбадьорюється, голосно говорить. Ну, про що самє був розговор, в точності сказати не могу. Балакали замкнувшись.

Лобкович. А як він спав цієї ночі?

Антипович. Погано, Тимофій Наумович. До трьох часов ночі я робив спостереження за ним. Знов пошепки й таємниче. Я з саду тепер делаю спостереження. Учора догадався. Дабинку підставляю до стіни біля віконечка, вилізу й подивлюся. Вилізу й подивлюся.

Лобкович. Не шепочи. Ну?

Антипович. Ну, не спить. Ходить, як повсігди,—це нічого. А от цієї ночі балакав із кимсь. Таємно. З ким, цього вже не міг побачити. У куток усе повертався. Підозріваю я, що з патретом панночки Прокопенкової. Щось він цілував там.

Лобкович. Чом же ти мені вранці нічого про це? Ти?

Антипович. Винуват, Тимофій Наумович. Ну, тільки ж я таку собі гадку мав: екстерність не велика, а вам лишні думки перед нівірсітетом. Як прийдуть з нівірсітету, думаю, тоді все по повній програмі й викладу.

Лобкович. Ну, а про цю саму Прокопенківну що довідався?

Антипович. Та все те саме, Тимофій Наумович. Правильно: кінчає медичинські курси. Тільки не міщанка, а настояща крестянка, деревні Скелястої, Малослухняновської волости. Батьки по спеціальності—мужики природні. Атож, чистісінькі мужики.

Лобкович. А живе вона з чого?

Антипович. Урокам вчить, Тимофій Наумович, репетиторка, значить. Ну, і нащот кавалерів теж верно: багато. Казав швейцар того, значиться, дому, що без кавалера й не виходить, і не приходить. Раз-у-раз якийсь треться. А то й два чи три разом. Атож. Боюся я, Тимофій Наумович, за Родю Тимофійовича. Непідходяща вона.

Лобкович. Непідходяща?

Антипович. Атож. Дуже вольна.

Зліва вбігає Ольга, буйна, рожева, весела. Наспівуючи дивиться у вікна. Біжить назад, насмішкувато поглядаючи на Лобковича й Антиповича.

Лобкович. Так, так. Ходить, мугиче. Зупиняється, налива коньяку й випиває. До трьох не спав? А прокинувся знову рано?

Антипович. У сьомім часу вже ванну брав. Питаю його: „Ви ж кажу, чого так рано, Родя Тимофійович?“ А він: „Не спиться, Антиповичу, нема коли спати“. А чого нема коли, то й не знати. А, боже, боже!

Лобкович підходить, ніяково обнімає за плечі Антиповича. Бережи його, Василь Антонович. Га? Будеш?

Антипович. Тимофій Наумович. Та хіба ж я? Господи боже мій, та я слуга ваш до могили, можна сказати...

Лобкович. Не слуга, а друг. Чув? Тридцять літ разом прожили. Слуга. Кому слуга, а мені друг і дітям моїм. Моїм! Ну, от. Тільки чулий ти дуже.

Антипович схвильовано. Так тошно, Тимофій Наумович: спеціальність уже така од бога. Та от ще що, Тимофій Наумович: знов він про цей свій, прости господи, пробний шлюб, з Лімою вже.

Лобкович. З Лімою?

Антипович. Атож. Страх, що казав. Істинно, що тільки в хворобі отаке можна говорити. „А ти, каже, знаєш, як твій будучий чоловік хропе? А знаєш, що він за людина в себе дома? А коли, каже, не знаєш, так узнай. Спи з ним на одній постелі, їж за одним столом. Поживи отак, мовляв, років зо два вкупі, узнай його до нігтя, а тоді, мовляв, бери шлюб і дітей роди. От таке!“ „А як поживу-поживу та побачу, що не підходящий він мені?“—значить, питається Ліма. Спервоначалу сміялась, а далі й сердиться почала. „Ну, що ж, каже, з другим спробуй. Не пощастить—з третім, поки, мовляв, не вибереш підходящого на все життя“. Атож. Так і говорить. Говорить, та й посміхається. Та й не розбереш, як і раз-у-раз, чи сміється, чи всуриоз. Потім того, списочок у його

такий є усіх знайомих та родичів, у кого, значить, щасливий шлюб, а в кого ні. Лімі показував. „Оце, каже, список пригвождених“. Пригвождені, значить, котрі нещасливі. Тільки дві пари й найшов щасливих, а сто двадцять три, що він знає, ті пригвождені. „От, каже, коли не робитимеш отак, як я кажу, то й ти будеш розп'ята. Ти, каже, народиш дітей, а діти, як гвозді, припнуть тебе до хреста. Треба, каже по-новому родить дітей, от тоді й люди нові будуть“. Це не вінчаючись, без благословення, по-новому. „Я, каже, й Миколі Івановичу, жениху твому, пораджу так пожити“. Ну, Ліма тут як не розсердиться, як не заплаче! Він і схамівся. Ну, тільки теж розсердився. „Дурна ти, каже, чого плачеш? От, каже, на мене подивись. Я теж, мовляв, збираюсь такий шлюб брати. Тільки в мене діти будуть не абиякі: і жінка в мене буде дружна. Вона, мовляв, любитиме мене по-настоящему“. Це ця, що з кавалерами! Він і не поміча за нею! Слухаючи його, так аж жалько й боляче. Боюсь я, Тимофій Наумович, як би він не взнав правду про хворобу Марусі Тимофіївни.

Лобкович непокійно. А що?

Антипович. Та все питає. Устина Марківна, здається, щось йому сказала.

Лобкович. Так?.. Ну, знов наша розвесела йде. Надокучила. Ходім у кабінет.

Ідуть направо.

Наспівуючи вбігає Ольга. Біжить до вікна, визирає. Входять: попереду Ліма, позаду Устина Марківна.

Ліма—дівчина років 25—26. Одягнена у все біле. Худорлява. Намагається триматися з повагою.

Устина Марківна—тілуста, поважна жінка з твердими рисами.

Ліма несе в руках глечичок на квітки і квітки. Вона могла б для цього вибрати інший день! Не було

ніякої потреби в день мого рощдіння вчиняти скандали в домі. Я розумію: це добра нагода зробити мені паскудство.

Уст. Марк. Які скандали, про які скандали говориш? Думай, що говориш.

Ліма. Я думаю, не турбуйся. Розуміється, скандал. Він напевне гнатиметься за ними, нажене біля нашого дому або ввівється сюди саме тоді, як у нас зберуться. Дуже приємно і пристойно. Ще б пак. Розуміється, ні один порядний чоловік не хоче приходити до нас.

Ольга. Ну, один, Лімо, ходить. Можеш не клопотати собі голови. Вийдеш, нарешті, також заміж, вийдеш!

Ліма спалахуючи. А як же! Вийду! А надто, як дім буде повний любовниками любих сестричок!

Уст. Марк. Олімпіадо! Замовчи мені!

Ліма. З якої речі я маю мовчати? З якої речі? Ви мене ображаєте, ви мені життя нівечите, а я мовчатиму?

Уст. Марк. Яке життя? Що верзеш? Хто тебе ображає?

Ліма. Ти та твої дочки любі. З якої речі ти однімаєш у мене мою кімнату й оддаєш її Насті.

Уст. Марк. Настя з дитиною буде, казала я тобі? Зглянься ж, егоїстко!

Ліма. От, клопіт мені до її дітей! Мені теж треба повітря та світла. Ви готові мене в льох запроторити.

Ольга. О, тебе запроториш!

Ліма. А ти мовчи там! Але май на увазі: я йому скажу, щоб забирався, коли він посміє тут застатись.

Уст. Марк. Олімпіадо, не казись. Рано ще тобі виганяти людей з хати. Свій дім заведеш, тоді кого хоч можеш виганяти. Йде до вікна; дивиться.

Ліма. Сьогодні збираються мої приятелі. Я не хочу, щоб серед моїх приятелів були якісь... неприличні люди. Ольга може в себе приймати своїх любовників, а я не маю бажання бачити їх у себе! Не маю! Це образа для мене і для моїх приятелів.

Ольга. Але ж і дурна, але ж і дурна! Це вона, мамо, через те хвилюється, що її приват-доцент, добродій Голубець, вважає нижче своєї гідності бути в товаристві разом із студентом. І це поступова, інтелігентна та й не молода вже дівчина. Мої гратуляції!

Ліма. Так, бути разом з альфонсами, це нижче його гідності.

Ольга. Лімка!!

Ліма. А ти не кричи на мене! Розпутнице! Шпурляє вазу на підлогу.

Уст. Марк. Ви показалися?! Замовчіть?

Швидко одчиняються двері направо, виходять Лобкович, за ним Антипович.

Лобкович. Що сталось?

Ліма, плачучи, капливо йде наліво.

Уст. Марк. Антипович, прибери. Нічого не сталось. Олімпіяда вазу розбила. Можеш заспокоїтись.

Лобкович. Що сталось, я питаю?!

Уст. Марк. Не кричи, будь ласка.

Ольга, насмішкувато наспівуючи, йде за Лімою.

Лобкович. Я тебе питаю, що сталось.

Уст. Марк. Звичайна річ. Олімпіяда нервується.

Лобкович. Чого вазу розбила?

Уст. Марк. Того, що їй так подобається.

У вас же так.

Антипович з черепками виходить.

Лобкович. Ні з того, ні з сього бить не буде.

Уст. Марк. Людина здорова так не буде.

Лобкович. А ти все на це звертаєш? Ти й Родіонові казала про Олімпіядину хворобу?

Уст. Марк. Що казала, то я вже знаю.

Лобкович. Казала? Одповідай! Мені треба знати.

Уст. Марк. Мало чого тобі не треба. Мені он треба грошей для Насті; а ти що на це?

Лобкович. Ти навіщо кажеш Родіонові, що не від рями заслабла Марія? Га?

Уст. Марк. Бо не від рями.

Лобкович. Ти вважаєш на те, що ти робиш?

Уст. Марк. А ти хотів би, щоб я тебе виправляла? Так? Двадцять п'ять літ це роблю. Годі. Чуєш: годі! Все скажу йому. Про Олімпіяду брешеш; нічого ще не казала. Але скажу. І про Марію! І про батька твого. Ти дав їм свою гнилу кров, а я мушу тремтіти і все життя брехати дітям? За віщо? Що ти мені? Я благаю тебе: спаси дочку свою, дай їй грошей, хай вона їде кудись із дитиною. Десять тисяч. Дурницю прошу. Ти що на це?

Лобкович. Чужим людям грошей не даю.

Уст. Марк. Настасія—дочка твоя, а не чужа.

Лобкович. Ні Настасія, ні Ольга не мої дочки.

Уст. Марк. Бо вони не хворі?

Лобкович. Бо ти їх прижила з Калиновичем!

Уст. Марк. Ти знов? Знов?

Лобкович. Ти сама сказала.

Уст. Марк. Я б тобі ще не те сказала! Ти доведеш.

Лобкович. Що ж ти ще можеш сказати? Що й Родіон не мій син?

Уст. Марк. А-а, ти хотів би цього? Правда? Але вибачай, голубе, цього я тобі ні за що не

скажу. Навіть таким способом ти хотів би купити собі спокій? Ні, Родіон — твій син. Чуєш? Твій. І ти сам це чудесно бачиш і знаєш. І Марія твоя. І Олімпіяда. А Настасія й Ольга мої, в мене вдалились і тільки через те не хворі.

Лобкович. Тільки через те?

Уст. Марк. А хоч би й не через?! Страшний ти мені? Тридцять три роки ти мало не кожного дня катуєш мене цим, та й що: боюсь я тебе? Ти купив моє тіло, але волю й душу мою не купиш, ні. Ти знав, що я не любила тебе, як купував у мого батька, як же ти смів думати, що я буду вірною тобі? Я ж благала тебе: не треба.

Лобкович ходить, мугиче. Неправда.

Уст. Марк. Що неправда?

Лобкович. Ти казала, що любиш. Сама продавалась, ніхто тебе не продавав. Потім придумала, що жертва. Для оправдання паскудства.

Уст. Марк. Я любила тебе?

Лобкович. Я цього не кажу. Розуміється, брехала, щоб купив тебе.

Уст. Марк. Ну, годі. Стара пісня. Я тебе питаю; даси Насті грошей? Вона одніме дитину і їй треба буде тікати за кордон.

Лобкович. Ні, не дам.

Уст. Марк. Ба ні, даси! Даси! Примушу!

Лобкович. Гляди — погано буде: Родіона не займай.

Уст. Марк. Кажу, даси. Сам прохатимеш, щоб узяла. Краще так дай.

Лобкович раптом підходить до Устини Марківни. Грізно. Чий син Родіон?

Уст. Марк. Антиповичів. Буде з тебе?

Лобкович хапаючи її за руку. Чий син, кажи!

Уст. Марк. Що, може битимеш знов? Бий!

Лобкович. Уб'ю!

Уст. Марк. Убий, убий, а не скажу. Мучся, проклятий!

Лобкович деякий мент мовчки, непорушно дивиться їй у лице, потім круто повертається й іде до себе.

Уст. Марк. бліда, злісно насміхається. От так краще.

Виходить Ліма з новою вазою.

Уст. Марк. Можеш мою кімнату взяти. Там багато світла, можеш малювати свої картинки. Малярка.

Ліма. Не треба мені твоєї кімнати, дай мені спокій.

Уст. Марк. підходить до неї, м'якше. Ну, годі. Полаялись і буде на сьогодні. Он волосся розкудочилось, зачісалась би. Сьогодні ждеш освідчення?

Ліма. Дай мені спокій. Ніякого освідчення я не жду.

Уст. Марк. Студент цей піде, я скажу Ользі. Тільки не роби бешкету. Осуджувати й зневажати легко. Дай боже, щоб тобі не довелося на собі зазнати.

Ліма. О, прошу, не турбуйся. Я—не Ольга.

Уст. Марк. Усі ми, діваючи, не Ольги.

Ліма. Ти надзвичайно вибачлива до Олюсі та Настусі. Це давно відомо.

Уст. Марк. Ну, не треба сваритися. Поправ зачіску. Виходить.

Ліма ставить квітки в вазу. Підходить до дзеркала, поправляє волосся.

Входить Родіон.

*Він жиливий, постать важкувата, очі трохи запалі, на-
смішкуваті, але щирі. Одягнений модно, але трохи вахлаю-
вато. Рухи підняті.*

Родіон. Ну, Лімо, значить так: розміркований шлюб? Га? Виймає записну книжку. Так і внести тебе в списочок із знаком мінуса? Га?

Ліма з погодою, холодно. Так, розміркований.

Родіон підсміхаючись. Ой, дивись!

Ліма. О, я вже досить надивилась. Шлюб через кохання я вже добре знаю. Приклад сестер мене не вабить. А повіддавались через кохання, через справжнє кохання. Одно одному в очі дивилось, зідхали, мліли, чого тільки не було. І Настя, і Ольга. А що тепер через сім-шість літ? Що? Пекло. Чого то так?

Родіон. Отожто, тожто, Лімонько! От це ж саме й я питаю. Чого це ось у цьому списочку все пекло, та пекло? У одних тихе, нудне, приличне, а у других, от як у нас Лобковичів, буйне, галасливе? Чого то так? От із цього списочка більша половина склала шлюб через кохання. Все хороші, розумні, інтелігентні люди, а все ж таки пекло. Є й такі що, як от ти, через міркування, є через рахунок. Але скрізь те саме. Чого ж то так? Що це, закон такий? Повинна бути причина? Чи ні?

Ліма. Чого тобі треба від мене?! Ти все про те саме? Так?

Родіон. Чекай Лімо, ну, чого ти все ображаєшся, сердишся? Яка ти чудна, образлива стала.

Ліма. Бо ви мені всі жити не даєте! Мені двадцять шість літ, розумієш? Чого ж ти хочеш, щоб я старою дівкою зосталася, коли згоджусь на твої дурниці? Так ти мені добра зичиш? Господи, коли ж цьому край буде?! Коли?! Плаче і швидко йде наліво.

Родіон здивовано. От знов! Ліма! Та що ти, Ліма?! Чекай? Спішить за нею.

Деякий час нема нікого. Входить Прокопенкова і Гордий.

Прокопенкова — гарна, біляво-золотиста, очі темні. У рухах, голосі, поглядах, сміхові радісна небалість, певність, виклик. Одягнена зі смаком, але не дорого.

Гордий — років 30, смуглявий, з дуже гарною, густою бородою, великими, жовтявими очима. Худорлявий, нервовий.

Прок оп. Ми — перші! Добре бути раз-у-раз першими, правда? Ну, тільки мені без цього разу бандита. На іменинах нема ніякіської потреби в бандитах.

Гордий. Скажіть, Кілю, щоб ви зробили?...

Прок оп. Вельмишановний Олексій Захарович, я останній раз нагадую вам, що мене звуть Калерія Семенівна, а не Кіля. Розумієте?

Гордий. Не можу я звати вас — Калерія. Це протиприродньо.

Прок оп. Подумаєш? Якась Олена чи Жозефіна краще? А в тім, як хочете. Коли не можете, що ж робити: лукаво зідхає доведеться нам розстатися.

Гордий раптом обіма її й довго, злісно цілує, іноді поглядаючи на двері.

Прок оп з усеї сили пручається і, нарешті, виривається. Пусс... т-іть, ви!

Гордий стоїть і, чекаючи, понуро дивиться на неї.

Прок оп. Що це значить? Тяжко дихає, поправляється, озирається на двері. Що це значить, я вас питаю?

Гордий. Те, що я люблю вас.

Прок оп. Але тут, у чужому домі, при одчинених дверях?! Щохвилини можуть увійти і ви... Пильно дивиться на нього... Знаєте, я могла подумати, що ви збожеволіли, психічно захворіли. Але... я знаю, в чому тут штука. І скажу вам, що ви дурень... Хоча ви й розумна людина і пишете розумні статті в газетах, але я скажу вам, що ви дурень. Серйозно. Рахунок ваш зовсім дурнуватий, хоч і паскудний: ви рахували, що хтонебудь нас побачить і скаже Родіонові. Правда? Правда? Ну, майте ж мужність признатися. Правда?

Гордий. А хоч би й так! Я вам сказав, що годен на все, і на все піду. Чого ж вам треба? Так, я психічно хворий, але хворий на вас.

Прокоп. Це видно, що хворі... Раптом сміється. Інакше б знали, що рахунок зовсім дурний. А результат його буде такий, що я з вами перестану бачитись. Та й годі. Абсолютно нема ніякої приємності в таких диких вибриках. Та ще коли б широко, а то комедія.

Гордий ступивши до неї. Не широко?!

Прокоп. Ну-ну, прошу!

Гордий. Ви смієте говорити, що не широко? А коли я вас уб'ю, теж скажете—не широко? Так?

Прокоп. Ух, страшний який... А знаєте, їй-богу хочеться, щоб ви вбили. Себто, щоб—не вбили, а ну, промахнулися чи що. Але щоб серйозно хотіли вбити. Та невже могли б?

Гордий. Ну, на промах не рахуйте.

Прокоп. Ёй? Правда? Ні, серйозно, дуже цікаво. Що ж ви почуваете? Ненависть? За віщо?

Гордий. Ідуть. Відходить у бік.

Входять Родіон і Ліма, під руку, весело.

Родіон. А, Калерія Семенівна! Покидає Ліму й радісно спішить до Прокопенкової.

Прокоп. Гості прийшли, а хазяїнів немає. Добридень. До Ліми. А вас вітати треба? Вітаю. Але ви вибачте мені, мені раз-у-раз ніяково, коли я когось вітаю з днем рощіння або чимсь педібним. Ну, що тут такого надзвичайного, що чоловік родився у такий то день. Може чоловік якраз кляне цей день, а ти його вітаєш...

Родіон здоровкається з Гордим.

Ліма тримається дуже ввічливо. Ви страшна, Калерія Семенівна. Але вам на це можна зауважити: хто кляне день свого рощіння, той його не справляє.

Прокоп. Ого! Клясти кляне, а чого вимагає добрий тон і всяка нісенітниця... Ох, простіть, їй-богу!

Гордий хмарно, церемонно. Дозвольте і мені, Олімпіядо Тимофіївно, скласти вам мої найщиріші gratуляції й побажати всього найкращого.

Ліма Гордому. Дякую дуже.

Прокоп. показуючи на Гордого. Чи бачите? То ж, зветься, вітає. Вигляд такий, наче у вас родич помер і він висловлює своє співчуття.

Родіон. Ну що, Калерія Семенівна, взяли той урок, що я рекомендував?

Прокоп. Ох, узяла! Та доведеться кинути. Не люблю з мазунчиками займатись. А видно,—мазунчик. Зовсім не пустун. Не люблю таких.

Ліма. Як?! Ви любите пустунів?!

Прокоп. А то ж найкращі мої ученики... З ними працювати—одна втіха, а з тими—казьонщина.

Вбігає Ольга. Зупиняється. Весело, голосно:

Ольга. А я думала, Настасія приїхала? Чую—гомін, сміх. Драстуйте Олексій Захаровичу, ви чого такий понурий? Обижають вас?

Прокоп. Атож, його обидили. Як же. Бандит.

З передпокою з'являється Голубець.

Він одягнений у форменний сюртук. Тонкий, з вузьким обличчям і люб'язно стуленими вустами. Дуже прилизаний і ввічливий.

Ольга. А, от і Микола Іванович? Швидше, швидше!

Голубець. Що сталось?

Ліма. Ольго, я тебе прохаю...

Ольга. Ах, вибачайте! Я й забула, що сьогодні врочистий день.

Голубець церемонно, з повагою підходить і цілує руку Лімі.
Потім здоровкається зо всіма.

Родіон знайомлячи Прокопенкову з Голубцем, Миколою Івановичем Голубцем, Калерією Семенівною Прокопенковою.

Голубець. Надзвичайно приємно зазнайомитись. Часто маю щастя зустрічати вас у коридорах університету. Один час гадав, що вільна слухачка. Але зазнайомитись досі не удостоївся.

Прокоп. Через що?

Голубець. Себто, вибачте, як „через що“?

Прокоп. Через що не удостоїлись? Ви кажете „не удостоївся“. Значить, хотіли зазнайомитись?

Голубець. Певного такого наміру не смів мати, але...

Прокоп. Чому ж не сміли? От узяли б і зазнайомились. І вдовоїлись би.

Голубець. Але як же так?!

Прокоп. сміється. Та от так, просто.

Голубець, зніяковівши, одходить до Ліми.

Ліма. Калерія Семенівна не визнає багатьох установ.

Прокоп. Ну, вибачайте, коли б добродій Голубець справді захотів так зробити, я б йому показала установу!

У передпокою гомін, жіночий, піднятий голос.

Ольга. Настя приїхала! Кидається до сіней, потім до дверей наліво, кричить. Мамо, мамо, Настя приїхала!

Прокоп. до Родіона. Хто це Настя?

Родіон. Старша сестра.

Прокоп. Ах, це та, що дитину?

Родіон. Атож.

Ліма, зробившись строгою, бере Голубця під руку, одводить у куток під пальми. Вони шепочуться.

Гордий підходить до Прокопенкової і шепотом про щось питає.

Вбігає Настасія з дитиною на руках, за нею Вукул.

Настасія—дуже подібна до матері, буйна постать, тверді круглі очі.

Вукул—високій, гарний студент, з випнутими грудьми, ходить, як борець; волосся їжаком, лице голене.

Настасія в підняття, екстазі торжества і радості тримаючи дитину, років трьох, і підбігаючи з нею до всіх і високо піднімаючи перед собою. Ось він! Ось-о! Ладька! Мій, мій, мій Ладюк! От дивіться! От дивіться!

Уст. Марк. швидко входить, радісно. Удалось?

Настасія. Мамо! Ось він! Що? Що? Ах, ти, ти, ти! Я тебе загризу, замучу, я тебе... Жагуче, ди-ко, бурно цілує дитину.

Уст. Марк. Насте, ти його задушиш!

Ольга. Вона його перелякає! Дай сюди, скажена! Оддай дитину, дивись, він плаче. Ладю! Ладюсю!

Настасія. Плачеш? Ти плачеш? Плач, плач Цілий рік тебе так не цілувала, цілий рік, чуєш ти?!

Уст. Марк. Годі, ходім. Треба його покласти спати, погодувать. Давай його сюди! Бере дитину, виходить.

Настасія. Бери, бери, тепер він дома! Наш!.. Ні, а як це вийшло! Як вийшло! Надзвичайно! Павло Петровичу, розкажіть ви, я не можу. Але добре-добре розкажіть! Ні, почекайте, нічого не розказуйте, я зараз, я покладу Ладюка спати. А в тім, розказуйте, розказуйте, я не прийду.

Входить Лобкович, руки за спиною, губи стулені, дивиться вбік, мугиче.

Настасія. Батьку! Ладя дома! Ладька наш! Хочеш подивитись?

Лобкович. Умгу!.. Мугикаючи ходить.

Входить Шелудько.

Він—круглий, товстенький, з червоними, соковитими губами, лисуватий.

Шелудько. А-а, сімейне торжество й одоле-ніє ворога? Вітаю. Вітаю. Перемога жінки над мужчиною?

Настасія. Так, перемога! А тобі не подобається? Ні? Ти хотів би, щоб він переміг? Так?

Шелудько. Та де! Та де! Я найвірніший приятель женщин, навіть власної жінки. Доброго здоров'ячка, Петропавловичу! Поспособствували? Га?

Вукул добродушно, самодоволено. Атож, мав честь і приємність.

Ольга. Розкажіть, розкажіть, Павле Петровичу!

Настасія. Тільки докладно розкажіть! Це було чудово! Вибігає.

Шелудько. Вибачте Тимофію Наумовичу, дозвольте привітатися. Тут таке торжество, що...

Лобкович. Драстуйте, драстуйте. Всі драстуйте... Кива головою й ходить далі з закладеними за спину руками, мугикаючи.

Ольга Вукулу. Якже це сталось, як? Розкажуйте! Швидше!

Шелудько. Петропавловичу, не слухайте, не хапайтесь, а то пропустите якийсь із подвигів!

Ольга. Борисе! Помовчи трохи! Чули вже тебе.

Шелудько. Та я ж тількищо прийшов, як же...

Ольга. Павло Петровичу! Розказуйте!

Вукул. Я з охотою... Ну, от... так. Значить, ми поїхали, з Настасією Тимофіївною.

Шелудько. А не пішли? Ні? Ви це твердо пам'ятаєте? Глядіть, не введіть нас у заблудження...

Ольга. Борисе! Сердито біжить до дверей, гукає. Насте! Насте!

Вукул. Ні, поїхали. На автомобілі ж!

Шелудько. Ах, на автомобілі?! Ну, тоді, розуміється, поїхали. Далі, далі!

Вукул. Ну, от. Поїхали, значить. Атож. Ну, їдемо ото і дивимось. Зупинились біля бульварчика, там раз-у-раз нянька з Ладею гуляє.

Вбігає Настасія.

Настасія. У чому річ?

Ольга. Розкажи, будь ласка, ти. Борис дуріє й не дає розказувати.

Настасія. Борисе, замовкни! Павло Петровичу, подождіть, я сама.

Ольга. Ну, ви зупинились біля бульварчика й побачили няньку з Ладею.

Настасія. Та розказувати, власне, нема чого багато. Тут головне, як той гевал хотів мене схопити.

Ольга. Який гевал?

Настасія. Та той же, якого Євген найняв стерегти няньку й Ладю. Здоровенний такий дядько. Той, що раз-у-раз...

Ольга. Ах, той? Ну-ну!

Настасія. Ну, коли я підійшла до Ладі й узяла його на руки, цей гевал підскочив до мене й хап мене за руки... Мабуть, синці будуть, от тут. Тре руку нижче ліктя. Я, розуміється, не бачила його, думала,—нема. А він сидів на лавочці. Розумієш? Ну, думаю, пропала справа. Пропала. Злість мене взяла. Аж раптом бачу, пика цьому гевалу починає корчитись, корчитись, корчитись, руки слабнуть, весь він перегинається, ось-ось упаде! Видно, що йому так скажено боляче, що він навіть крикнути не може. Мовчки все це робиться. А виявляється, розумієш, що Павло Петрович підійшов до нього ззаду та взяв за руки... От так. Заходить назад Ольги й бере її руки нижче ліктя. Розумієш?

Вукул. Ні, не так. Вище. От так узяв. Заходить Шелудькові за спину й хоче показати.

Шелудько. Ні-ні, дякую красенько, я й без наочних прикладів дуже добре собі уявляю.

Вукул. Ні, я тільки показати.

Шелудько. Так-так, мерсі, знаю.

Настасія. Ну, той, значить, так і присів.

Здоровенний геп, ти ж бачила! А присів, як хлопчик. Я тоді з Ладею до автомобіля. Нянька отетеріла та тільки шипить: „Ой, матінки ж мої! Ой, матінки! Почала вже й публіка збиратись. Але все так швидко вийшло, що я й не зчулась, як автомобіль уже летить. Як опинився на автомобілю Павло Петрович,—не розумію. Каже, навздогін.

Вукул. А я за вами. Посадив гевала на лавку, та й за вами. Він і сидів собі там.

Ольга. Браво, Павло Петрович! Ура!

Шелудько. Але ж бо й сила яка у цього добродія! Ви—справжній Геркулес!

Вукул. Е, це що! А от як під час борні Волгину Второму руку вирвав!

Настасія. Як вирвали?!

Вукул. А так. Не зовсім, але сухожилля перервав.

Шелудько. Ну, це вже, шановний Геркулесе, ви брешете.

Вукул. Ні, не брешу. Чого ж тут брехати?

Ольга. Це не важно. Не в тому річ... І значить, гевал так і зостався?

Настасія. Так і зостався. Регоче.

Шелудько. От, Родю, який у нас „друг дома“. Га? Правда? А ти чого такий... скупчений, делікатно висловлюючись? Га? Заздриш лаврам Геркулеса? Еге ж, братіку. Вибачайте, Калерія Семенівна, не привітався з вами.

Прокоп. Драстуйте. Так Павло Петрович ваш друг дома? Познайомте мене з ним.

Шелудько. О? І вас скорив? Петропавловичу, дозвольте представити вас шановній Калерії Семенівні.

Вукул підходить, добродушно. Вукул. Дуже приємно.

Настасія. Він і мене сьогодні скорив. Не будь Петропавловича, нічого б і не вийшло.

Ольга ревниво дивиться на Прокопенкову і Вукула.

Шелудько. А я вже давно покорений Петропавловичем! Во прах повержен. Правда, Олю?

Ліма обурена, демонстративно виходить наліво. Це бо-зна, що таке!

Голубець холодно, рівно тримаючись, іде за нею.

Шелудько. Дорога виновниця торжества, куди ж ви? Що з ними?!

Ольга. Ах, дай їм спокій?! Панове, хочете чаю? Настя, а як же дружинонька твій тепер без...

Хутко входить Вовчанський, худорлявий, елегантно одягнений. Вигляд схвилюваний, але силкується сховати це.

Настасія. А-а! Ось і він. Уся напружується.

Ольга робить рух до дверей наліво, немов збираючись перепинити туди дорогу.

Вовчанський ніби не помічаючи загальної уваги й замішання. Драстуйте. Не ждали мене? А я згадав, що сьогодні день рощіння Лімочки, рішив подорожі зайти. Насамперед іде до Тимофія Наумовича. Доброго здоров'я, Тимофію Наумовичу, як ся маєте?

Лобкович. Драстуйте. Хочете до мене зайти?

Вовчанський. З охотою, з охотою! Але вперед дозвольте привітатись. Родю, здоров. Давненько не бачились. А, і Оля, і Борис Борисович. Я, знаєте, згадав, що сьогодні день рощіння. Атож... Я, здається, заваджаю?... Я на одну хвилинку. Я зараз... Я трохи, знаєте, той... стомився.

Лобкович. Ходіте до мене, Євгене Михайловичу.

Вовчанський. Зараз. Зараз!.. Так. Я, знаєте, зовсім не думав, що таке товариство... А де ж Лімочка?

Настасія. Привітати її хочеш? Дивиться на нього зловтішно, з торжеством.

Вовчанський що унікав зупинитись на ній очима. З охотою. Драстуй, Настусю. Я якось не впізнав тебе зразу. Хе-хе-хе. Давно, знаєш, не бачились.

Настасія. Ти ж що такий, ніби не свій? Га?

Вовчанський. Хіба? Ні, нічого. Стомився трохи, швидко йшов. Утирається хусткою.

Настасія. Поспішався кудись?

Вовчанський. Ні, нікуди. Так ішов. Вечір гарний, рішив перейти. Захід сонця подивитись, хе!

Настасія. Диви, як став кохатися в природі. А я, знаєш, теж їздила на автомобілі захід сонця дивитись. Дуже гарно! Чудовий захід! Я просто в захваті сьогодні! Не віриш?

Вовчанський тихо. Насте, оддай Ладю.

Настасія. Кого? Якого Ладю?! Хто такий?

Вовчанський. Оддай, Насте.

Настасія. Та невже?! От чудно. Так оддать, кажеш, Ладю? Зараз, подожди трошки. От викупують його й оддадуть. Чаю не хочеш? Закусити, випити? Ти стомився, милуючися з заходу.

Вовчанський. Тимофію Наумовичу! До вас... звертаюсь. Не можу без Ладі.

Лобкович. Не моя сила. З нею балакай.

Родіон. Євгене! Ну, що ти, слухай! Хіба вона оддасть!

Настасія. А чому б не віддала? Ти звідки знаєш? Віддам, але з умовою.

Вовчанський. Що хоч! Прошу!

Настасія. Чекай, не хапайся. Пам'ятаєш, як я місяць тому приходила до тебе? Пам'ятаєш? От, панове, втішне й цікаве побачення у нас було!

Вовчанський. Насте, п'яний я був.

Настасія. Чекай. Ну, п'яний не дуже. Я, знаєте, хотіла з Ладею побачитись. Він же й цього не дозволяв, оцей добряка... Кілька раз до нього приходила! То дома нема, то з клієнтами заня-

тий, то десь виїхав. Добре. Усе ж таки ходжу. Ходжу, ходжу, ходжу! Нарешті, призначає: в суботу ввечері буду, мовляв, дома. Приходь. Приходжу. Приготувалась до всього, але десь ще не зовсім знала свого чоловіченька!.. Застаю, розумієте, цілу кумпанію: п'яні дами, мужчини, пошлі, нахабні. Вводять мене до них.

Вовчанський. Насте, п'яний я був! Насте, падлюка я був!

Настасія. Ні, чого падлюка? Не падлюка і не п'яний! Ну, вводять, добре. Спершу я була назад кинулась, у голову мені вдарила ця картина. Як же пікантно підведено: такий прийом у тій самій їдальні, де колись... Ну, добре.

Вовчанський. Ну, я піду... Що ж тут?

Настасія. Підожди, куди ж ти? А Ладя? А Ладю не хочеш узяти! Віддам, але з умовою. Виконаєш, оддам. От, при всіх кажу.

Вовчанський. Кажі умову!

Настасія. Почекай, скажу. Вислухай усе, це перша умова. Вислухай, як я перед тобою поневірялась. Я довго мріяла колись тобі розказати от так. Навмисне для цього цей день вибрала, щоб ти при гостях сюди прибіг. Знала, що прибіжиш. Ну, от. А тепер слухай, коли прибіг. Так! Значить, кинулась я назад, а потім думаю: та ні, не може ж бути, щоб людина такою підлою була. Мабуть, через те бенькет учинив, що з Ладею прощається. По-своєму, гидко, брудно, але відчувся все таки. І рішила все перетерпіти. Зціпила зуби, ввійшла. Пам'ятаєш, ти мені випить і закусити запропонував? Пам'ятаєш, як далі ти перед ними все наше життя оголював, як розгортав перед ними все-все? Я мовчала. Ти ж заявив, як я вдруге ввійшла, що вернеш мені сина.

Вовчанський. Хотів вернути! Присягаюсь, хотів!

Настасія. Вірю. Ну, я й терпіла. Все одно, думаю, хай що хоче робить зі мною, а без Ладі не піду. І коли ти крикнув мені: „На коліна! Чобіт цілуй“!—хіба я не впала, не цілувала твій чобіт? Ні? Ні? А після того хіба ти не сказав вести мене й виштовхати з хати? Ні?

Вовчанський. П'яний я був, Насте! Хотів оддати, жаль стало, з одчаю зробив! Віриш?

Настасія. Добре. А тепер моя умова: ставай на коліна, повзи до мене й цілуй мій черевик. Візьмеш Ладю.

Серед усіх рух.

Родіон гнівно. Насте! Лиши! Ти ж не п'яна!

Настасія. Ні я не п'яна. От через те й хочу.

Вовчанський. А оддаси? Оддаси?

Настасія. Сказала: оддам. Я—не ти. Але повзи! Повзи й цілуй.

Ольга. Так, повзи!

Шелудько. Євгене! Іди собі звідси. Іди! Тьфу, дурень, ідіот, ганчірка!

Настасія. Борисе, не твоє діло!

Вовчанський. Присягнись Ладею, що віддаси...

Настасія хвилину вагається. Присягаюсь! Віддам.

Родіон швидко підходить до Вовчанського, хапа його за плече. Євгене, іди собі. Не смій цього робити.

Настасія. Родіоне, не втручайся! Геть!

Родіон. Євгене, ти не будеш достойний своєї дитини. Чуеш? Я перший буду проти тебе. Іди. Вона не оддасть, кажу тобі!

Ольга. Родіоне, не твоє діло!

Настасія. Євгене, я присяглась. Повзи! Погрозово. Не хочеш?

Родіон тягне його в бік. Ходім.

Вовчанський раптом одпихає Родіона, до Настасії: Присягаєшся? Присягаєшся? Дивись!

Родіон. О, підлий дурень!

Настасія. Присягаюсь!

Лобкович що стоїть весь час мугикаючи. Євгене!
Не треба! Іде до нього, хоче взяти за руку.

Вовчанський. Все одно! Нехай! Кидається на коліна й плазує до Настасії.

Входить Устина Марківна.

Родіон. Фу, гидота яка!

Шелудько. От йолоп! От бовдур!

Уст. Марк. Насте, а ти що ж... Побачивши Вовчанського, що повзе, зупиняється.

Настасія. Мамо! Дивись! Дивись! Випростується, виставивши ногу наперед.

Уст. Марк. задоволено, торжествуюче. А-а, повзеш? Так його! Цілуй, цілуй!

Вовчанський цілує й деякий час лишається в зігнутій позі, притулившись чолом до підлоги. Потім помалу встає. Тихо: Виконав.

Настасія. Виконав? Тепер нагороди ждеш? Так? Геть! Геть звідси!

Ольга. Геть! Антипович! Ганка! Біжіть за дворником!

Шелудько. Ні, вибачайте, добродійки. Дитину сюди давайте! Так не можна! Це паскудство!

Ольга. А ти мовчи, мовчи!

Родіон бере Вовчанського за плечі й веде до дверей: Іди. Годі.

Вовчанський тихо, з стражданням. А яж так і знав! Покірно йде.

Настасія. Геть звідси! Геть!

Вовчанський раптом виривається з рук Родіона, швидко повертається, люто кричить: Але ж пам'ятай це! Пам'ятай! Пригадаєш ти це!

Настасія. Геть! Геть! Регоче.

Вовчанський швидко вибігає.

ЗАВІСА.

Д І Я Д Р У Г А.

Праворуч — тераса. Стіл, солом'яні фотелі. На задньому плані — кущі бузку, що роблять алейки на вулицю.

Ліворуч — сад, посередині сцени — велике дерево, під яким круглий стіл і лави. Вельосипеди чоловічий і жіночий, сперті на дерева. На гіллях цвіт. Доріжки посипані піском.

Далеко місто. Ледве чутний згук дзвонів.

З саду долітають крики й сміх, там грають у теніс.

На терасу з будинку виходить Лобкович і Голубець. Лобкович убраний у широкий парусиновий костюм. Він на підпитку й у піднятому настрою. Голубець одягнений парадно, в форменному сюртуку, в руці форменний картуз.

Лобкович. Мені все одно! Розумієте: все одно. Приданого тридцять тисяч. І на раді підтримую вашу кандидатуру. Решта мене не обходить. Женитесь, не женитесь, — мені наплювають. Чуєте: наплювають. Але кажу: не раджу.

Голубець. Смію спитати, Тимофію Наумовичу, через що ж не радите?

Лобкович. Не раджу! Зрозуміли? А там — ваше діло. Тридцять тисяч і кандидатура. Шукає в боковій кишені. Кінець. Антипович!

Голубець. Мені трохи чудне таке відношення. А втім, не смію задержувать. Уклоняється і з достоїнством іде в сад.

Антипович з карафкою в руці. А, боже, боже! З самого ранку. Годі, Тимофій Наумович.

Лобкович. Сьогодні свято, Антипович. Чуеш:

люди он радіють, видзвонюють. От і я радію. У мене теж свято. Б'є кулаком по столі, випростується. Годі! Чуєш, я тобі кажу: годі! Кінець. Знять догляд з Родіона. Знять. Нічого не треба. Годі. Встає і ніби струсує щось із плечей, випростується. О! Годі! Вільний. Що хоч, будь ласка. Не торкається. Майже кричить. Нема вини моєї. Чуєш ти?! Нема. Доки то буде?! Давай сюди. Налий. Налий, кажу! Швидше. Я з вами тепер... Догляд знять, не підглядать, не підслухувать і мені ніяких донесень не робить. Знать нічого не знаю. П'є. Ще... Ще, кажу!... Я вільний. Хочеш женитись? Будь ласка. От тобі гроші, на квартиру, на ідейне твоє видавництво, на що хоч! Прошу. Заміж? З охотою. Тридцять тисяч і кандидатура. Решта не обходить. Годі. Подумаєш, чорт забирай. Я вам, нарешті, покажу!

Антипович. А, боже, боже! Подає чарку.

Лобкович п'є. Постав на стіл. Лімон принеси. Порядок забув? Хутко... Я з вами тепер...

Антипович. А, боже, боже... Іде в хату.

Виходять Настасія й няня з дитиною.

Настасія. Дивися ж, няню, боже борони на вулицю. І до хвіртки близько не підходь.

Няня. Та будьте спокійні, бариня. Ми от там гуляємо. Де ж таки можна.

Настасія. А якщо, зараз же дворника гукай. Скажи йому, щоб далеко не одходив.

Няня. Скажу, скажу. Він і так щодня гуляє з нами.

Настасія. Ото й добре. Гляди ж.

Няня. Та вже не клопочіться, панійко. Де ж таки...

Настасія гаряче цілує дитину й одпускає. Ну, ідіть з богом. Стоїть і дивиться, поки няня з дитиною не зникають у саду. Потім іде в дім.

Лобкович ходить, заклавши руки за спину, мугиче. Все одно вкраде. Посміхається.

Настасія холодно вороже. А ти радітимеш?

Лобкович. Укр-а-де.

Настасія. Поможеш йому?

Лобкович. Укр-а-де.

Настасія. „Укрр-а-де!“ Як ворон! Швидко, злісно виходить.

Назустріч Антипович з тарілкою, на якій нарізаний кільцями лимон і цукор.

Лобкович сміється. Ні, тепер кінець... Двадцять п'ять літ. Ха. Ні, годі.

Антипович. А Родя Тимофійович цієї ночі зовсім не лягав. У саду просидів. На травичці лежав.

Лобкович раптом кричить. А мені яке діло? Яке діло, я тебе питаю?! Га? Що сказано? Хоч головою хай б'ється об твою травичку. А коли ти мені ще хоч раз, — вон! Травичку? Знать не знаю! Чоловік я? Ні? Родя, Родя. Я Сам Родя. Двадцять п'ять літ твій Родя мене... Та він же веселий сьогодні? Чого ж тобі?

Антипович. Та веселість ця, Тимофій Наумович, опасна. Ліма Тимофіївна перед тим теж отака весела була.

Лобкович. Закоханий він! Закоханий, розумієш? Дурень. Того й не спить, і веселий. Ну, годі, годі! Що сказав? Іди приготов одягатись, у город поїду. Іди, іди, годі.

Антипович. Грахвинчик можна прибрати?

Лобкович. Ні. Ходить, мугиче.

Перед терасою падає опука. З саду вибігає з ракеткою в руці Родіон.

Родіон піднімає опуку, дуже б'є і кричить: — Ей Вукул! Держіть! Потім біжить до хвіртки, нашвидку виглядає і пробігає в сад.

Лобкович. Ну, чого тобі ще треба Чого? Бачив??

Антипович хмарно, сердито. А послухали б, як стогнав уночі, так не питали б. І Ліма теж, бувало, вдень сміється, співає, от, здається, веселіше й не треба, а вночі плаче і... всякі спеціальні штуки.

Лобкович. Ну, так що ж ти мені скажеш робити? Що?! Що, тебе я питаю. Ну, кажи! Кажи!

Антипович. Прохвесора Іваницького покликати б.

Лобкович. А він що, бог? Бог? Чи диявол? Душу йому можна продати, щоб урятував? Коли можна клич, продам. Клич. Ні? Так чого ж ти чіпляєшся до мене? Знать я нічого не знаю. Годі! Швидко йде в дім.

Антипович підходить до столу, бере карафку, зі злістю заміряється нею, немов хоче викинути, бере тарілку і йде за Лобковичем, зідхаючи. А, боже, боже.

Лобкович вертається. Ти... той... Поїдеш зараз до професора Іваницького...

Антипович. От спасибі, Тимофій Наумович!

Лобкович. Підожди. Спасибі. Ніжний який. Скажеш на словах, щоб приїхав, як може, сьогодні.

Антипович. Слушаю.

Лобкович. Та спитай спершу по телефону, чи дома, не жени навмання. А це хитає на карафку лиши тут.

Антипович. Слушаю, Тимофій Наумович, неодмінно по телефону. Повинен би бути в цей час. Слушаю-с. Швидко хоче йти, ніби забувши поставити назад карафку.

Лобкович. Куди? Постав на стіл.

Антипович скорботно крутить головою і ставить. А, боже, боже! Виходить.

Лобкович ходить по терасі, стиснувши губи й понуро наспівуючи.

Уст. Марк. виходить з дому. Вигляд скупчено-тихий,

але твердий. Пильно вдивляється в Лобковича. Тимофію, дай грошей Насті. Їй треба звідси виїхати.

Лобкович зупиняється. Ти таки про це саме? Але ж згодься: не можна сказати, що я людина нетерпляча й запальна. Правда?

Уст. Марк. Це ти проти чого?

Лобкович. Проти чого?... Гм! Виховати чужих дітей, дати їм приданого по тридцять тисяч і спокійно ще слухать, як у моїх дітей схочуть для цих одняти їхне. Для цього треба таки характер мати. Га?

Уст. Марк. Навіщо даремно мучити себе, Тимофію, навіщо? Усі діти — твої. У тисячний раз кажу тобі це.

Лобкович. Насті грошей не дам. Нема. Є для Олімпіади й Родіона, їхні частини. Усім було нарівно. Не мое діло.

Уст. Марк. А маєток?

Лобкович. Маєток належить Марії, Олімпіаді й Родіонові. Спадщина. Хвороба — спадщина, маєток — спадщина. Може Настя їх лічитиме й годуватиме? Май совість, Устине. Годі. Наливає, п'є.

Уст. Марк. Усі діти — твої, Тимофію. Я не кажу — все ділить нарівно. Але ж не так несправедливо.

Лобкович. Яке ти слово сказала?! Яке?! Несправедливо? Так?... Ти, ти смієш говорити це слово?

Уст. Марк. Смію, Тимофію Наумовичу.

Лобкович. Не смієш ти! Чуєш? Грабіжниця! Грабіжниця ти! Чуєш? Ти нас ограбувала.

Уст. Марк. Я ограбувала?!

Лобкович. Дивуєшся? Невинна? Ти життя мое ограбувала! Дітей одняла, ти найкраще, найдорогше у людини, любов до дітей своїх ограбувала в мене. Не було дня за всі 25 літ, щоб я не думав: мої чи не мої. Мій син? Моя дочка?

Уст. Марк. Слухай, Тимофію! Коли ти...

Лобкович. Та зрозумій ти, зрозумій цей жах: я готов радіти з хвороби дітей своїх! Га? Значить — мої, значить — наш рід! Значить — моя, моя гнила кров! Га? Та це ж жах один! Справедливо це? Га? Що ж ти мовчиш?

Уст. Марк. Мені нема чого на ці...

Лобкович. Ні, більше тобі скажу. Слухай: я радий думать, я радий узнать, що вони не мої діти. Щасливий буду. Значить, є для них надія. Щасливий? Га? Ти подумай; щасливий, що у всіх дітях обманула мене, що осміяне усе життя моє, що крапа мою любов, що гра-а-била мене!...

Уст. Марк. Тимофію! Ради бога, вислухай!...

Лобкович. Але хай так, усе одно! Дай тільки спочинути, нема більше сил. Не можу, стомився, смертельно стомився. От він женитися хоче. Женитися! А я можу сказати йому: не женись, не смій, не повинен женитися. Не можу сказати, не можу вбити його. Та чи мій же він? Ну, скажи, скажи мені правду, звільни мене. Пожалій, покарай, убий, що хочеш, але скажи: чий він син?

Пада навколюшки. Устино, от... благаю: скажи!

Уст. Марк. кидаючись до нього. Що ти, що ти?!

Лобкович. Хай бачать усі! Не встану, поки не скажеш. Прилюдно готов стати перед тобою. Дай полегшення. Прости все, але дай!

Уст. Марк. Тимофію. Встань. Скажу, все скажу! Встань!

Лобкович. Скажеш?

Уст. Марк. Скажу. Скажу.

Лобкович. Трудно встає. Кажи.

Уст. Марк. Але що ж, що ж тобі сказати?

Лобкович. Чий син Родіон.

Уст. Марк. Чий син Родіон? Вдивляється в Лобковича. Чий син Родіон? Ти хочеш знати, чий син Родіон?... Так?

Лобкович. Так.

Уст. Марк. Добре. Ти зможеш тепер спочинути. Хай так... Добре... Родіон... не твій син.

П а в з а.

Лобкович ноги йому помітно тремтять, він спирається на стіл і сідає в фотель. Шепотом: Не мій син?

Уст. Марк. І Марія, і Олімпіяда—не твої. Настасія і Ольга—твої. Ти бачиш, я правду казала, що ти мучиш себе без вини.

Лобкович. І Марія, і Олімпіяда? Не мої?! Так у мене зовсім нема дітей? Нікого? Ні одної? Господи, що ж ти робиш зо мною?! Що ж це? За віщо?!

Уст. Марк. Ольга й Настасія—твої.

Лобкович не розуміє. Ольга й Настасія? Ні, що ж це?! Кошмар?.. Раптом люто схоплюється. Так Родіон—не мій? Ти .. ти... брехала мені?! Хапа її за руку вище ліктя, стискує. Останнє ограбила! Оссс... танне, проклята!!

Уст. Марк. вигиняючись від болю. Болить же! Запалюючись люттю, дуже випручується. Не смій!

Лобкович. Задушу тебе!

Уст. Марк. Задуши! Задуши, я заслужила: пожаліла тебе, за людину взяла. А ти—звірюка і Родіон—твій син. Твій! Хотіла хоч на день, на тиждень полекшення дати, пожаліла, дурна; задуши, я варта того!

Лобкович. Ти збрехала?! Тепер?!

Уст. Марк. Так, тепер. Ти ж прохав у мене цієї брехні, ти на коліна за неї став. Чого ж тобі? Твоя, твоя кров у Родіона. Радій!

Лобкович весь спадаючи, тихо, в непорозумінню. Що ж правда тепер? Стоїть деякий час, потім помалу йде в дім.

Назустріч Антипович.

Антипович. Нема вдома професора Іваницького, Тимофій Наумович. У сім часов будуть.

Лобкович зупиняється, чудно дивиться на Антиповича і, нічого не сказавши, виходить.

Антипович, погляdivши на Устину Марківну, іде за ним.

Устина Марківна сідає в фотель і тихо, гірко ридає, затуливши руками лице. Витирає очі хусткою й понуро, задумливо дивиться в сад.

Входить Настасія.

Настасія. Ну? Що?

Уст. Марк. Нема грошей.

Настасія. У такому разі я скажу все Родіонові! Коли він сам робить так, як пропонує, то він не повинен женитися!

Уст. Марк. Насте, не казись. Почекай. Надія є. Ала пам'ятай: коли ти щось скажеш Родіонові, все пропало. Чуєш? Ніколи нічого не матимеш від батька. Знай це. Родіона лиши. Без цього вихід знайдемо.

Настасія. Скажи ти Родіонові. Хай він дасть мені свою частину. Не можу ж я тут! Не можу! зрозумій ти! Євген украде Ладю. Це ж катування—чекати. Зрозумій мене!

Уст. Марк. зідхнувши. Ох, занадто розумію! Потерпи. Вихід знайдемо. Іде в дім.

Настасія сходить з тераси дивиться в сад, гукає: Ня-я-ню!... Ня-я-ню!

Голос няні з саду. О-ось я!

Настасія. Добре, добре... Зоставайся. Махає рукою. Я так. Не плакав?

Голос няні. Ні, грається.

Настасія. Добре Озирається навкруги, іде в хату.

П а в з а.

Рипить хвіртка і з'являються: Прокопенкова і Гордий. Прокопенкова веде вельосипеда в руках; у коротенькій сукні для вельосипедної їзди.

Гордий хмарно, сердито. Ну, до побачення.

Прокоп. Як? Ідете таки?

Гордий. Мені тут більш нічого робити. Про-

вів, виконав обов'язок слуги, більш, здається, ні на що вам не потрібний.

Прокоп. Страшенно я люблю, коли ви такий! Фрр! Але ж хоч спочиньте. Сядьте, спочиньте. А днина яка! Га? Сонечко яке! Хмаринки! Га? Ви!

Гордий. Ви з таким виглядом це кажете, ніби й день, і сонечко, і ці хмаринки—усе вам належить.

Прокоп. Звичайно! А в вас хіба ніколи не було такого почуття? Все моє, весь світ! Ні? Ну, годі бурмоситись, у слідуючу неділю поїду з вами. Сьогодні з Лобковичем, а тоді з вами. Добре? Поїдемо по Горощенському шосе, в Галушківку молоко пить. Там у мене є чудовенька бабуся, похожа на мою матір. Вона мене донею називає.

Гордий. Їдемо зо мною!

Прокоп. Куди?! В Галушківку?

Гордий. У Фінляндію.

Прокоп. От тобі й маєш! Оце мені подобається! Та в мене ж екзамени, любий Олексію Захаровичу, про це ж хоч подумайте.

Гордий. Після екзаменів.

Прокоп. А у вас жінка, діти.

Гордий. З жінкою я розійдуся. А на дітей робитиму.

Прокоп. Чудно. І час ви чудний вибрали для цієї пропозиції. Боїтесь, що попередять вас? Сміється.

Гордий. Авжеж боюсь! Цілком добре влучили. Ви ж торгуєтесь. Ждете, хто більше дасть. Я даю все моє життя. Все, що маю. Капіталів нема, прохаю вибачення. Батьків поміщиків та професорів не мав.

Прокоп. Дуже шкода. Гроші—теж цінність. Та й не мала. Це ж і книжки, і музика, і сукні, і мебель, і спочинок. Чого тільки нема в цих

поганих кружельцях! І страшенно паскудно, коли нема їх. Ну, розумієте сами, що ми будемо робити? От ідемо в Фінляндію. Чудово. Жінка ваша і діти застаються тут. Ви заробляєте своєю журнальною й газетярською працею... Ну, скажемо, двісті рублів на місяць. Не більше, я гадаю?

Гордий. Досить пікантна любовна розмова! Модерна.

Прокоп. Ну, ні! Це старе, як самі гроші. Тільки одні—або брешуть, або дурні, а другі—чесніші й розсудливіші.

Гордий. О, то правда,—розсудливіші! Ні, Калерія Семенівна, я беру свою пропозицію назад. Вибачайте і прощайте, не маю часу.

Прокоп. Підождіть. Ну, що ви, Олексію Захаровичу, як гімназист якийсь. Ви серйозно, ну й я серйозно.

Гордий. Занадто ви серйозні! Занадто. От що погано. А з Лобковичем напевне так щиро про гроші не балакаєте? Ні?

Прокоп. А ви звідки знаєте, як я з ним балакаю? Балакаю так, як зо всіма, як із вами.

Гордий саркастично. Правдоньку ріжете?

Прокоп. Покищо я маю доволі сили в собі, щоб обходитись одною правдою. Коли послабшаю. почну, мабуть, брехати. А покищо... нема для чого.

Гордий. Яку ж „правду“ ви йому кажете?

Прокоп. Таку, яка є.

Гордий. Яку саме? Що, мабуть, згодитесь стати жінкою... його грошей?

Прокоп. сміється. От дурень! Та таку ж, як і вам: завоюйте мене, коли так мене бажаєте. Розумієте ви це, чи ні? Що ви все вимагаєте? Візьміть, завоюйте! Зробіть так, щоб я не могла нічого хотіти крім вас. Будьте таким цінним, бажаним

для мене, щоб я не могла, розумієте: не могла хотіти другого. От чудаки, їй-богу. Ніяк своєю старою, дурною, мужсько-власницькою психологією не можуть зрозуміти такої простої речі. Нуда, я ціню, люблю людину за цінності. Що ж тут такого? Розумний, гарний, чесний, багатий, дужий, ніжний,—все це важно. І всього цього я хочу. А ви пропонуєте тільки якусь одну частину і вимагаєте, щоб я признала за вами і всі інші. Це нечесно. Власне, за гріш п'ятаків хочете купити.

Гордий. Навіщо ж ви... Навіщо ж ви дозволяли мені цілувати вам руки, обнімати вас, говорити про своє кохання? Навіщо?

Прокоп. Ах, боже, яке страхіття руки цілувати, про кохання говорить. Ну, обнімати ви мене, вибачайте, не обнімали. Хіба що силою, але ж я вам цього не дозволя-ала.

Гордий. А хоч би й руки? Ви ж цим мені надію подавали. Ви показували, що не байдужі до мене.

Прокоп. А хіба я кажу, що байдужа?

Гордий. Але ж ви так само й до Лобковича не байдужі! І до Вукула, з яким і вчора, й позавчора, як кажете, бачились?

Прокоп. Атож, не байдужа.

Гордий. У вас були любовники?

Прокоп. А вам яке діло? Сміється. Розлюбите, коли були? Не розлюбите, коли любите. А коли хочете бути любовником, то це вам допомогти не може.

Гордий. Ви тільки за конною жоною, супружницею хочете бути? Любовники не вигодно?

Прокоп. От дурний! Ну, чого ви казитеся?

Гордий. Того, що ви холодна, жорстока, рощотлива жінка.

Прокоп. Ой.

Гордий. Так, ви рощотливі й холодні. При красі це додає вам страшної сили. Ви жорстокі й цинічні, але краса все заступає. От ви, іменно, за гріш п'ятаків хочете купити. За одну красу—і чесність, і всі геройські якості купити. Ловко! У мене,—як ви колись зволили сказати,—мою жагу-чість любите, вона хвилює вас!

Прокоп. весело-лукаво хитає головою. Атож.

Гордий. У Лобковича—його щирість, чесність. А у Вукула, мабуть, мускули? Так? І до всіх не байдужі. Але що ні в мене, ні в Вукула нема грошей, то ясно, що переможе щирість Лобковича. І це зветься правдою?! Брехнею це зветься, розумієте! Звичайною, поганою брехнею! А „оцінка“ ваша є проста продажність проститутки! От і все! Прощайте!

Прокоп. тихо, винувато. Ну, не треба мене лаяти. Йй-богу ж, це не так. Не йдїть. Йй-богу, я вам правду кажу. Ну, який ви!

Гордий. Та навіщо я вам? Навіщо?!

Прокоп. Ну, не знаю. Підождіть.

Гордий. Хочеться, щоб я вбив себе або вас?

Прокоп. кривиться. Ну от, знову ви гучні слова. А я серйозно хочу...

Гордий. Не гучні це слова! К чорту гучні слова! Мені нічого іншого не зостається зробити. Та зрозумійте ж ви, що я не можу так далі існувати! Дома у мене—мовчазне пекло. Жінка—людина тиха і благородна. Але тим більше вона страждає. І головне—непевність становища! От що найбільше мучить. Так або так, але кінець. От чого хоче й вона, і я. А який кінець? Який кінець я можу вибрати, коли я хворий вами? Я злюсь, я дивуюсь з себе, обурююсь, я розумом дуже добре бачу, що ви не любите, а в той час не можу не бажати вас, не надіятись, не ревнувати. Безглуздя якесь,

а зробити нічого не можу. А ви кажете „гучні слова“. Не до гучних слів мені. Мені виходу треба. Розумієте ви це? Вихід... або я збожеволю!

Прокоп. Ну, добре... Але що ж я можу зробити? Ну, я поїду. От скінчу екзамени й поїду. Два тижні потерпіть ще.

Гордий. Та не поїдете ви, а вийдете заміж за Лобковича.

Прокоп. Ні, коли це треба, то я поїду.

Гордий. А зо мною не хочете поїхати? Підождіть, Кілю. Ніхто вас так не любитиме, як я. Чуєте? Ніхто. Ви знаєте мене, я не можу удавати, ви сами бачите, як я люблю вас.

Прокоп. Олексію Захаровичу, але ж для мене далеко важніше, щоб я любила. Зрозумійте ж, що я хочу любити. Я, я, я, а не мене!

Гордий. Ви любите мене. Так. Ви любите, але ви боїтесь бідности, злиднів. Ви хочете продати себе.

Прокоп. Ні, Олексію Захаровичу! А втім, так, я хочу продати себе, але не тільки за гроші. Я не знаю, за що і як продам, але продам тільки тоді, коли буду вся, з ніг до голови хотіти цього. Підождіть! Може я схочу продати себе й за вас. Але в цей мент цього бажання нема. Ну, голубчику, не сердьтесь на мене. Їй-богу, я не заслуговую. Ви мені дуже подобаєтесь, але коли ви хочете через щось бути нещирим, то... мені стає нудно. А ви ж такий розумний, живий...

Гордий. Словом: „не гарний, але симпатиченький“.

На сцену викочується опука. І зараз же за нею вибігає Вукул із ракетною в руці.

Вукул радісно: А-а, Калерія Семенівна! А ми ждемо. Доброго здоров'ячка. Що ви так пізно? Здоровкається з Прокопенковою й Гордим.

Прокоп. Хіба пізно? Ні, якраз. Ну, як гра? Хто перемагає?

Вукул дуже здивовано. Розумієте: Родіон Тимофійович! Уявіть собі! Га! Щось, розумієте, надзвичайне, сьогодні виробляє чудеса. Йй-богу.

Прокоп. дивиться дуже привітно, широко на Вукула, шукаючи його поглядів. Хіба? А ви?

Вукул. А я як кінь сьогодні граю. Ні до чого. Страшенно досадно. Ну, я біжу, там ждуть. Приходьте туди швидше... Ну, та й гарні ж ви сьогодні! Крутить головою, потім швидко піднімає опуку й біжить.

Гордий. Надзвичайно галянтний комплімент одгилів.

Прокоп. Ну, до побачення, Олексію Захаровичу. Ви туди не хочете? Лице йй розсіяне.

Гордий. Я не хочу, але от ви, здається, не від того.

Прокоп. Ну, бувайте!

Гордий бере йй руку, не пускає. Чого ви так зблідли?

Прокоп. Зблідла? Хіба?.. Ну, пустіть, я піду.

Гордий. Чого ви так збідли? Чого захапались? Цінності Вукула побачили?

Прокоп. Так, побачила. І хочу до нього. Ну, й що?

Гордий ошелешено. До нього?

Прокоп. Так, до нього. Пустіть руку.

Гордий пускаючи. Ідіть.

Прокоп. Бувайте! Іде за Вукулом.

Гордий непорушно стоїть і дивиться йй услід. Прокопенкова раптом повертає назад, підходить, сідає на лаву, деякий час сидить, хмарно й непорозуміло дивлячись перед себе.

Гордий стоїть так само.

Прокоп. стріпуючись, злісно. Нічого не розумію! От ерунда яка!.. Що ж це таке?!

Гордий. Чого не розумієте?

Прок оп. встає, тре лице руками. Чого не розумію? Голова крутиться! Розумієте? Ноги, руки слабнуть, у голові туман, серце пада кудись. І це щоразу, як він підходить до мене. Оцей нерозумний, добродушний, незначний чоловік! Розумієте ви щонебудь? Рішуче. Ні, це чорт зна що таке! Ні-ні, це ми ще побачимо. Прощайте. Я піду туди.

Гордий. Підождіть, я хочу...

Прок оп. Ні-ні, я не можу! Я хочу з цим покінчити! Не сердьтесь, приходьте завтра. Швидко йде наліво.

Гордий довго дивиться їй услід.

На терасу виходить Лобкович. Підходить до столу, випиває й непорушно дивиться в одну точку.

Гордий бачить його, щось дума і раптом рішуче прямує до тераси. Виходить і говорить одривисто, понуро: Доброго здоров'я, Тимофію Наумовичу! Мені треба побалакати з вами.

Лобкович байдуже. Драстуйте. Балакайте.

Гордий. Вибачте, що... що... А в тім нема за що вибачати. Річ у тім, що ваш син Родіон Тимофійович має намір женитися з мадемуазель Прокопейковою. Оскільки мені відомо, він матеріяльно залежить від вас. Це так?

Лобкович. Ну?

Гордий. Так чи ні? Коли залежить, я буду далі казати. Коли не залежить, мені нема про що говорити.

Лобкович. Залежить.

Гордий. У такому разі... У такому разі я мушу вас попередити, що Прокопенкова вашого сина не любить і хоче вийти за нього для грошей. Вона сама мені це сказала. Сказала через те, що вона... що ми в близьких відносинах. Я до вас звертаюсь тому, що люблю її й що в моїх інтересах, щоб вона не вийшла за вашого сина. Але і в його ін-

тересах, бо вона обманює його. Коли ви зичите добра своєму синові, то... ви повинні знати, як бути в такому випадку.

Лобкович. А як це все неправда?

Гордий. Перевірте. Не давайте синові грошей і побачите: поки він не матиме грошей, вона не буде його жінкою, перевірте.

Лобкович. Перевірить, кажете? Вона в близьких відносинах з вами?

Гордий. Так.

Лобкович. Он як? Живіше. Перевірити? Так-так... Гм! Так-так... Добре, добре. Для грошей, значить? Йому сказати можна?

Гордий. Можна, але він не повірить. Я не раджу. Він скаже їй і вона муситиме хитрувати до кінця. Краще не казати. Просто перевірте.

Лобкович. Ага. Так?.. Гм... Усе одно. Це добре. Це, знаєте, дуже добре! Дякую вам, дякую. Добре, добре. Це можна, це можна. Неодмінно перевірю!

Гордий з деяким непорозумінням поглядає на нього. Потім рішуче, понуро: Ну, бувайте здорові. Я поспішаю.

Лобкович. Поспішайте, поспішайте, це добре. Бувайте здорові. Так-так, це добре. Антипович, Антипович! Заклопотано іде в хату.

Гордий сходить з тераси, дивиться в сад і, нарешті, рішуче й швидко виходить на вулицю.

Лобкович з'являється знов, швидко наливає й випиває дві чарки, одна за одною. Потім швидше, ніж звичайно, ходить по терасі, заклавши руки за спину й мугикаючи.

З саду виходять Родіон і Прокопенкова. Ідуть швидко.

Прокопенкова оживлена, озирається назад, неуважна.

Прокоп. Але ж ви не сердитесь? Не сердитесь? Ні? Я поїду з вами завтра, ні, завтра не можу, а... а...

Родіон у помітному піднесенні. Не треба, не треба призначати! Колинебудь. Коли захочеться! Так?

Ну, от. Боюсь, що сидло для Вукула буде занадто низьке. Він трошки вищий за мене. Чи то пак, не занадто, а трохи... Кричить: Вукул, швидше! Сидло спробуйте!

Прок оп. Вукул, швидше! Годі вам... Родіоне Тимофійовичу, у вас насос є? Мій попсований...

Родіон біля вельосипеда. Є, Є! І добре функціонує. Чудесно. А шини надуті у вас?

Прок оп. Надуті, надуті! Але ви не сердитесь?

Родіон. Та ні ж бо, ні! Господи! Та я... Ех, ви! Та з ким хочете, як хочете! Бо коли хочеться, Кілю, то... що ж тут? Ну, ви можете не поїхати. Можете, але...

Прок оп озираючись, не слухаючи. Та швидше ви, незграбо! Я палаю від нетерплячки перегнати вас!

З'являється Вукул, у піджаку, поправляючи краватку.

Родіон. Вукуле, сидло спробуйте. Чуєте? Чи не високо? Чи той, не низько? Подає вельосипед.

Вукул. А ось зараз. Пробує. Чудово! Якраз. Як улипло. Добродушно сміється. Ну, їдемо, Калеріє Семенівно. Бувайте покищо. Родіоне Тимофійовичу, ми, мабуть, пізенько вернемось, то я вельосипедик вам завтра заведу. Добре?

Родіон. Коли хочете, коли хочете.

Прок оп. Через що пізно?

Вукул. А що ж ви собі гадаєте? Заїдемо куди-небудь, закусимо, поки те та се, то й вечір. Я вас хутко не одпустю, не бійтеся. Ну? Гайда!

Прокопенкова деякий мент стоїть непорушно, поклавши руку на вельосипед.

Вукул. Ну ж бо, Калеріє Семенівно. Що ж ви?

Прок оп дивиться на Родіона з блідим усміхом. Нічого не розумію. Єрунда якась. Не їхати хіба? Га? Вже не хочеться чогось.

Родіон. Чому? Ну, от ще! Чому не хочеться? Дайте спокій. Ідьте.

Вукул. Як?! Не хочеться? Іде до Проковенкової, бере за руку вище ліктя. Ні, це вже вибачайте. Ніжно й грубовато. Прошу, прошу! Нема чого. Веде. Ну от. А то „не хочеться“.

Прокоп покірно йде, зупиняється. Чекайте. Пустіть руку. Фу, душно стало! Шукає хустку, спирається на вельосипед. Стомилась я ніби.

Вукул. Уже стомились? Е, вибачайте! Знов підхоплює під руку й веде.

Прокоп. Ну, їдьмо! Швидко йде вперед.

Родіон стоїть і дивиться їм услід. Потім сідає на лаву, весь час чудно посміхається.

З саду, задихавшись, швидко виходить Ольга, за нею Шелудько.

Ольга. Куди вони пішли?

Родіон. Поїхали кататись.

Ольга. І ти йому свій вельосипед дав? Сам підвів? Сам?

Родіон. Сам.

Ольга регоче. З тебе чудовий муж вийде! Чудовий! Ух, ти! Ганчірка, бовдур!

Родіон. Ольга, не будь смішною.

Ольга. Я смішна?! Я?!

Шелудько. Розуміється, ти смішна! Як же ти допустила, що вони поїхали? Як? Дожени, верни, зупини. Олесю, швидше! От вельосипед. Прошу. Швидше. Ах, ти, господи!

Ольга. І візьму! І візьму! Подай сюди вельосипед! Ти! Подай!

Шелудько. Слухаю, слухаю! Біжить до вельосипеда.

Ольга. Ух, ви! Ви тільки на те й здатні, щоб вельосипеди подавать. Ганчірка! Повертається і в гніві йде назад у сад.

Шелудько. Олесю, куди ж ти? А доганяти?

З вельосипедом поспішає за нею. Олесю, я ж подав, їдь, дитинко. Дожени їх, поганих! Олесю! Зникає наліво.

Родіон сидить, посміхається.

Лобкович що весь час слідкував за сценами в саду. Родіоне!.. Іди сюди.

Родіон легко, жваво підводиться і весело йде до батька. Що скажеш, тату?

Лобкович. Сідай, побалакати треба.

Родіон. Невже серйозно? Я сьогодні в такому настрою, що, мабуть, на серйозність не здатний. Занадто вже хороший день! П'яний якийсь... Ну, все одно. Спробую. Тільки недовго? Га? Щось мені не сидиться. А ходити можна? Хочу рухатись.

Лобкович. Посидь. Очі чого червоні? Не спав?

Родіон. Не спав. Ну, в чому річ? Викладай. Любовно обіймає батька.

Лобкович. Ти хочеш женитися на цій... дівчині?

Родіон. Хочу, батьку.

Лобкович. А вона?

Родіон. А вона... Вона ще не хоче. Так і відчував, що про це розмова буде! Сміється.

Лобкович. Не хоче? Гм? Через що?

Родіон. Через що? Значить, не любить так, як треба. Але, до речі: ти гроші мені даси завтра? Я квартиру все ж таки на двох лаштую. А раптом полюбить? Га? Сміється. Раптом візьме, та й полюбить!

Лобкович. Ти чого такий радісний?

Родіон. Силу велику чую! Колосальну силу! Все ні по чому, батьку! Ти що: бачив, що вона з цим поїхала кататись? Так? Та він же щеня проти мене! Що гарний? Так є ж сила більша за красу. Хай їде, хай! Побачимо! Комік!

Лобкович. Так. А грошей я тобі не дам.

Родіон. Через що?

Лобкович. Не можна тобі на цій дівчині женитись.

Родіон. Чому так?

Лобкович. Не любить тебе.

Родіон. Як не любить, не женюсь.

Лобкович. Непідходяща.

Родіон. А це ми побачимо. Поживемо, придивимось. Підійдемо — добре. Не підійдемо — що ж робити.

Лобкович. Знов свою дурницю? Не вінчаючись хочеш жити?

Родіон. Поки вяснимо, батьку. Навіщо зв'язувати себе без потреби?

Лобкович. Дурниця! На такий шлюб згоди не дам.

Родіон. Та що тобі сьогодні, тату? Вчора ще ти не так ставився до цього питання.

Лобкович. Вчора, вчора! Вчора теорія, а сьогодні діло.

Родіон. Так і треба, мені здається. Що кажеш, те й роби. А то для якого ж чорта теорія.

Лобкович. Добре. Дивлячись, які теорії. Та й взагалі ця... Прокопенківна до тебе не підходить. Ніяк.

Родіон. Мені чи тобі, батьку!

Лобкович. І мені, й тобі. Не дам грошей, і не підійде.

Родіон. Підійде. Все одно підійде. Та що з тобою, їй-богу, батьку? Чого раптом таке?

Лобкович. Того, що негарні речі пізнав про неї. Обманює тебе. На гроші твої ласиться. Любовників мала. І має. Та й сам бачив.

Родіон добродушно сміється. Ну, я бачу, що розмова справді серйозна. Звідки ж ти взяв ці речі?

Лобкович. Мое діло.

Родіон. А я не мав любовниць?

Лобкович. Дурниці!—не з хлопчиком балакаєш!

Родіон. Слухай, батьку, я не пізнаю тебе сьогодні. Їй-богу. Вчора ще ти...

Лобкович. Вчора, вчора! Вчора одно, а сьогодні друге. Вчора про любовників не знав.

Родіон. Та які любовники.

Лобкович. А такі, як от цей, що поїхав.

Родіон. Нісенітницю ти, батьку, плетеш, вибач мені.

Лобкович. А блідий чого? Чого блідий? Сам віриш.

Родіон. Та що з того, що були чи не були любовники? Мені яке до того діло? Мене вона любить? Коли любить, то ніяких любовників не буде. А що були, то це ще й краще!

Лобкович. От як? Навіть краще?

Родіон. Щоб ти знав! Значить, з одвертими очима вибиратиме. Сама може бачити, що бере.

Лобкович. А чого ж ти блідий? Чого хвилюєшся? Коли краще, так радій.

Родіон. Блідий того, що... спадщина батьків гарчить у мені! Задоволений? Так, блідю, коли тільки думаю про це, признаюсь. Але ось тут же зараз... Сміюся з цього. Сміється, ходить.

Лобкович. Ну, годі. Вибачай, що потривожив. Іди, грай. Потім.

Родіон. Мені плювають на вашу жіночу „честь“. Не в тому честь жінки, що були чи ні в неї любовники, а в її людському достоїнстві, в її людських якостях! Мені в ній не „честь“ її потрібна, а жона, а людина, з якою я хочу дружно й чесно прожити життя і дітей родить.

Лобкович. Я тільки раджу.

Родіон. Добрі мені поради! Та й пізно ти схаменувся радити, батьку, пізно. Це треба було

робити п'ятнадцять—десять літ назад, як я ще вступав у життя. Та й не тобі, прости мене, радити. Не тобі! Коли ти сам не міг збудувати свого життя, то не маєш права радити. А тим паче так, як ти це робиш. Подивись на життя Насті, Ольги. Чого ти не порадив їм улаштувати своє життя так, щоб ми не булоу них цієї каторги? Чого?

Лобкович. Про це у матері їхньої питай.

Родіон. А ти їм хто? Не батько?

Лобкович хоче ніби крикнути щось, але спиняє себе, швидко наливає коньяку і п'є.

Родіон. А чого ж ти сам склав нашу родину так, що ми всі живемо ворогами? Чого?

Лобкович. Родіоне, годі, замовчи!

Родіон. Ні, не замовчу! Я давно збирався сказати це тобі та матері, та жалів. Ви як нас родили? Як? Будучи ворогами? Ненавидячи одно одного? Знаю! Все знаю. Ви закохались, повінчались і думали, що все зробили для того, щоб мати право родити дітей. Так? І нас так учите?

Лобкович. Годі, кажу, Родіоне! Іди собі.

Родіон. Ні, я не піду! Але коли я спробував сказати матері, що вона губить Олімпіяду, зв'язуючи її з людиною, невідомою їй, то мати висміяла мене й аж розлютилась. Вона вважає диким і безумним вибирати собі товариша на все життя, узнавать його, перевіряти перед тим, як родити з ним дітей. Це дико, по-вашому? А не дико, не злочинно родити дітей з людиною чужою, незнайомою, часто ворожою й ненависною? Не злочинство? Ні?

Лобкович. Ти не можеш нас судити!

Родіон. Ні, можу! Можу й маю право! Маю право, бо ви багато одняли в мене. Можу, бо й тепер однімаєте. Тепер, коли я гірким досвідом, стражданнями, поневіряннями виробив собі свої

правила, ви забороняєте мені жити по них, насилуєте мене. От ви, батьки, ви дійсно не маєте права судити нас, бо ви нічого в цьому відношенню не зробили: ви примушуєте нас, дітей, роками вчити ніколи й нікому непотрібні різні латинські та грецькі мови, ви десятки літ, — десятки літ!—вчите нас, щоб ми могли потім мати службу, писати якісь папірці, а для того, щоб улаштувати свою сім'ю, щоб могли вибрати людину, з якою треба прожити все життя, цього ви нас ні одного дня не вчили. Подумай сам, подумай: чи не жах це? От ти, професор, тридцять літ ти вчиш студентів усяких юридичних хитрощів, хоч би раз ти сказав цим хлопцям, як треба шукати дружину, що треба для цього знати, вміти, що треба їм, щоб не покалічити ні свого, ні чужого життя. Ні разу ж не сказав? Правда? Ні ти, ні другий якийсь професор. Такої науки немає у вас в університеті? Правда? Навпаки: ви, батьки, ви вважаєте себе достойними похвали, коли пускаєте до шлюбу своїх дітей цілковитими неуками, невинятками. Це зветься у вас „чистотою, незайманістю, свіжістю“. Та я, що шукаю у своєї жінки свідомости, щирости, святости в акті рощдіння дітей, я в вашій „чистоті“ тільки зло й злочинство бачу! Так, злочинство! І через те я сам не хочу бути ні злочинцем, ні каторжником, який родить дітей каліками! Мої діти будуть... Що з тобою?! Лобкович поклавши голову на руку, що лежить на столі, беззвучно ридає.

Родіон. Тату, дорогий мій, близький, рідний, прости ти мене, подлого, прости, ради бога! Тату!.. Батьку!

Лобкович маха рукою, щоб Родіон ішов собі.

Родіон. Ну, прости. Забудь. Я схвилювався. Це моє боляче місце. Не хотів тебе образити. Тату!

Лобкович стихає. Встає, одвернувшись. Нічого. Випив зайве. Не звертай уваги... Ти маєш рацію у многому. Роби, як... вважаєш чесним. Але пам'ятай. Як колинебудь... Словом, пам'ятай. Іде в дім.

Родіон схвильовано ходить по терасі.

З вулиці з вельосипедом у руках з'являється Прокопенкова.

Прокопенкова весело кричить: Добридень! Уже приїхала! Швидко, правда?

Родіон збігаючи. Через що? Що трапилось?

Прокоп. Нічого. Скучно стало. Я взяла та й повернула назад. Ух, Вукул десь там, мабуть, лютує, шукає мене. Хай! Ми, розумієте, поїхали наввипередки. Він випередив. А мені вже й раніше нудно стало. От я взяла, потихеньку й повернула назад, та й гайда додому. Добре зробила? Добре?

Родіон. Гм! Коли б це ви зо мною зробили, я сказав би, що не зовсім добре.

Прокоп. А коли з Вукулом? Га?

Родіон. Та й з ним... не варто б.

Прокоп. Авиревнували? Признайтесь. Ревнували?

Родіон уникаючи її погляду. Ну, що ви!..

Прокоп. Ох, брешете! Я ж бачила ваше лице, а надто посмішку. Знаєте: Олексій Захарович раз-у-раз грозиться вбити і ніколи не вб'є, а ви ніколи не грозитесь, а швидше вб'єте.

Родіон злякано. Ну, що ви? Дурниці!

Прокоп. Правда. Знаєте, коли я оце їхала, то раптом згадала ваше лице й особливо оцю посмішку. І тут же подумала це. Уб'єте.

Родіон. Ну, що ви, що ви? А через що скучно стало?

Прокоп. Ах, яке ловке питання! Через щось. Бере його руку й гладить. Як у вас сьогодні страшенно очі блищать. І це я згадала на вельосипеді. І страшенно захотілося до вас. Нудно мені

якось із ними, швидко стомлююсь. Скажіть, Родіоне Тимофійовичу, ви справді щирий чоловік і такий... такий, яким виказуєте себе? Чи ні? Правду мені скажіть?

Родіон. Через що ви це питаєте?

Прокоп. Так. Потім скажу. Скажіть спершу ви.

Родіон помовчавши тихо. Ні, не такий, Калеріє Семенівно. Це та посмішка навела вас на це питання.

Прокоп. Атож.

Родіон. Ні, не такий. Хочу бути таким. Всею душею не хочу бути таким, як батьки. А чи досить же цього? Не знаю. Ех, Калеріє Семенівно! Все життя я борюсь із собою. Ви знаєте, я раз трохи в манахи не пішов. Правда! Два роки толстовцем був. Океан води вилив на себе по системі Кнайпа й інших. Цілий рік щоночі години по три простоював голими коліньми на дрібних камінцях. Все виганяв із себе духа батьків. А в один прекрасний день візьму і... Ну, добре. Ходіте грати.

Прокоп. Ви — чудний. Знаєте: ви — чудний! Я тільки сьогодні, оце тепер зрозуміла це. Знаєте, я ніяк не можу забути вашої посмішки й очей. Не можу передати, що я побачила, але розумієте, стоять вони переді мною. І зовсім ви інший. І уявіть: кращий. Атож, кращий.

Родіон. От і Вукул!.. Шкода. Ну, потім поговоримо. Добре?

Прокоп. Добре!

З'являється В у к у л.

Родіон. Що Вукуле? А де ж Калерія Семенівна? Загубили? Га? Ех, ви ж!

Вукул сердито. Нічого я не загубив! Це вона мене загубила.

Прокоп. А навіщо погнались уперед?

Вукул. Так ми ж хто швидше!

Прокоп. Ну, от я швидше й приїхала... додому!

Вукул. Еге, швидше. Ну, чекайте. Я помщуся.

Прокоп. Як саме?

Вукул. Побачите.

Родіон. Ану, Вукуле, хочете силу спробувати? Га? Давайте, хто кого подужає. Об заклад іду, що подужаю: іде?

Вукул. Як?

Родіон. А от так. Сіда біля столу і ставить на нього руку ліктем до столу. А ви сідайте навпроти й теж так. Потім, хто чию руку покладе на стіл.

Вукул. А? Це? Ну, програєте.

Прокоп. Ану! Ану!

Родіон. А що, як не програю? А чую, що не програю. Вчора програв би, а сьогодні, здається, ні за що. Навмисне хочу спробувати. Самому цікаво. Ну, давайте руку. Так.

Вукул. Чекайте... Ну, так. Добре. Готові?

Родіон. Готов. Можна!

Вукул. Ех! Дуже напружується. Ач, чорт!.. Справді... Здорово!.. Ні, жарр-туєте... Ач... ох!.. Диви, диви!.. Фу, чорт!

Родіон нахили його руку до столу.

Прокоп. Браво, Родіон, браво! Ух, гарно!

Родіон. Ще раз?

Вукул. Це — піджак. Я скину. Чоррт! Ну?

Тиснуть. Вукулова рука тремтить і падає ще швидше.

Вукул розтертяно, здивовано дивиться на Родіона. Та ви що?!

Родіон сміється. Нічого. Не помилився. Може поборотись хочете?

Вукул. Ну, це вже той... Хочу! Давайте! От це давайте!

Прокоп. Але ж ви, Родіоне, теж скиньте піджак!

Родіон. Розуміється. Там, на полянці? Киває наліво. Добре! Бережіться, Вукул, осоромитесь і тут. Сьогодні у мене скажена сила. Сам дивуюсь.

Вукул. Добре, добре. Ходімте!

Родіон. Ходім!

Прокоп. Я почуваю, що Вукул осоромиться. Осоромиться, осоромиться!

Всі йдуть у сад.

Виходить нянька з дитиною.

Няня. Даді й тьотя пішли. Куди дяді пішли, Ладю? Га? Дяді? Бачиш, пішли? Що будуть робить? Бач, піджаки на землю покидали. Ходім, Ладю? Ладю?

Помалу зникає в саду.

Якийсь мент нема нікого. Ледве чути голоси й сміх Прокопенкової. З ulиці, огинаючись, показується Вовчанський. Озирається, приглядається і швидко йде в куці. Павза. Чується несамовитий крик няні. Вибігає Вовчанський. На руках у нього Ладя. Пробігає на вулицю, чується чохання і ривкання автомобіля.

Няня вибігаючи за Вовчанським. Ой, гвалт! Рятуйте. Ой, боже ж мій! Ладечка!

З будинку вибігають Настасія, потім Устина Марківна і Антипович.

Настасія. Що? Що? Що? Де Ладя?! Ладя! Ладя! А-а-а!! Біжить на вулицю.

Няня. Ой, боже ж мій! Ой, боже ж мій!

Вибігають: Родіон, Вукул, Прокопенкова.

Родіон хапає вельосипед і біжить з ним на вулицю.

Няня. Ой, боже мій! Ой, боже ж мій! Стоїть і труситься від жаху.

ЗАВІСА.

Д І Я Т Р Е Т Я.

Вечір. Вітальня у Родіона. Речі в непорядку, — квартира тільки лаштується. У кутку стоять згорнуті килими; фотелі не на місці; квіти обмотані білим.

У хаті: Родіон, Настасія, Ольга, Вовчанський.
Родіон стоїть біля стінки, склавши руки на грудях, посміхається.

Настасія кричить Вовчанському. Ти гірше звіря, гірше!

Вовчанський на підпитку; в пальті; капелюх на потилиці; руки в кишені штанів; регоче. Правильно! Цілком правильно! Раптом поважно, наказуючим тоном: Ну, слухай, ти! От моє останнє слово; вексель папахена в двадцять тисяч. Це гарантія, що не вкрадеш Ладьку. І негайно забирай свої речі й переїзди до мене. Раз-два! Опля!

Настасія. Ох, Євгене, гляди: я піду! Але щоб тобі погано те не вийшло.

Вовчанський. Що? Вб'єш? Сміється. А признайся, і зараз маєш у торбинці револьвера?

Родіон теж сміється, але інакше.

Ольга до нього. А ти чого смієшся? Ти?

Родіон. Ви з мене, а я з вас.

Ольга. Це смішно? Так?

Родіон. Дуже!

Шелудько вбігає, захакавшись. Спізнівся я? Га?.. Драстуйте. Затримали. Ну, що? Як на „нейтральному ґрунті“? Як рішили? Га?

Ольга. Як? Спитай он у нього, ач який. Тепер який! Забув, як лащився тоді!

Вовчанський регочеться. Ні, не забув, Олесю, не забув! Пам'ятаю. Я ж казав, що згадаю. Ну, Настю? Хочеш із сином жити? Будь ласка!

Шелудько. Он як? Значить, цілковита згода?

Ольга. А як же! Вексель вимагає в двадцять тисяч. На случай як жінка піде з сином. А сам навмисне таке пекло їй зробить, що вона на другий же день утече. Він двадцять тисяч стребує і знов украде дитину. Для цього й кличе!

Вовчанський. Так, для цього самого! Ну, Настю?

Настасія сидить деякий час мовчки, непорушно дивлячись у землю, потім підводиться, підходить до Вовчанського й говорить сумно, задушевно, м'яко: Євгене, давай кінчимо оце страхіття. Ну, я винна, ну, прости мене, забудь. Я теж прощаю все. Господи! Та невже ми не можемо бути людьми?! Євгене, голубчику, їй-богу, давай забудемо все! Га! Не можна ж так! Ради Ладі! Чекай, Чекай! Ну, хай ми вже не зможемо так жить, як колись, нехай. Але ж можемо ми жити, як люди. Ми ж любимо свою дитину. Любимо ж? Ну, й давай жити для цієї любови, для Ладі. Євгене, ти ж не зла людина, ти... ти ж можеш бути хорошим, сердечним, добрим! Що ж робити? Не зійшлись ми, не випало нам у особистому життю. Ну, й бог з ним! Будемо для сина жити. Ну, Євгене?

Вовчанський спочатку вражено, іронічно посміхається, потім вдивляється в Настасію і слухає з серйозним дивуванням. Гм! Не розумію... Нічого не розумію! Що значить цей сон?

Настасія. Євгене! От при всіх даю тобі мое велике слово: більше не заваджатиму тобі жити. Живи, як хочеш. Чуєш? Буду тобі товаришем і

матір'ю твого сина. Тільки! Більш нічим! Слова від мене не почувеш. Тільки не треба більше ворожости, боротьби, підозрілости. Я стомилась, не можу більше. Та й ти ж стомився. І тобі треба спочинути. Спробуємо, Євгене! Добре?

Вовчанський. Чудно! Надзвичайно чудно. Ти все це серйозно?

Настасія. Серйознішими хіба що мертвяки можуть бути, Євгене. Ну, годі. Давай простягнемо руки і... будемо жити по-людськи. Ми ж колись любилися, Євгене! Згадай перші роки. Згадай, як ти мене Натою звав. Було ж це? Чому ж хоч вдячності не може бути у нас тепер? Хоч тіні чуття, хоч теплоти? Ну, давай хоч спробуєм, Євгене! Ну, давай!

Вовчанський мовчки, пильно, допитливо вдивляється в Настасію.

Настасія. Ти не віриш мені? Не розумієш?

Вовчанський мовчить. Чудно! Навіть не віриться. Гм! Так, кажеш, спробувати? А як обманеш?

Настасія. Ех, Євгене! Та хіба ж ти не чуєш у моєму голосі справжньої правди? Обережно бере його за руку, гладить по плечі. Та в чому ж я можу обманути тебе? У чому? Я чесно і прямо кажу тобі: ми не можемо жити без своєї дитини, значить, давай жити разом. Та невже ж ми, інтелігентні, не гупі, не злі люди, не можемо знайти способу жити без ворожнечі? Що ж це таке?

Родіон слухає серйозно, часом хоче щось сказати, але стримується, чекає.

Вовчанський. Дуже чудно!.. Дозвольте мені, панове, сісти, я ніби... той... Ви вибачте, панове, що я трохи в такому стані...

Настасія і Ольга поспішно підставляють йому стільця. Ось. Сідай.

Вовчанський. Дякую. Сідає. До Родіона, хитаючи на обстановку. Окремо житимеш?

Родіон. Окремо, Євгене.

Вовчанський. Так. Ну, що ж?.. Так дуже ти мене здивувала, Настю. Навіть раптом ослаб. І знаєш чим? Голосом своїм. Давно я такого голосу не чув у тебе. Навіть запахло тобою. Їй-богу! Пам'ятаєш, як ти перші роки пахла? Ти прости, що я так при всіх. І взагалі за многе прости. Що ж ти стоїш? Сядь і ти. От тут-о поруч. От так. Ну, подивись на мене. Це ж ти? Га? Ти, ти. Бере руки Насті. Я, панове, хвилююсь, але ви не смійтеся. Несподівано, розумієте. Ішов сюди і думав, що навік уже розійдемося ворогами, а раптом так несподівано...

Родіон теж схвилюваний. Тим краще, Євгене! Тим краще! Я дуже радий. Ти, Настю, молодця!

Шелудько. Браво, Настю! Браво. Вітаю. Панове, я навіть пропоную викликати старих або до них піти. І сприснути. Правда, Євгене?

Вовчанський. З охотою! Я з охотою...

Ольга простягає руку Вовчанському. Прохаю вибачення і прощення, Женю. І дякую, дякую!.. Міцно стискає руку, потім у пориві чуття цілує його.

Вовчанський. Господи! Це так несподівано, що... Я навіть не знаю... Ех, Нато! Нато! Нещасні ми з тобою. Забути б усе, вернути старе, почати все спочатку! Та чи вернеш?

Настасія м'яко. Спочатку? Ми вже раз починали, Євгене, спочатку. Може, тепер краще вже якийсь інакше? Га?

Вовчанський насторожуючись. Себто, ти хочеш сказати, що не віриш мені?

Настасія. Я вірю, Євгене, даю слово, вірю! Але чи можеш ти змінитися? Я цього не вимагаю, не вимагаю. Бог з тобою, будь таким, який ти є. Але ж не вимагай і від мене, щоб я змінилась. Це неможливо. І через те, коли все знов почнемо

так, як ішло спочатку, то знов прийдемо до цього самого. Так от, я кажу, може краще далі вже йти? Щоб розчарування не вийшло?

Вовчанський. Так. Розчарування. Правда: старого не вернути і змінити себе неможливо... Правда? Так для якого ж біса нам жити разом, спитатися?!

Настасія. Для сина, Євгене.

Вовчанський. Для сина вже жили! А потім одного прекрасного дні не вподобалось, взяла сина та й фіть—бувайте здоровенькі!

Настасія. Євгене присягаюсь тобі!..

Вовчанський. Е, присягаюсь! І я присягався, і ти присягалась. Це ми вже знаємо. Ні! Старого не вернути. Треба по-новому. Встає. А коли по-новому, так давай вексель. Тоді будь ласка.

Настасія. Та яке ж це довір'я до мене, коли вексель?!

Вовчанський. А таке саме, як у тебе до мене. Ти не віриш, що я можу змінитись. І я не вірю, що ти змінилася. А гарантії мені все ж таки треба.

Родіон. Ех, панове! Та невже ж ви не можете... А втім, правда... Маха рукою, змовкає й посміхається.

Настасія. Євгене, не треба, не треба ніяких векселів! Повір же ти мені!

Вовчанський гостро. Не вірю! Вексель! Це вірніше. Даєш?

Настасія схоплюючись. Ні! Ні за що! Ти хочеш зв'язати мені руки й ноги цим векселем? Так? Рабою своєю безодмовною зробити? Ні!

Вовчанський. Як ні, то й ні. Як хочеш? А я, було, повірив. Подумав ще: дасть вексель, згодиться,—значить, усе щиро було. А насправжки виходить, те саме. Прощайте, панове. Мерсі і до побачення! Іде з хати.

Настасія. Євгене! Підожди!

Вовчанський у дверях, не обертаючись, маха рукою й виходить.

Ольга палко, з обуренням. Ну, розуміється, йому тільки вексель хочеться! Це ясно! Мерзотник!!!

Шелудько. Занадто сильно висловлюєшся, голубонько.

Ольга. Ах, з вами ще не так треба!

Шелудько. Ще не так? Гм! Здається, далі було б уже й не зовсім цензурно.

Настасія. Ольга! Мама нікуди не мала йти з дому?

Ольга. Ні, нікуди. Чекає на нас. А що?

Настасія. Родіонові. Можна поговорити в тебе по телефону?

Родіон. Будь ласка! Веде її в кабінет.

Шелудько злісно до Ольги. Слухай, ти! А ти що ж це, забула умову нашу? Га?

Ольга. Яку ще умову?

Шелудько. Яку? Не знаєш? Ти навіщо своєму любовникові, Вукулові цьому, розказала? Га? Ми про що вмовлялись? Він при всіх робить мені натяки, що моя жінка мусить мати любовників, бо чоловік не може бути мужем. Це що?!

Ольга. Нічого я йому не розказувала, забирайся ти собі! А ти не налазь! Ти чого раз-у-раз налізаєш? Чого перед усіма виставляєш, що він мій любовник? Ліберала удаєш? Мене розпутницею виставляєш? Будь ласка! Сам винен, та й ще...

Шелудько. Почекай, я з тобою побалакаю!

Входить Родіон.

Родіон. Ти ж чого так запізнився?

Шелудько. Задержали. А я так і ждав, що нічого у них не вийде. І ніколи не вийде. Все лихо в тому, що ви, Лобковичі, ревниві, як чорти. За виїмкою хіба Родіона. Та й той принципіально.

Ольга. Що верзеш?! Настя ревнива і через те...

Шелудько. Іменно! У цьому і вся біда. Вона вимагає, щоб Євген тільки її любив. А він звичайно...

Родіон сміється.

Шелудько. Ти чого?

Родіон. Нічого. Смішні ви слова, панове, вживаєте. „Любив“! Ну, хіба ж можна казати про любов у вас? Хіба ви знаєте, що це таке? А тільки й чуєш: „Любов, люблю, любить“. Кошунствуєте ви, панове!

Ольга. Ну, поїхала філософія! Мені нема часу. Прощай. До чоловіка. Ти йдеш?

Шелудько. Іду, іду. Мені з тобою, голубонько, ще побалакати треба.

Ольга йдучи, зневажливо. Прошу!

Шелудько. Прощай, серце. Гніздечко готуєш для сімейного щастя? Га? До справжньої любови?

Родіон. Так, серденько, іменно до любови, до справжньої любови.

Шелудько. Диви! Гляди лишень, щоб не помилитись. Це буває. Прощай, ніколи! Вибігає.

Родіон сам. Посвистуючи, переставляє меблі, приміряє картини, як повісити.

Швидко входить Прокопенкова. Вигляд їй трохи збентежений.

Родіон. А, нарешті! Нарешті! Так це так шість годин? Уже вісім? Га?

Прокоп. Не могла. Я на одну хвилиночку, сказати, що не буду.

Родіон тим же тоном. Що таке? Через що?

Прокоп. Розмова з Гордим. Чекає мене тут біля дому, завтра прийду. Нашвидку оглядає. Ви сами порядкуєте?

Родіон. Зовсім завтра? Зовсім?

Прокоп. Як зовсім?! Нічого подібного. Через що зовсім?

Родіон. А чому ні?

Прокоп. Який ви чудний сьогодні. Чого ви такий радісний?

Родіон. Радісний? Ха! Це не те слово. Захват—от це слово! Страшенний захват, екстаз, раювання!

Прокоп. Через що?

Родіон. Через що?... Їй-богу, не знаю, через що. Але такий захват, що навіть самому мото-рошно.

Прокоп. Очі у вас справді, якісь... моторошні.

Родіон. Правда? А знаєте, чому? Знаєте? Ні? Тому що... ви існуєте на світі! От чому! Ідіть, ідіть, розмовляйте, з ким хочете! Розмовляйте, гуляйте, цілуйтесь. А будете ви моєю! Правда?

Прокоп. А диви! Через що?

Родіон. Та через те, що... А чому ні? Ну, чому? Боїтесь, що не підійдемо, що нічого не вийде? Так?

Прокоп. І це трохи.

Родіон. І це? А головне все те саме? Щоб „без остатку“ потягло? Потягне! Потягне, Кілю! Ідіть, розмовляйте!

Прокоп. Не боїтесь?

Родіон. Нічого не боюсь! Навіщо ж цей захват у мені? Навіщо? Через що?

Прокоп. А як я візьму та сьогодні ж поїду з ним у Фінляндію? Га?

Родіон мовчить. Ні! Не може того бути! З ним не поїдете. Він — не той.

Прокоп. Чому не той? А коли той? А коли я зайшла з вами попрощатись?

Родіон. Попрощатись?... Серйозно?

Прокоп. Ага!

Родіон. Ніколи не по... Зупиняється, розтеряно дивиться на Прокопенкову.

Прокоп. Що таке?

Родіон тихо. Думка випала.

Прокоп. „Як випала“.

Родіон. Так. Знаєте, як буває іноді в надрукованому рядку порожнє місце — це в наборі під час друку випали літери. Отак і в мене раптом буває. Все добре і вміть — пустота, абсолютна, біла пустота. Потім знов усе, як слід. Ну, це дурниці! Так про віщо ми говорили? Ах, так! Виїжджаєте, значить?

Прокоп. Ах, не знаю! Слухайте, я хочу вам сказати... А втім, не варто. Ну, бувайте. Він чекає. Може ще бозна чого наробити там. Завтра! Біжить до виходу.

Родіон. Жду! Знов швидко, в піднесенню ходить по хаті, насвистує, переставля меблі.

Входить Настасія.

Настасія. Ті вже пішли?

Родіон. Давно!

Настасія. Родіоне! Ти дав би мені грошей, коли б я попрохала тебе?

Родіон. Поперше: їх немає в мене. Друге: дивлячись на віщо.

Настасія. Діло не твоє, на віщо. Дав би чи ні.

Родіон. Швидше всього ні.

Настасія злісно і погрозово. Ні, даси! Коли ти чесний чоловік, то даси! Чуєш? Чуєш? Прощай! Вибігає.

Родіон сміється, підставля драбинку до стіни, бере картину й виміряє.

Швидко входить Гордий. Вигляд дуже піднятий.

Гордий. Доброго здоров'я. Я вам перешкоджаю?

Родіон. Доброго здоров'я. А ні трошки. Що сталось? Щонебудь з Калерією Семенівною?

Гордий. Ні-ні, нічого. Я до вас. Я... особисто... Раптом гаряче, з нотками ридання. Родіоне Тимофійовичу! Спасіть мене, спасіть!

Родіон. Я? Вас?! З охотою, коли, розуміється...

Гордий. Одступіться од Калерії Семенівни. Почекайте, дайте мені все сказати! Вона вас не любить, ви їй так само подобаетесь, як і я. Ви не сердьтесь на мене... А в тім, не до того тепер! Але ви—багаті, а вона боїться бідності! І вона вибере вас. Чекайте! Я не докоряю, не вимагаю, я благаю, розумієте: паскудно, мерзотно, подло благаю! Я згоден, так, як чоловік вашої сестри, впасти перед вами на коліна й хапати вас за ноги. Згоден, щоб ви мене одіпхнули ногою, але сказали: „бери й забирайся“. Згоджуюсь! Калерія Семенівна там на вулиці чекає вашого рішення. Вона послала мене сюди. Хотіла сама вам сказати, але послала мене. Родіоне Тимофійовичу! У мене нещастя: жінка поїхала од мене й забрала дітей. Я самотній. Але це все одно. Почекайте, ні, почекайте! Ради бога, хоч не зразу кажіть „ні“. Я здатний від сорому кинутись на вас. Від одного сорому. Не кажіть!

Родіон. Олексію Захаровичу! Заспокойтесь трохи, заспокойтесь. Я нічого не буду казати. Але все ж таки скажу. Що не від мене ж це залежить. Калерія Семенівна—не річ якась.

Гордий. Це нічого! Це нічого! Тільки одступіться! Вам легше. Ви дужчі за мене, молодші, багатші, ви знайдете те, що вам треба. Я ж не можу без неї жити. Ах, не фраза це, не фраза! А психоз, божевілля, хвороба,—що хочете, але не можу, але не можу. Ви повинні, чи той... не повинні—вибачте за дурне слово—ви можете, ви способні пожертвувати для другого своїм... своїм спокоєм. Ви були в тюрмі, в заслання, ви повинні зрозуміти мене... простіть, я, здається, кажу не те, але ви розумієте, ви розумієте!

Родіон суворо. Чекайте, Олексію Захаровичу. Скажіть мені... Ви сказали, що Калерія Семенівна чекає, там десь на вулиці. Вона знає, чого ви пішли сюди?

Гордий. Та знає ж, знає! Вона згодилась на це. Вона здає на ваш суд.

Родіон. Вона по своїй волі згодилась? Охоче згодилась?

Гордий. Родіоне Тимофійовичу, я вас благаю...

Родіон. Ні, ви мені прямо відповідайте на моє питання. По своїй волі?

Гордий. Коли згодилась, значить, воля її брала участь.

Родіон майже кричить грізно. Ні, ви прямо відповідайте, я вам кажу!

Гордий. Не знаю. Я благав її. Вона спочатку не згоджувалась. Потім сказала: „Ідіть до Лобковича. Коли він одступиться від мене, я буду вашою“. Так вона сказала. Вона боїться образити вас. Вона спочатку прохала почекати. Але я не можу. Вона ж не згодилась бути вашою жінкою. Ні? Це правда?

Родіон. Так, це правда.

Гордий. Але ж і не в ній, не в ній річ, Родіоне Тимофійовичу! Річ у вас. У вас одному. Від вас залежить, Родіоне Тимофійовичу! Хоче стати навколюшки.

Родіон кривиться. Лишіть, лишіть!.. Та ви розумієте, чого ви хочете від мене?! Розумієте? Розумієте, як дико, безглуздо, немислимо те, чого ви хочете од мене?! Щоб я взяв і своїми руками віддав вам те, чого усе життя шукав! Так?

Гордий. Ви ще знайдете! Ви можете шукати, ви сміливі, незалежні, ви—чесні. Ви знайдете.

Родіон не слухаючи його. Та з якої речі?! Через що? Через те, що ви страдаєте. Що від вас

поїхала жінка? Навіщо ж ви зробили своє життя таким, що вона... Ах, та й це мені наплювать! Не хочу я вам оддавати, от і все! Я—як?! Самому одступитися?! Та через що?!

Гордий тихо. Через те, Родіоне Тимофійовичу, що я тут же в оцій кімнаті вб'ю себе. Виймає револьвера. Я це рішив. А ви б себе не вбили на моєму місці. Між нами різниця.

Родіон теж тихо. Чекайте. Я нічого не розумію. У мене щось чудне діється в голові. Ви нічого не чуєте: ніщо не дзвенить? Тоненько-тоненько? Ні?

Гордий трохи здивовано. Ні, я нічого не чую... Так, от яка між нами різниця.

Родіон ходить по хаті. Ви мені можете дати декільки днів подумати?

Гордий Я буду мучитись усі ці дні...

Родіон скажено. А я не буду?!

Гордий. Добре. Я згоджуюсь. Але пам'ятайте, Родіоне Тимофійовичу, моє життя в ваших руках.

Родіон. Калерію Семенівну можна покликати сюди?

Гордий. Можна. Зараз Підходить до вікна, визирає й махає рукою.

М о в ч а н н я.

Родіон швидко ходить.

Гордий. Я знаю, ви глибоко зневажаєте мене. Я сам зневажаю себе до... бажання взяти і вбити себе, нічого не домагаючись. Але й цього не можу: проклята надія, що ви змилюєтесь, і цього не дає зробити.

Родіон. Я не думаю, що ваше життя з Калерією Семенівною буде щасливим.

Гордий. Через що?

Родіон. Не знаю в цей мент, через що. Так почуваю. Не ревність, ні. З цим чуттям я навчився і вмію боротись. Почувається чимсь іншим.

Гордий. Я не завжди такий... гідкий.

Родіон. Я розумію. Але на жалості не можна будувати...

Гордий. Хто на чому може, Родіоне Тимофійовичу. Ви, може, вже кається, що обіщали подумати?

Родіон. Звідки ви взяли це? Навпаки, мені здається, що я згоджусь. Мені від душі жаль вас.

Гордий. Гірко й боляче слухати вас, але... спасибі, Родіоне Тимофійовичу.

Родіон. Ні, жаль мій не образливий. Я сам колись був у подібному становищі.

Входить Прокопенкова. Зупиняється біля порогу й мовчки, з блідю, жалюгідною посмішкою дивиться на обох.

Родіон. Що ж ви там стали, Калерія Семенівна? Ідіть ближче.

Прокопенкова йде і сідає.

Родіон. Мені Олексій Захарович сказав тут... чи то пак, запропонував одну річ. Я рішити зразу не можу. Я мушу подумати. Хоча, мені здається, рішати повинен не я, а Калерія Семенівна.

Прокоп. Я не можу рішати.

Родіон. Чому?

Прокопенкова мовчить.

Гордий схоплюючись, із мукою. Ні, це занадто соромно, занадто образливо! Я відмовляюсь, я відмовлюсь! Не треба! Прощайте! Хоче бігти.

Прокоп. злякано схоплюється. Ні-ні, підождіть! Не треба! Ради бога, підождіть. Сядьте. Ну, сядьте ж!

Гордий сідає. Як гідко, як гідко! Схоплюється. Ні-ні, я не можу! Я не можу! Я мушу, я не можу!

Прокоп. Підождіть Родіоне Тимофійовичу, вийдіть будь ласка на хвилинку, я хочу сказати декільки слів Олексію Захаровичу.

Родіон поспішно виходить в кабінет.

Прок оп. Олексію Захаровичу! Коли ви бажаєте мене, то будьте ж достойні того, будьте мужньою людиною! Як вам, нарешті, не сором?!

Гордий. Мені?! Мені не сором?!

Прок оп. Так, вам не сором! Дайте спокій, не лякайте мене. Я не боюсь. Розумієте: не боюсь! Можете йти стрілятись, хоч тут, при мені, не залякаєте. Але мені боляче й соромно за моє відношення до вас!

Гордий тихо. Прощайте, Калеріє Семенівно.

Прок оп. Подождіть! Подождіть, я вам кажу! Куди ви йдете?

Гордий. А вам що до того?

Прок оп. О, господи!

Гордий затуляє лице руками. Боже мій, боже мій, що ви зі мною зробили! Що ви зі мною зробили!

Прок оп. підходить ніжно, з болем. Олексію Захаровичу, не треба, годі. Годі, любий!..

Гордий. Соромно мені! Соромно!

Прок оп. Ну, нічого... Ну, не треба... Ну, годі, все добре, годі...

Гордий хапаючи її руки. Кілю, спасіть мене! Кілю!

Прок оп. Ну, добре... Ну, добре... Але тільки не треба.

Гордий. Правда? Правда? Обнімає, цілує.

Прок оп. відбивається, кричить. Пусті-іть!

Гордий не пам'ятаючи себе, цілує. Правда? Правда?

Родіон з'являється на порозі кабінету, не то з зойком, не то з ричанням кидається до Гордого, хапа його за горло й валить додолу, хриплячи: А-а?! А-а?!

Прок оп. Господи! Родіон, Родіон, киньте! Пустіть!... Що ж це?! Родіон! Дуже тягне його назад за волосся.

Родіон випускає Гордого, підводиться, напів божевільно озирається навкруги, потім проводить рукою по лиці і

прямує в кабінет. На піддорозі зупиняється, обертається й говорить: Ну от, тепер я рішив. Ви перемогля, Олексію Захаровичу. Кінець. Іде в кабінет.

Гордий лежить долі, схиливши голову до підлоги.

Прок оп. Олексію Захаровичу! Ви можете встати? Вставайте, ході́мте швидше! Вставайте ж!

Гордий помалу підводиться. Ну, що ж? Тепер мені лишається вбити або його, або себе...

Прок оп. Ах, убить, убить! У вас тільки один вихід: убить, задушить. Ході́мте!

Гордий. Я не можу тепер жити. Після цього я не можу жити.

Прок оп. Ну, годі, Олексію Захаровичу, ході́мте!

Гордий. Я-як?! Ході́мте?! Кричить. А він, як подлий боягуз, утік, сховався? Ні, я не піду звідси!

Родіон виходячи з кабінету. Я не сховався. Я готов дати вам яке хочете задоволення. Хочете застрілити мене, —стріляйте.

Гордий. Я таки тебе, як собаку... Витяга револьвер.

Прок оп. кидаючись. Дайте сюди револьвер! Чуєте?!

Гордий. Ні! От же тобі! Стріляє.

Родіон хитається назад, але стоїть.

Гордий слабіє і, коли Прокопенкова кидається на нього й однімає револьвера, дає не перече́чи.

Прок оп. штовхаючи його до дверей. Ідіть! Ідіть швидше! На порозі з'являється злякана покої́вка. Нічого, нічого, Катю. Тут непорозуміння... Я зараз, Олексію Захаровичу! Ідіть до мене.

Гордий і покої́вка зникають у передпокою.

Прок оп. швидко йде до Родіона. Ви не ранені? Ні?

Родіон. Ні.

Прок оп. Слава богу! Фу!... Павза. Але що ж це таке, Родіоне?! Що?! Як ви могли?!

Родіон. Значить, міг... Що ж, тепер кінець? Сами рішите з ним іти?

Прокоп. Через що?

Родіон. Та через це ж...

Прокоп. крутить головою. Ні, це нічого не міняє.

Родіон. Це? А що?.. А що?.. Чекайте! Значить, коли я рішу „ні“, то ви будете зі мною?

Прокоп. О, ні!

Родіон. Як ні?

Прокоп. різко. Так! Я піддалась легкодухості. Він погрожував убити себе. А я сказала, що вже обіцяла бути вашою жінкою. А коли ви, мовляв, одступитесь, тоді я...

Родіон. О-он, як?!

Прокоп. А я поїду звідси зовсім. І все питання буде розв'язане. Ні йому, ні вам. Це найкраще. Ну, а тепер я піду. Він, напевне, жде на вулиці. Щоб знов чого не вийшло. Бувайте. Простяга руку. А очі які у вас!.. І блідий ви який!.. Ляжте, заспокойтесь.

Родіон держачи її руку. Так поїдете зовсім? Ні йому, ні мені?

Прокоп. Поїду. Ну, бувайте.

Родіон. Ні, мені! Чуєте: мені! Скрізь вас найду. Скрізь! Через усіх переступлю! Хай хоч ще десять Гордих стріляються.

Прокоп. Добре. Пустіть руку.

Родіон. Чуєте? Чуєте? Ви—моя! Це буде, це мусить бути!

Прокоп. слабнучи. Так? Ви так гадаєте?

Родіон. Я так знаю! Тепер напевне знаю. Ідіть. Ідіть, куди хочете. А завтра приходьте сюди. Так?

Прокоп. Не знаю.

Родіон. Ні, так! Так? Так?

Прокон. Не знаю! Виривається і швидко йде в передпокій.

Назустріч входить Устина Марківна. Холодно відповідає на уклін Прокопенкової.

Родіон. А, мамо? От несподівана візита! Ти що така, ніби схвильована? Сідай. От тут краще.

Устина Марківна сідає, важко дихає, злісно шукає хустку в торбинці.

Родіон. Що трапилось? Ще щонебудь з Настею?

Уст. Марк. З батьком твоїм балакала. Цього досить, щоб... щоб... Ну, що ж! Я не винна. Чуєш ти? Я не винна. Боротьба, так боротьба. Побачимо!

Родіон. Нічого, мамо, не розумію. Що сталось?

Уст. Марк. Сталось те, що Насті треба підписати вексель на двадцять тисяч. Це тобі відомо.

Родіон. Значить, вона таки рішила згодитись?

Уст. Марк. А що скажеш їй робити? Що? Як твій батько радить,—в содержанки йти? Так?

Родіон. Що ти, мамо?!

Уст. Марк. Ні, що ви! Двадцять тисяч він не може дати здоровій дочці, а... Слухай, Родіоне. Він сказав, що в його, крім твоїх грошей, нічого нема. Ти згоджуєшся дати Насті ці гроші?

Родіон. А я з чим буду?

Уст. Марк. Батько тобі дасть.

Родіон. Ні, коли я віддам Насті, не дасть. Ти сама це добре знаєш. Але, чекай, річ, власне, не в тому. Але чи варто Насті це робити? Вони не вживуться.

Уст. Марк. Це тебе не обходить. Це її справа. Не дівчинка. Находить, що це єдиний вихід? Хай. Ти згоджуєшся допомогти їй?

Родіон. Чекай, мамо. Я теж збираюсь жени-
тися, збираюсь... Зупиняється, стоїть непорушно. Фу,

Чорт! Що це зо мною?... Так, я теж збираюсь... збираюсь почати хороше, потрібне діло. І розміркуй сама, мамо: я ставлюсь негативно до їхньої злуки, переконаний, що вийде з цього тільки зло, що дитині вийде це на гірше. І от ти раптом приходиш і кажеш: оддай свої гроші, які тобі потрібні для хорошої справи і для... урядження сім'ї, на діло, якого ти не ухвалюєш і яке вважаєш шкідливим. Посуди сама, мамо, чого ти від мене хочеш. І я, розуміється, цілком згоджуюсь з батьком, який не хоче дати на це гроші.

Уст. Марк. Звичайно, ти згоджуєшся! Ще б пак! Але річ не в тім. А в тім, що ти повинен з шлюбом... трохи почекати.

Родіон. Почекати з шлюбом? Через що?

Уст. Марк. Через те, що в тебе погана спадковість.

Родіон. Погана спадковість? Що ти хочеш цим сказати?

Уст. Марк. Твій дід, батько твого батька, був... хворів на психічну хворобу. Він помер у психіатричній лікарні. Я вважаю за свій обов'язок сказати тобі це. Батько досі по легкодухості ховав. Але я вважаю... шкідливим далі ховати і гадаю, що ти згодишся з цим, знаючи твої погляди.

Родіон тихо, хрипко. Але ж батько—здоровий?

Уст. Марк. Та звичайно... Але сестри, які вдались у нього, Марія та Олімпіяда, вони... не здорові...

Родіон. Марія? Значить, Марія не від рями!

Уст. Марк. Ні. Ми брехали вам. Вона незабаром вийде з лікарні. Це буває періодами. З Олімпіядою теж був легкий випадок. У цьому немає небезпеки, але... тобі треба почекати.

Родіон. І з Олімпіядою?.. Значить, і зо мною буде!

Уст. Марк. Ні, з тобою не буде, але треба...
Родіон. Ні, буде, буде! Чудно пильно дивиться на матір, не бачачи її.

Уст. Марк. Не буде, кажу тобі! Чуєш, Родіоне?

Родіон. Тепер я все розумію. Так, тепер я розумію. Моторошно посміхаючись. Знаєш, у мене бували галюцинації. І все, і все, значить... Значить, я—божевільний?

Уст. Марк. Родіоне! Слухай же, коли тобі кажуть...

Родіон схоплюється й майже бігає по хаті. Значить, я—божевільний... Значить, я—божевільний. Значить, я—божевільний...

Уст. Марк. Родіоне! Родю... Послухай!.. Родю!

Родіон зупиняється, озирається навкруги. Раптом дико, з жахом, в одчаю. Ма-а-мо! Ма-а-мо!

Уст. Марк. кидаючись до нього. Родю, Родю, дорогий, бог з тобою! Послухай же, послухай, нічого в тебе немає, нічого! Присягаюсь тобі, Родю, дитинко моя!

Родіон опанувавши собою. Що я, що я!.. Дурниці! Цього не може бути... Я цілком здоровий... Галюцинації бувають і у здорових людей. Говорімо про щось інше. Не треба на цьому зупинятись. У мене сьогодні просто нерви трохи підняті. Я погано спав.

Уст. Марк. Правда, правда! Ти послухай, Родю, я питала у професора Іваницького. Він категорично запевняє, що ти не захворієш. Категорично!

Родіон. Професор Іваницький? Так?

Уст. Марк. Атож! А він же відомий. І коли б я сумнівалась, хіба б я сказала тобі? Сказала б? Ти вже з цього одного можеш бачити, що тобі нічого не погрожує.

Родіон. Так-так, розуміється. Дякую, мамо, дякую. Та я вже й не думаю. Все минуло. Ти прости мене. Мене раптом схопив безглуздий, скотячий жах. Я взагалі сьогодні збентежений різними ви... Застигає з безглуздом, розтерраним виглядом.

Уст. Марк. Родю?!

Родіон. Що? Ні, це нічого. Зі мною часто це буває, що випадає думка. Це буває. Підводиться, тихо: Так, мамо, я збожеволію... Іде, натикається на меблі й повертає в кабінет.

Уст. Марк. біжить за ним. Родю! Родіку мій! Господи, господи!

Тихо. Чути голоси з кабінету.

Входять Лобкович і Антипович.

Антипович благає, шепотом. Тимофій Наумович! Не треба! Навіщо? Яка екстерність? Тимофій Наумович, ходітьте додому!

Лобкович суворо. Не можу, Антипович. Не можу. Дай мені спокій. Годі. Розумієш ти це слово: не можу!

Антипович. Розумію, Тимофій Наумович, але ж не треба. Уб'єте ж ви його. Уб'єте ж! Та від одних ваших слів, од страху він... хворий стане. Тимофій Наумович!

Лобкович. Не можу, Антипович, повинен. Повинність моя, повинність. Урозумій же ти це! Та я ж загризу себе, коли з ним станеться потім, як він уже жениться. Він же мене навіки прокляне. А я й так, Антипович... Чого ти хочеш од мене?! Не можу! Іди собі звідси, іди!

Антипович. Тимофій Наумович!

Лобкович голосно. Родіоне!... Є хтонебудь? Родіоне?

Антипович. А, боже, боже!... Тимофій Наумович!

Голоси в кабінеті. Входить Родіон і за ним Устина Марківна.

Родіон безживно. Це ти, батьку? Здоров.

Устина Марківна зупиняється біля дверей кабінету.
Лобкович пильно дивиться на них обох.

Родіон. Що дивишся так, батьку? Я покищо... все ще розумію.

Лобкович скажено до Устини Марківни. Ти сказала?! Ти сказала?!

Уст. Марк. тихо, рівно. Сказала, Тимофію...

Лобкович. Як же ти сміла?! Як ти сміла?! Родіоне, не вір! Чуєш, не вір! Неправда! Це через гроші... вона хотіла, щоб я твої гроші віддав Насті. Це Настя послала її сюди! Не вір, Родю! Ти здоровий, цілком здоровий! Хлопчику, не вір!

Родіон. Батьку, батьку, не хвилюйся. Я не вірю. Я знаю: дурниці.

Лобкович. Я тобі кажу, не вір, Родю! Чуєш? Ти сам побачиш... Ух, ти! Ти! Пам'ятай!

Родіон. Тату, не треба. Це добре, що сказала. Так треба. Все одно.

Устина Марківна стоїть непорушно, суворо жде.

Лобкович. Та що „треба“? Ну, що „треба“? Що?

Родіон (підходить, обіймає батька). Нічого, тату. Все дурниця. Не треба хви... Застигає з порожнім виразом і зараз же стріпується.

Лобкович. Що тобі?!.. Що з тобою?!

Родіон. Це нічого. І це нічого! Все нічого, батьку! Будемо боротись, дурниці! Правда? Жалібно, криво, страдницьки посміхається.

Лобкович незграбно, незвично - ніжно, соромливо-стримано голубить. Розуміється, розуміється! Не треба тільки... той... Треба міцніше того,.. А головне, не вір, не вір! І все буде, як перше, як перше!

Устина Марківна пускається на стілець, кладе голову на спинку його й голосно, з одчаєм ридає.

Лобкович. Устино! Замовкни!.. Що ти робиш?
Замовкни зараз же!

Родіон. Нічого, нічого, нічого, батьку. Нічого.
Хай!

Лобкович. Замовкни ж ти!!!

Устина Марківна встає і йде в кабінет.

Родіон. Нічого, батьку. Нічого. Все нічого.
Що там? Хай.

Лобкович. Хлопчику!.. Хлопчику мій. Не вір
ти, не вір, не вір! Чуєш?!

Родіон стомлено опускається на стілець, дивиться в
одну точку й байдуже говорить. Я не вірю батьку.

Антипович одвертається і, гитираючи очі, виходить.

Лобкович з'загубленим виразом дивиться на сина.

З А В І С А.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Кабінет Родіона. Праворуч—канапа. На канапі—подушка і плед. Ліворуч—великий стіл до писання, на ньому телефон. Так само, як і в вітальні, речі в непорядку. Ранок. У вікна б'є сонце. На них штори.

Родіон ходить по кімнаті, напружено думаючи.

Антипович обережно визирає з-за порт'єри з передпокою й ховається.

Родіон зупиняється біля столу, деякий час стоїть не-порушно, дивлячись в одну точку перед себе: потім лице йому немов здригується й очі осмислено приковуються до чогось на канапі. З усиллям говорить перші слова: Знов?... Даремно. Цілком даремно. Все одно не вірю. Будь ласка, скільки хоч. Ну, що ж? Так, ти галюцинація й більш нічого. Я ж знаю, розумієш ти, знаю, що ти привид мій, привид, і плюю на тебе! Плює. Бачиш? І ти мені нічого. У тебе сьогодні навіть бородавка на виску, як у діда на портреті. Дурень, навіть цього не вмієш зробити. І ще хочеш злякати. Що ж ти мені можеш зробити? Привид ти! При-и-вид!! З жахом і люттю кричить о танне слово й кидається вперед до канапи.

Антипович заглядає, прислухається і швидко йде до Родіона. Неголосно, спокійно. Родіон Тимофійович, чай пора пити.

Родіон кидається до Антиповича, хапається за нього. Це ти, Антипович? Ти? От, добре. Яка година,

Антипович? Чого штори на вікнах? Підніми, Антипович. Розчини вікна.

Антипович. Зараз, зараз. Ви ж сами, Родіон Тимофійович, не веліли. А я зараз підніму штори. Деньок, Родіон Тимофійович, сьогодні спеціальний, душестий. От після чайку погулять собі підете. На лісапетику прокатаєтесь. Чого в кімнатах сидіть? Ач сонечко яке спеціальне! Га? Підніма штори. Проміні падають на підлогу снопами.

Родіон підходить до вікна. Правда, правда, як гарно! Піду гулять, неодмінно піду!

Антипович. Авжеж! Випийте кофійку та й ідіть. Ніякої екстерности нема сидіть у хаті. А ми тут з Катьою приберемо чистенько. Пожалуйте, Родіон Тимофійович, самуварчик уже давно піджидає.

Родіон. Зараз, зараз, Антипович. А дерева всі в цвіту... Все цвіте... От дерева, будинки, люди йдуг собі, собаки бігають... Усе, як слід. Правда, Антипович?

Антипович. Авжеж! Живуть собі.

Родіон. Живуть собі? Ну, то ми житимем! Чай, кажеш? Зараз, зараз! Катя там є? Вона там, у їдальні?

Антипович. А де ж би їй бути? На своїм місці. Вона дівчина справна.

Родіон. Чудово. Я зараз... Непорядок тут у мене, Антипович. Ти вже поможи нам. Кива. Ага! А листа однесли?

Антипович. Однесли, Родіон Тимофійович. Панночка ще спали.

Родіон. Відповіді нема, розуміється?

Антипович. Ви ж казали ніякої відповіді не приймають. Панночка хотіли одвітить...

Родіон. Так-так! Дуже добре. І от що, Антипович: як прийде паночка Калерія Семенівна, так

ти не приймай. Чуєш? „Нема дома“. Розумієш? І в квартиру не пускай. Каті теж скажи. „Нема дома“. Розумієш?

Антипович. Розумію, Родіон Тимофійович.

Родіон. Ну, от. Нема дома та й годі. Коли буду,—невідомо. Та вона сама знає, не питатиме. Ну от. А порядок ми сами тут зробимо. Правда?

Антипович. І-і, пусте! Хіба це важко?

Родіон. От і чудово. І будемо собі жити. Правда. А ви вже думали, що я застрілюсь, отруюсь і таке інше? Так? Сміється. Е, нема чого, нема чого! А навіщо тебе до мене приставили? Га? Боялися самого на ніч лишити.

Антипович. Не через що таке спеціальне лишили, Родіон Тимофійович, а як квартира нова, і вам чи подать що, чи так щось. Катя—дівчина, неловко.

Родіон. Ну, розуміється! Досі було ловко, а тепер неловко, Ну, та добре. Я нічого. Смішно мені тільки. Чудаки ви. А я, може, розумніший за вас усіх. Сміється. А скажи, Антипович, як заслабла Марія? Га? Як?

Антипович. Ну, що, Родіон Тимофійович, про такі глупості розказувать. Ідіть краще чай пить.

Родіон. Чого ж глупості? Та ти чого боїшся? Ти ж сам бачиш, що я цілком спокійно питаю про це. Ну, розкажи, Антипович.

Антипович. Та нема чого розказувать. Ну, що тут розказувать? Ну, сиділа Марія Тимофіївна в гостиній. Ну, сиділа собі біля стіни, значить. Коли це як не зірветься картина „Осінь у лісу“—пам’ятаєте?—Ну, і впала. Провалила голову. Ну, от і весь вам розказ.

Родіон сміється, обіймає Антиповича. Ах, ти ж психолог! Навіть „Осінь у лісі“. Оця сама картина і впала?

Антипович. Атож. Як зараз пам'ятаю.

Родіон. Диви! Хороша пам'ять. Серйозно. Ну, а ти мені по совісті розкажи. Байки покинь. Мати мені ясно сказала, що це вигадка. Мені, розумієш, треба знати деякі подробиці. Та не поводься зо мною, як із мильним пuzирем. Я здоровший за тебе. Ну?

Антипович. Та що ж я вам скажу?

Родіон. Ну, чи бували, наприклад, у Марії до того галюцинації, привиди?

Антипович. Не пам'ятаю... Ні, не бувало.

Родіон. Ну, та й сердиш ти мене! Ти вперто маєш мене за божевільного!

Антипович. Родіон Тимофійович. Бійтесь бога!

Родіон. Ну, так чого ж не хочеш говорити? А Родіоном, а не Родею чому раптом став звати? Чому?

Антипович здивовано. Як повсігда. Присягаюсь, не знарошне.

Родіон. Ну, розкажуй! Пошану до мене почув? От і з цього видно, що маєш за сумашедшого. Добре, добре. А я, як бачиш, щось не дуже схожий на нього. Навіть це помітив. А ти сам не помітив.

Антипович. Присяйбіг, не помітив, Родіон... Родя Тимофійович.

Родіон сміючись. А бач? Бач? Ех ви!.. Ну, а Ліма як? Що з Лімою було?

Антипович благаюче. Не питайте ви мене, Родіон Тимофійович! Брехать вам трудно, а правду тяжко мені із'яснять. Впоследствії, як схочете, розкажу вам спеціально.

Родіон. Ну, бог з тобою. Так чай пить? Гайда чай пить! Іде, обертається. Гляди ж: панночку не пускати! Виходить.

Антипович. Слухаю. Родіон Тимофійович. А, боже, боже! Бере з канапи подушку і плед і виносить в передпокій. Вертається, іде до столу, озирається і пробує одчинити шухляди. Вони замкнені. Зідхає: А, боже, боже! Ходить по хаті, шукає ключа.

Входить Лобкович, озирається.

Лобкович. А де ж Родіон?

Антипович. Чай п'є. Чай п'є.

Лобкович. Ну, як?

Антипович. Нічого. Все благополучно.

Лобкович. Навіщо самого пустив чай пити?

Антипович. Нічого, Тимофій Наумович. Він веселий, спокійний. Не треба дуже на очі лізти. І так сердиться. „Ви, каже, за мною спостереження робите, а я здоровий за вас усіх“. Все помічає, Тимофій Наумович. Нічого, нічого, самого маломального такого в йому нема. Як повсігда.

Лобкович. Спав як?

Антипович. От тільки зовсім не спав. І вночі... непокоїний був. Плакав.

Лобкович. Плакав?

Антипович. Атож. Дуже плакав. Я не тривожив його, не входив, у снігах, он там за польтерою стояв і слухав. І кричав. А, боже, боже! Сидить, ото, значить: тихо-тихо. Все нічого. Та раптом як закричить: „Ма-а-ма!“ Та так же страшно та жалібно, як, бувало, хлоп'ям побачить щось страшне у темній комнаті. І зараз же сам собі другим, своїм, теперішнім голосом: „Що я, що я!“ Один раз я ввійшов до нього. Та тільки вдаю, що нічого не чув, а так ніби зі сну щось почувалось мені, чи не подать води. Щоб соромно йому не було. А другий раз так тільки в снігах покашляв, щоб голос людський подать йому.

Лобкович. А... розмовляв?

Антипович. З привидами? Розмовляв. Я їх

жену: то закашляю, то ніби за чим увійду. Та це все нічого, а от що: пляшечка у його якась є, каламарчик такий манесенький. Все він його в руках крутить. Боюсь я, чи нема чого... недоброго в каламарчику тому?

Лобкович. Нюхає?

Антипович. Та от у тому й штука, що не нюха, нічого. Тільки держить та дивиться на нього. Задумається і довго сидить так, а потім знов крутить, дивиться, говорить щось про себе, а що саме, не дочуваю.

Лобкович. Він у кишені в його?

Антипович. Та де!—не в кишені. У столі. Це я теж добре запримітив. Все в стіл ховає. Міг би в кишеню покласти, пляшечка малесенька,—ні, кожного разу в стіл. І ні разу не виймав пробочки. От у цім ящику. Замкнене.

Лобкович. Треба вкрати, Антипович. Неодмінно!

Антипович. Та як? Ключ треба підібрати. Або в його вкрати ключ? Я вже думав: уночі, як роздягнеться, візьму одержу й вийму ключ. Помітить, що пляшечка пропала? Помітить. Другу таку саму підкласти з водою? Га? Так я думав.

Лобкович. Правда, другу.

Антипович. Не інакше, як другу. Тільки б найти таку саму, сходственну.

Лобкович. Це найдемо. Швидше тільки, Антипович.

Антипович. До ночі треба постаратися. Удень нічого, удень йому легше. Сонечко побачив, людей, собачок і зразу йому вияснилось. Веселіше й чай пішов пить. От тільки не пойму я, Тимофій Наумович, навіщо він звелів не пускати до себе панночку Калерію Семенівну?

Лобкович. Звелів не пускати?

Антипович. Ані боже мій! Дома, каже, говори—нема.

Лобкович. Був я оце в неї. Листа він їй написав. Ти одсилав?

Антипович. Я, я!

Лобкович. Прощається з нею в листі.

Антипович. Прощається?

Лобкович. Атож. Ну, ми з нею побалакали. Любить, видно, його.

Антипович. Любить?

Лобкович. Любить. Так не одійде. Не така. Сказала, що зараз приїде сюди. „Одвойовувать, каже, приїду“!

Антипович. А диви! Одвойовувать? А що ж, Тимофій Наумович, і одвоює. Хто-хто, а вона може. І це ви правильно, Тимофій Наумович, що до неї. Йому може страшніш усього, що від неї одказується. Це правильно. Е, вона воєвода! Одвоює!

Лобкович. Так ти, звичайно, пусти, але йому щось вигадай.

Антипович. Та й вигадувать не треба. Аби прийшла, аби побачив її. Чого ж так і боїться, щоб не впустили?

Лобкович. Ну, а більше нічого?

Антипович. Приказав по телефону Миколу Івановича, жениха, значить, Ліми Тимофіївни для чогось визвать.

Лобкович. Навіщо? Не знаєш?

Антипович. Не сказав. І Микола Іванович теж питали, навіщо. Ну, обіщали приїхать перед ніверситетом. Зараз, мабуть. Ну, і знов же Настя Тимофіївна хоче бачить Родю. Питала, чи встав. Навіщо, не знаю.

Лобкович. Не знаєш? У-у, поганка! Це вона, вона за все винна! Усе, за тим же! Їй діла нема, що людина гине, їй давай, їй. Ну, добре. Хай

явиться сьогодні з векселями! Кажу: гроші Родіонові, він хазяїн. Так вона тепер до нього. Через його на мене... Мати вже не...

Входить Родіон.

Родіон побачивши батька, говорить весело, безтурботно: А-а, батьку! Здоров, здоров! Дякую, що зайшов. Ну, як справа?

Лобкович. Нічого. Ти як?

Родіон. Я? Я—чудесно! Знаменито спав, оце поснідав. Гулять піду, або на вельосипеді махну кудинебудь. А то Антипович мене тут зовсім заганяв своїм доглядом. Все підглядає, чи не закурікаю, або чи не лізтиму на стінку з піною в роті... Ну-ну, я жартую, Антипович. Я жартую. Я ж розумію: цілком натурально чекати від мене чогось такого після вчорашнього. Сам злякався вчора. Ну, як мама? Заспокоїлась?

Лобкович. Заспокоїлась.

Родіон. Ну, й чудесно. І не було чого хвилюватись. А що сказала, так це тільки добре. Принаймні, одної дурниці не зроблю. А ти мені гроші, батьку, все ж таки давай. Давай, давай.

Лобкович. Хоч сьогодні.

Родіон. Дуже добре. Справи я все ж таки не покину. Та й узагалі—все нісенітниця!.. Ну, піти погуляти чи що? Ти куди? В університет?

Лобкович. Ні, сьогодні не йду. Так вийшов...

Входить Настасія, пильно вдивляється в Родіона.

Настасія. Можна? Вигляд стриманий, похмурий.

Родіон. Можна, можна! Здорова, Настю, здорова!

Настасія. Можна тебе на хвилинку?..

Родіон. Хоч і на десять, Настю. До твоїх послуг. Секрет, чи й при батькові можеш?

Настасія. При батькові навіть краще.

Родіон. Тим краще, коли краще. Про гроші балачка буде? Так?

Настасія. Про вексель. Попрохай батька підписати вексель.

Родіон. Таки хочеш іти до нього?

Настасія. Хочу. Іншого виходу нема. Попрохай батька.

Лобкович встає, ходить, понуро мугиче.

Родіон. Та невже іншого виходу немає? Жаль мені тебе, Настю. Нічого ж не вийде з цього.

Настасія. Я грошей не прохаю. Тільки вексель підписатьь.

Лобкович. Це все одно.

Настасія. Ні, не все одно. Я не піду вже від нього. Розумієш? Не піду. А вексель тільки в тім разі пред'явить, коли піду.

Родіон. Та ти ж сама казала, що він примусить тебе піти. Таке життя тобі зробить, що не видержиш і втечеш. І вийде те саме, тільки гроші пропадуть.

Настасія. Не втечу! Не втечу, бо сама йду до нього, по своїй волі, свідомо. Знаю, що йду на розп'яття, як тик олись сказав. І через те не втечу. Хай робить, що хоче. Коли знатиму, навіщо робить, мені легше буде... Родіоне, ти повинен мене зрозуміти, ти ж стільки говорив про дітей. Для сина йду на розп'яття! Він же погубить його. Хай моє життя гине, а не дам хоч дитину загубить!

Родіон. Підпиши, батьку.

Лобкович не відповідає, мугиче.

Настасія. Кажу, грошей не прийдеться платити. Знаю, на що йду. Знаю навіть, що буде гірше, ніж було. Але не втечу! Та повірте ж ви мені, повірте муці моїй!!

Родіон. Підпиши, батьку! Підпиши.

Лобкович. Підпишу.

Настасія. Слово?

Лобкович. Сказав,—підпишу. Якого ще слова?

Настасія. Добре. Дякую. Родіоне! Прощай!
Простягає руку.

Родіон. Бувай здорова, Настю. Бажаю тобі..
Просто до нього йдеш?

Настасія. Так. До нього. Спасибі. Прощайте.
Виходить, тримаючись рівно, урочисто, суворо.

Родіон дивлячись їй услід. Дійсно, як на розп'яття
пішла.

Нобкович. Ну, я теж піду.

Родіон. Чекай, разом вийдемо.

Лобкович. Мати хотіла до тебе зайти. Пі-
дожди її. Потім підеш. Зараз має бути.

Родіон. Ну, добре. А ти куди поспішаєш?

Лобкович. Невеличку справу тут маю. Хутко
прийду. Бувай! Іде в сіни.

Родіон. Швидше приходи! Бувай!

Лобкович. Антипович!.. Сказати треба...

Видко, як у сінях щось говорить Антиповичу. Той хитає го-
ловою.

Родіон, наспівуючи та посвистуючи, бадьорячись, ходить по
хаті: погляда в вікна, переставля меблі.

Швидко входить Прокопенкова. Прямує до Родіона,
весело посміхається.

Родіон. Кіля?! Калерія Семенівна?

Прокоп. Доброго здоров'ячка! Не ждали?
Думали, так я вас і послухалась? Ну? Руку
давайте! Ач який! Гладить його руку, пригортає її до
грудей. Ну, чого так дивитесь? Думаєте, вашого
Антиповича злякалась? А як же! Взяла та й увій-
шла. Бо маю повне право! Ну?

Родіон. Навіщо?

Прокоп. Бо хочу! Хочу, от і все!

Родіон. Я ж писав...

Прокоп. А я читала! Прочитала та зараз же й

пішла. Добре зробила? А писали ви дурниці. Чи той, простіть, любий, хороший, я не так сказала. Писали ви неправильно, під першим враженням. І я розумію це. Але не згоджуюсь, розуміється. Та ви сами вже, напевне, так не думаєте. Розходитись нам нема ніяких причин. Рішуче ніяких. А навпаки, розумієте: на-в-па-ки.

Родіон. Ну, що ви! що ви! Не треба цього казати, не треба! Не треба, не треба, Кілю, ради бога! Дуже добре, що прийшли, але більше нічого не треба.

Прокоп. Та через що не треба? Через що? Вчора треба було, а сьогодні ні? Треба, й буду.

Родіон. Та хоч через те не треба, що я вас не люблю.

Прокоп. по мовчанню. Ви мене не любите?

Родіон. Так, я вас не люблю. Цеї ночі я це виразно зрозумів і побачив. Не люблю.

Прокоп. сміється. Ух, як злякав! А коли ж ви розлюбили?

Родіон. Ніколи не любив! Захоплювався, як говориться, це так, але не любив. Серйозно кажу. Вибачте за щирість.

Прокоп. Охоче вибачаю. Але вибачте й ви мені за щирість, Родіоне: ви брешете. Але цього не треба, нема для чого.

Родіон. Ні, не брешу. Любити можна те, що знаєш. А я вас не знаю. І не хочу пізнати. Не хочу.

Прокоп. Через що?

Родіон. Через що? Я вам писав. Через те... що нема для чого.

Прокоп. Але ж нічого того, про що ви писали...

Родіон. А ви звідки знаєте?

Прокопенко. Знаю. Про ваш стан давно знаю,

про ваші галюцинації,—так, навіть про галюцинації знаю!

Родіон. Про галюцинації?!

Прокоп. Атож. Антипович мені сказав. Я теж, знаєте, не дурна. Я збирала про вас відомості перше, ніж згодитись узнавати вас тут.

Родіон. Неправда. Ви сьогодні це взнали. І з жалости говорите.

Прокопенко. З жалости до кого б то не було я не маю бажання губити себе! Знайте це. От дістала й від Гордого листа. Пише, що коли не відповім йому згодою, застрілиться. А я навіть зовсім забула відповісти, хоч вірю, що він може зробити цю дурницю. І відповім, що не згоджуюсь, хоч мені й жаль його. Ну? Жалість? Чого ж до вас така, а до нього така жалість? Згоджуюсь, хоч мені й жаль його. Ну? Жалість? Чого?

Родіон. Де цей лист?

Прокоп. Не вірите? Виймає з торбинки листа, розгортає, дає. От, читайте: „Чекаю відповіді. Ви розумієте, що після цього листа, я мушу себе вбити. Врятувати мене може тільки ваша згода. Ваш О. Гордий“. Ну?

Родіон ослаблено сідає. Але ж через що?!

Прокоп. Що „через що“? Через що до вас не те, що до нього?

Родіон. Так. І чому сьогодні? Вчора ж ще не було?

Прокоп. Не знаю,—може й було. Повинно було бути. Але сьогодні після вашого листа, я зразу зрозуміла, що... ви—той. Зрозуміла через те, що ви в небезпеці. Не жалість, а небезпека. Розумієте? І коли я побачила вас у небезпеці, я почула такий жах, таку тугу за вами, так уся всередині беззвучно закричала, що... що ніякого сумніву у мене не може бути. Ви—той. От і все.

Родіон схоплюючись. Не треба так говорити! Не треба, не треба! Та ви ж цими словами страх що робите зо мною!

Прокоп. Я роблю те, що каже мені моє велике чуття до вас, мій біль, моя любов.

Родіон. Мовчіть! Та мовчіть же!!!

Прокоп. Та чому мовчать?! Чому?!

П а в з а.

Родіон тихо. Та тому, що я тепер мушу вбити себе! Мушу. Чуєте? Жити тепер я вже не можу. Розумієте ви це?

Прокоп. Вбити себе?! Тепер? Іменно тепер?

Родіон. Так, іменно тепер... Іменно тепер. Поки я не знав, що в мене... що у вас є чуття до мене, я... я міг жити. Якнебудь, але жить. А тепер.. А тепер хіба можливий наш союз, про який я стільки... Союз рівних, творящих, будуючих свою любов, свій шлюб? Хіба це тепер можливо? Яка ж тепер рівність, творчість, коли буде страх, жалість, брехня кожному хвилину. Та це ж буде те саме розп'яття! Господи, як же мені жити тепер?! Як? Де взяти сил жити і знати, що ви... що я... Кілю, благаю вас життям своїм: допоможіть, скажіть, що ви не любите мене, що з жалости, що я гидкий вам, що я.. Ну, скажіть, скажіть! Я не ображусь, мені буде боляче, але легше. І я буду... зможу... Кілю, як ви не розумієте, як не розумієте?

Прокоп. Родю, дорогий мій!..

Родіон скажено. Мовчіть!! Не смійте так говорити зі мною! Дегенерат я, а не Родя! Розумієте? Жаліть мене прийшли? Рятувать? Від чого рятувать? Коли вам по-людськи жаль, то вбийте мене! От, жалість, так!.. Та я ж і без вас подлий, і без вас! І без вас я вже брешу собі, ховаю правду. Кричить. Я — божевільний! Чуєте? Божевільний,

наслідственно хворий! Усі мої екстази, підняття, безсонниці—хвороба, а не... сміється—любов. Я думав—любов! Ніякої любови мені не треба тепер! Нічого не треба! Край усьому... І я, і я, виявляється, всього-на-всього паршивий дегенерат! А я хотів творити життя, любов, сім'ю.. Я! Я?! Хотів родити „сильних, здорових, нових“ дітей!.. Ви! Розумієте ви, на що ви могли наскочить? Га? Почуваєте ви цей жах? Га? І розумієте ви, на яке злочинство ви тягнете мене? Розумієте?.. Ідіть звідси! Ідіть швидше! Швидше, швидше!

Прокоп. спокійно. Ні.

Родіон. Ні?

Прокоп. Ні.

Родіон. А чого ж ви хочете? Мучить мене?

Прокоп. Щоб ви спокійно вислухали мене.

Родіон. А навіщо мені спокій?

Прокоп. Щоб розуміти.

Родіон. А розуміть навіщо? Навіщо ме... Що це? Чуєте?.. Гомін якийсь... Ніби крик юрби.

Прокоп. Я нічого не чую.

Родіон. Так?.. Умгу!.. Значить, це я чую. Добре. Слухайте: ну, чого ви хочете від мене? Щоб я став падлюкою? Поганим боягузом і злочинцем? Так? Чекайте! Ви хочете переконати мене, що я не хворий і маю право родити... дегенератів? Так? І це ви, ви хочете?! Ідіть до Гордого, до Вукула, до кого хочете, але звідси тікайте. Чуєте? Ви ж розумієте, що мені треба спершу падлюкою стать, а потім бути мужем і батьком. Розумієте ви це?!

Прокоп. Ні, не розумію!! Я тисячу червонопиких здоров'яків не візьму за одного такого хворого, як ви! Ви це розумієте? І як ви можете говорити все це? Як смієте? Хіба я похожа на тих, яких беруть заміж? Хіба я сама не знаю, на що

йду? Хіба я сама не вибираю, не шукаю, не оцінюю? Хіба я не хочу чесно й свідомо родить дітей?!

Родіон. Так. І от через те ви й повинні...

Прокоп. Так, через те я й кажу вам: хочу вас! Правда, буде й страждання, і страх, і тривога, але хіба щастя в безхмарності, в задоволеному хрюканню? Та ми ж творити його будемо, згадайте! Ми сами будемо робити наше щастя! Брехать? Навіщо вам брехать? Хіба ми не досить сильні, щоб казати правду одно одному, яка б вона не була?

Родіон. Тепер, може, й сильні, а потім? А потім, коли я почну слабнути? А я ж неодмінно почну, неодмінно! Коли гостро не заслабну психічно, то буду нікчемним, слабосилим. У мене перед очима приклад: Олімпіада. Шість років тому це була добра, чула, смілива дівчина, революціонерка. А тепер? Тепер—це обідчива, зла егоїстка. І мені ясно, через що така зміна. Оце саме мусить бути й зо мною. Необхідно.

Прокоп. Та чому необхідно?

Родіон. Господи! Та кажу ж вам: я—психічно хвора людина. Вдумайтесь же ви в це! Я ще тверезо думаю, але божевілля вже живе в мені. Уже є воно, я почуваю його всією істотою своєю, я жду його. От я балакаю з вами, а сам уже прислухаюсь, як воно підкрадається до мене. От-от і в цю мить по мені йде хвиля жаху. Мороз, мороз... от тут, по руках... Уночі сиджу й раптом хвиля котиться, котиться, ось-ось щось лусне в голові й мозок мій розіллється вогнем божевілля... Хіба я цього не помічаю?... Бачите, зблідли? Бачите?

Прокоп. Ні, я нічого... Я тільки...

Родіон. А що ж далі буде? А галюцинації? Дідок мені з'являється. Маленький, сивенький, з го-

стрими, от такими губками... Кашляє поспішно хапає за руку Прокопенкову. Нічого, нічого... Мороз іде по тілі, але він не явиться. Він з'являється, як я сам. Сидить і посміхається, хитро, паскудненько, ласкаво. І не так сам він страшний, як чекання його, як той мент перед тим, коли він з'явиться. Жах, дикий, іменно—божевільний, кричачий обхоплює. Це страшніш усього. От я вже боюсь, боюсь, що він прийде! Кілю, я боюсь! Він тут, він зараз...

Прокоп. Родю, Родю, нічого нема! Родю, дорогий!

Родіон. Кілю, спаси мене! Він ззаду, він ззаду... Кричить: А-а-а!

Прокоп. обхоплює його голову, тре виски, цілує. Родю, Родю, не треба!

Родіон зразу опадає, немов очутившись від власного крику. Фу, що це зі мною?! Встає, ходить. Господи, яка гидота! Простіть, Кілю. Цього не повинно було бути, я міг утриматися...

Прокоп. Сядьте сюди. У вас попсовані нерви й більш нічого. Я сама могла так само закричати, як ви. Та трохи й не закричала. Нічого дивного нема: кожний закричить, як почне розмальовувати. Не треба насамперед думати про це. Не треба.

Родіон. Так, коли думаєш... Задумується.

Прокоп. бере його руку. Треба тільки полічитися та й годі. Давайте поїдемо закордон, поживемо десь у здоровій місцевості, спокійно, тихо, й нічого не буде. Правда?

Родіон сидить, стиснувши голову руками, не чуючи.

Прокоп. Правда, Родю? Слухай, любий, хороший мій. Слухайте, що я вам...

Родіон раптом, буйно схоплюючись. Так ні ж! Ні! Цього не буде! Не скоряюсь! Чуєте: не скоряюсь! Кілю, хочете бути моєю жінкою? Хочете?

Прокоп. Хочу!

Родіон. Не боїтесь родити зі мною дітей? Ні? Я той? Той? Твердо вірите в це? Не боїтесь?

Прокоп. Нічого не боюсь!

Родіон. І не бійтесь! Не бійтесь, кажу я вам. Я-як?! Маючи свідомість, волю, маючи цю кольосальну силу, ми можемо чогось боятись?! Нічого не боюсь! Не вірю! От стіл, вікна, дерева, небо! Ось та, яку я люблю. Отже, мої думки, чисті, ясні, здорові. У чому ж річ? У чому? Ні, годі! Годі! Більше про це не думати. Так? Давай балакати про щось інше.

Прокоп. Так-так, про інше. Слухай, навіщо ти хотів сьогодні бачити Миколу Івановича?

Родіон. Миколу Івановича? Зразу хмарніє; мовчить; понуро. Хочу сказати йому, що Олімпіяда хвора й що він не повинен женитися з нею.

Прокоп. Та-ак?! Миколі Івановичу Голубцю ти хочеш це сказати? Сміється. Ну, знаєш! Голубцеві він хоче казати такі речі! Та хіба йому сестра твоя чи діти потрібні! Та це ж найпаскудніший із доцентів, кар'єрист і підлиза. Всі студенти кажуть. Дай ти йому спокій. Не до таких треба звертатись.

Родіон. Та невже він такий?

Прокоп. Препоганий суб'єкт!

Родіон хмуро. А він прийде. Що ж я йому скажу, для чого прохав зайти.

Прокоп. От дурниці! Скажи, що хотів сказати одну річ, та потім рішив, що він не вартий того. Та й край.

Родіон сміється. Так і сказати, що не вартий?

Прокоп. Так і скажи.

Родіон глибоко зідхаючи. Кілю! Невже помилювання? Га? Невже? У мене в цю мить такий стан, який, мабуть, буває у присуджених до смерті й

помилюваних. У перший час помилювання. Ще стоять у душі тіні жаху, ще все пам'ятається, але вже й спалахує щось ясне, яскраве. Знаєш, Кілю, поїдемо кудись, де багато-багато сонця. Кажуть, у Єгипті чи в Алжирі воно завсігди є. Добре? І будемо жити. Тільки дітей у нас не буде, поки все не стане ясно-ясно. Так? Так?

Прокоп. Так! Ми зробимо все, що в нашій силі.

Родіон. Чудово! Їдемо. Павза. Страшенно дивний стан весь час: я ніби трісочка на хвилях. То зносить угору, на самий гребінь, і все блискає в душі, кричать від радості хочеться. То шпурляє тут же вниз, у сіру ковбаню. От і ця мить. Уже туга. Страшенна туга! Слухай, Кілю, а чи не легкодухість це? Не підлота моя, що я згоджуюсь? Уступка ж, уступка! Це ж не те, про що я мріяв! Я ж брешу собі! Га? А це ж настрашніше, коли брешу собі. Краще смерть, ніж брехня собі! Краще вбити себе, ніж... Кілю, я ж брешу, брешу! Га?

Прокоп. Родіоне! Ти що обіцяв? Годі. З тим усім покінчено. Держись на гребіню. Навіщо ж воля у тебе? Родю?

Родіон. На гребіню? Обнімає. Спасаєш? Спа-саєш мене чи сама віриш? Віриш?

Входить Голубець і Ліма.

Родіон. А, Микола Іванович!... І Ліма?

Прокоп. Родіоне, не треба! Добре? Виходить наліво, киває головою гостям.

Голубець ввічливо. Виконую обіцяння, Родіоне Тимофійовичу. Я люблю точність. Моє поважання.

Родіон. Дякую. Сідайте. Але я... знаєте. Я, власне прохав вас самих зайти... Та й річ, про яку я хотів говорити, вже не... Вибачайте, Миколо Івановичу, я сьогодні трохи... той...

Голубець. Я розумію, я розумію. Будь ласка.

Ліма. Чого мадемуазель Прокопенко втекла?

Родіон сидить, похмурившись, думає, не чує її. От що, Миколо Івановичу... Я хотів з вами побалакати на таку тему... Лімо, ти не можеш вийти на хвилинку?

Ліма. Ні.

Родіон. Чому?

Ліма. Я можу знати все, що торкається мого будучого чоловіка.

Родіон. Звідки ж ти знаєш, що це твого мужа торкається?

Ліма. Чую. І маю право знати все.

Родіон. Ах, зараз же це „право“. Ну, коли право, то прошу! От що, Миколо Івановичу... Лімо, вийди, я тебе прохаю!

Ліма. Ні! Але коли ти...

Родіон. Добре! Для тебе ж буде корисно. Прощу. Вам, Миколо Івановичу, відомо, що у нас погана наслідственність.

Голубець встаючи. Ви про це? У такому разі не турбуйтеся. Родіоне Тимофійовичу: Тимофій Наумович сьогодні все мені сказав. Я лишаюсь при своєму. Це справи ні трішки не міняє.

Ліма. Яка наслідственність? Що таке?

Голубець. Нічого, Лімо. Потім я тобі поясню. Дуже я вам дякую, Родіоне Тимофійовичу. Це все, що ви хотіли мені сказати?

Родіон. Так, це все.

Голубець Лімі. Бачиш, нічого небезпечного й протизаконного нема. Вона боялась одпустити мене самого, думала, що ви будете запрошувати мене в нелегальне товариство. Ну, до приємного побачення. Я поспішаю.

Родіон посміхаючись. До побачення. Значить, вас це не турбує?

Голубець. Родіоне Тимофійовичу! У кожного

своя наслідственність. Я трохи знайомий з вашим відношенням до цього питання, але нахожжу його... занадто, як би сказати, експансивним. Бувайте здоровенькі!

Ліма. Всього доброго, Родю. Як ся маєш?

Родіон. Бувайте. Дуже добре себе маю. Виходять.

Родіон швидко ходить по хаті, потім кличе. Кілю!

Прокоп. входячи. Ну, що?

Родіон злісно сміючись. Нічого. Сказав. Але він не боїться. Він цілком свідомо готовий засмічувати людськість своїми дітьми. Не злочинець! Ні! Спокійно й безжурно. Ради якогось десятка тисяч рублів. А сам писатиме статті й читатиме лекції про добро, правду, Спінозу, Канта, красу, справедливість. Та яка ж правда й добро можливе, коли ми, падлюки, засмічуємо життя? Ми даємо людськості дегенератів і тут же гаряче балакаємо про красу, правду, справедливість! А я? А я сам? Не такий же хіба? Ні?

Прокоп. сильно, гнівно. Ні!! Чуєш ти: ні! Ти хочеш бути іншим, а ці не хочуть! Годі!... Ти сам раз-у-раз казав, що в цьому вся різниця. Годі, годі! Я не хочу більше. Ти дав слово. Не думай і не говори про це. Я сказала Каті, щоб вона нікого не пускала. Я хочу побути з тобою без цих візитів. Добре? Ходім, сядемо... Ходім. Сядемо, поговоримо. Отак... Ну, посміхнись і годі. Дивись: сонце яке! А в Єгипті? Га? Подумай: беремо паспорти, ідемо по чужих краях, городах. Щодня разом і серед усього світу. І ти мій, мій, мій без кінця! Ввесь мій! Обіймає, цілує. Мій!

Родіон. Кілю! Кілю! Що ти робиш зо мною? Що ти робиш зо мною?!

Прокоп. Люблю тебе! Чуєш? От і роблю. Люб-

лю люблю!! І нікому не віддам! Нікому, нічому, нікому, ні за що!

Родіон раптом обнімає її й бурно, жагуче цілує. Потім спускається перед нею на підлогу й жадно цілує ноги, сукню, коліна, руки, хустинку.

Прокон. заплющивші очі. Так... Так... Так... Так...

Родіон. Моя?... Моя?...

Прокон. Твоя! Вся, вся твоя! Нікуди не піду! Ні на хвилину! Чуєш? Чуєш? От, зараз посилаю Катю за своїми речами. Хай усе кладе в купу, запхне в скриню й везе сюди. Я ні на мент не піду звідси. І зараз же, зараз, негайно! Де в тебе чорнило? Записку хазяйці! Біжить до столу.

Родіон. Потім, Кілю, потім! Іди до мене.

Прокон. Ні! Я хочу бути тут уся! Щоб ніде ні частинки мене не було! Тільки з тобою! Іди сюди.

Родіон підходить.

Прокон пише й говорить. „Прошу подателю цієї записки видати мої речі. К. Прокопенко“. Та й усе. Здивується, але більше писати зараз не можу. Нехай!... Тепер до Каті! Хай негайно іде. Негайно! Вибігає наліво.

Родіон з посмішкою ходить. Зупиняється, думає. Лице здригується мукою, одчаєм. З жахом виривається: Ма-а-мо! Злякано стихає, озирається й ніби щось одгортає від голови руками. Потроху затихає, сідає й сидить задубіло. Помалу підводить голову і вмиє зо всієї сили б'є себе рукою по лиці. Падлюка!! Падлюка! Хаплюється, напівбожевільно, сказано. Ні!... Ні-ні! Хапливо, щохвилини озираючись на двері, одмикає шухляду стола, виймає каламарчик, одкубрює його, не перестаючи бурмотіти „ні-ні-ні-ні“.

Входить Прокопенкова.

Родіон озирається.

Прокон. побачивши його лице, кричить. Родю!! Кидається до нього.

Родіон схоплюється на ноги, кричить. „Ні!!“ І випиває. Робить не то здивовано, не то з жахом „А?!" і падає на підлогу.

Прокоп. Родю!! Сіпає його, термосить. Ан-ти-и-пович! Антипович!

Антипович вбігає з запискою в руці... Спочатку з жахом скрикує: „Ой!“ потім довго кричить: „О-ой“ і кидається до Родіона.

Прокопенкова безсило пускається на підлогу біля Родіона й ридає.

ЗАВІСА.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

до т.т. IX—XV творів (драматичних)

В. Винниченка.

Базар (т. XI, стор. 111—191) *). Друковано: в „Літер.-Наук. Вістн.“ р. 1910, II; окр. вид. р. 1918, Київ, В-во „Дзвін“.

Брехня (т. XII, стор. 5—91). Друковано: в „Літер.-Наук. Вістн.“ р. 1910, X; окр. вид. р. 1915, Харків; р. 1922, Київ, В-во „Спілка“.

Великий Молох (т. X, стор. 5—106). Друковано: в „Літер.-Наук. Вістн.“, 1907, VII-VIII-IX; окр. вид. р. 1907, Київ, В-во „Вік“.

Гріх (т. XV, стор. 91—173). Друковано: р. 1920, Прага, В-во „Нова Україна“; р. 1922, Київ, В-во „Спілка“.

Дизгармонія (т. IX, стор. 5—99). Друковано в „Вільн. Укр.“ р. 1906, V—VI; окр. вид. р. 1907, Київ, „Вік“.

Дочка жандарма (т. XIII, стор. 163—201). Друковано: в „Черв. Прап.“, 1912, ч. II. (Львів).

Закон (т. XV, стор. 175—262). Друковано р. 1923, Прага, В-во „Нова Україна“.

Мemento (т. X, стор. 107—202). Друковано: в „Літер.-Наук. Вістн.“, р. 1909, II.

Молода кров (т. XIV, стор. 5—72). Друковано: в місячникові „Дзвін“, р. 1913, VII—VIII; окр. вид. р. 1923, Харків, В-во „Рух“.

*) Показується том і сторінки, де надрукована п'єса в виданні „Рух“.

✓ Натусь (т. XIII, стор. 91 — 163). Друковано: в „Літер.-Наук. Вістн.“, р. 1912, XII; окр. вид. р. 1922, Київ, В-во Спілка“.

Панна Мара (т. XV, стор. 5—89). Друковано: в „Літер.-Наук. Вістн.“, р. 1918, II—III; окр. вид. р. 1918, Київ. В-во „Дзвін“; р. 1924, Харків, В-во „Рух“.

Пригвожені (т. XIV, стор. 73 — 171). Друковано в тижневику „Промінь“, ч. 2 — 4 (р. 1916), 5—6, 7—8 (р. 1917).

Співочі товариства (т. XII, стор. 93—177). Друковано в „Літер.-Наук. Вістн.“, р. 1911, I.

✓ Чорна Пантера і Білий Медвідь (т. XIII, стор. 5—89). Друковано: в „Літер.-Наук. Вістн.“, р. 1911, VI; окр. вид. р. 1918. Київ, В-во „Дзвін“.

Чужі люди (т. XI, стор. 5—109). Друковано в „Літер.-Наук. Вістн.“, р. 1909, X.

Щаблі життя (т. IX, стор. 101 — 194). Друковано в збірнику „Дзвін“, р. 1907, Київ.

Т. Черкаський.

З М І С Т

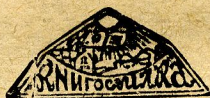
Молода кров	стор. 5
Пригвожені	" 73
Бібліографічний показчик до т.т. IX-XV	" 173

(1986)

РА

840

СКЛАД ВИДАННЯ:
КНИГОСПІЛКА
Київ, вул. Короленка 46

PA

840

4